

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI
GENEL GAZETECİLİK BİLİM DALI

**MEDYA'DA İŞÇİ HAREKETLERİ VE SENDİKACILIK
BİR ÖRNEK :TEKEL EYLEMLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

EYLEM TUNA

İstanbul, 2011

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI
GENEL GAZETECİLİK BİLİM DALI

**MEDYA'DA İŞÇİ HAREKETLERİ VE SENDİKACILIK
BİR ÖRNEK: TEKEL EYLEMLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

EYLEM TUNA

Danışman: YRD. DOÇ. DR. MEHMET ÖZÇAĞLAYAN

İstanbul, 2011

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Onay Belgesi

İLETİŞİM BİLİMLERİ Anabilim Dalı GENEL GAZETECİLİK Bilim Dalı
Yüksek Lisans öğrencisi EYLEM TUNA nın MEDYA'DA İŞÇİ HAREKETLERİ VE
SENDİKACILIK BİR ÖRNEK : TEKEL EYLEMLERİ adlı tez çalışması ,Enstitümüz
Yönetim Kurulunun 13.07.2011 tarih ve 2011-14/26 sayılı kararıyla oluşturulan jüri
tarafından oybirliği/oyçokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Tez Savunma Tarihi : 05.09.2011.

1) Tez Danışmanı : YRD. DOÇ.DR. MEHMET ÖZÇAĞLAYAN

2) Jüri Üyesi : PROF. DR. ŞENGÜL ÖZERKAN

3) Jüri Üyesi : YRD. DOÇ.DR. GÖKSEL AYMAZ

Mehmet Özcağlayan
Şengül Özerkan
Göksele Aymaz

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı	: Eylem Tuna
Anabilim Dalı	: Gazetecilik
Programı	: Genel Gazetecilik
Tez Danışmanı	: Yrd. Doç. Dr. Mehmet Özçağlayan
Tez Türü ve Tarihi	: Yüksek Lisans – Eylül 2011
Anahtar Kelimeler	: Kapitalizmde Yeniden Yapılanma, Medya, Sendikalar, İşçi Eylemleri, Eleştirel Söylem Çözümlemesi

ÖZET

MEDYA'DA İŞÇİ HAREKETLERİ VE SENDİKACILIK: BİR ÖRNEK TEKEL EYLEMLERİ

Kapitalizm 1970'li yılların ikinci yarısından itibaren girdiği buhrandan çıkabilmek için yeniden yapılanma sürecine girmiş, bu doğrultuda da yeni sağ politikalar uygulamaya konulmuş ve sosyal refah devleti anlayışından adım adım uzaklaşmıştır. Küresel ölçekte görülen yeniden yapılanma politikaları Türkiye'yi de etkilemiş ve 24 Ocak 1980 tarihinde alınan "24 Ocak Kararları" ile gelir dağılımındaki eşitsizlikler daha da artmıştır. Yeniden yapılanma sürecine uyumlu olarak da medya alanında önemli dönüşümler yaşanmış, pazar koşullarına göre hareket eden medya içerikleri zamanla değişmiş, bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de kamusal yararı önceleyen yayıncılık anlayışından uzaklaşmıştır.

Bu anlamda çalışmada; üretim yapısındaki dönüşümler, işçi sınıfının örgütsüzleştirilmesinde 1970'li yılların ikinci yarısından itibaren kapitalizmin girmiş olduğu yeniden yapılanma süreci ile yaygınlaşmaya başlayan yeni sağ politikalar ve bu politikaların meşrulaştırılma alanı olarak kullanılan medyanın üstlendiği misyon temelinde işçi eylemlerinin, sendikal hareketlerin basındaki sunumu ele alınmıştır. Bu doğrultuda da 15 Aralık 2009 – 3 Mart 2010 tarihleri arasında gerçekleşen Tekel işçi eylemlerinin Cumhuriyet, Hürriyet, Zaman gazetelerindeki sunumu örnek olay olarak

ele alınıp eleştirel söylem çözümlemesi yöntemiyle incelenmiştir. Çalışmada ele alınan gazetelerin haberin söyleminde ideolojik üretim yapımlarından hareketle yapısal yanlılığı destekler ölçüde benzerlik bulunmaktadır. Gazetelerin haberin söyleminde oluşturdukları ideolojik üretimin biçiminin her gazetenin ideolojik yapısına bağlı olarak belirlendiği de söylenmelidir.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Eylem Tuna
Field : Journalism
Programme : General Journalism
Supervisor : Asst. Assoc. Dr. Mehmet Özçağlayan
Degree Awarded and Date : Master – September 2011
Keywords : Restructuring in Capitalism, Media, Unions,
Worker Action, Critical Discourse Analysis

ABSTRACT

WORKERS MOVEMENTS IN MEDIA AND TRADE UNIONISM: TEKEL PROTEST AS A CASE STUDY

The capitalist system has started to restructure itself in order to overcome the crisis that exists in the second phase of 1970's. With this purpose, the new right policies were put into practice and the welfare state policies were cleared off day by day. This global scale restructuring policies influenced the Turkey as well and January 24 Decisions that was implemented on January 24, 1980 increased in the inequality on the income distribution. As consistent with the restructuring process of capitalist system, significant transformations in media have also happened; the content of the media that has already constituted with the market, changed within this period and also media perspective that gives the priority on the common good principle has been abandoned.

In this sense, this study evaluates the transformations in production structure and new right policies that become prevalent in the restructuring process of capitalism within the second phase of 1970's. In addition, the study deals with representation of workers protests and union movements, on the basis of mission that is carried by the media which is used as a space for legitimate to the mentioning policies. In this direction, this study discusses the representation of TEKEL workers protests, occurring from January 15, 2009 to March 3, 2010, choosing the journals namely Cumhuriyet,

Hürriyet and Zaman as a case study. On this purpose, the study uses method of critical discourse analyze. It is possible to say that the newspapers which are elaborated within the study are substantially similar in terms of their ideological position that supports adherent of the structure. Lastly, the discourse of the news is determined by the ideological background of each newspapers.

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında her türlü yardım ve önerilerinden dolayı öncelikle tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Mehmet ÖZÇAĞLAYAN'a, jüri üyelerim Prof. Dr. Şengül ÖZERKAN ve Yrd. Doç. Dr. Göksel AYMAZ'a ve her türlü desteğini esirgemeyen tüm dostlara teşekkür ediyorum.

Ayrıca bu dönemde bana tüm desteğini sunan ve yanımda olan sevgili eşim Serhat ÇOBAN'a ve çalışmanın oluşmasında emeği olan Doç. Dr. Erdal DAĞTAŞ'a sonsuz teşekkür ediyorum.

Eylem TUNA

İstanbul, 2011

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

1. GİRİŞ.....	1
2. TÜRKİYE’DE SENDİKACILIĞIN GELİŞİMİ VE MEDYANIN SENDİKAL HAREKETLERE YAKLAŞIMI.....	9
2. 1. Sosyal Refah Devletinde İşçi Sınıfının Konumu ve Sendikal Hareketler.....	9
2. 1. 1. Üretim Tarzlarının Tarihsel Gelişim Süreci.....	9
2. 1. 2. Dünyada Fordist Üretim Tarzı, Sendikacılığın Gelişimi ve İşçi Sınıfının Örgütlülüğü.....	12
2. 1. 3. Refah Devleti Anlayışı ve Sendikacılık.....	15
2. 1. 4. Türkiye’de Refah Devleti Anlayışı ve Sendikacılığın Gelişimi.....	17
2. 2. Yeni Sağ Politikalar Çerçevesinde İşçi Sınıfının Konumu ve Sendikal Hareket.....	23
2. 2. 1. Post Fordist Üretim Tarzı ve Örgütsüzleştirme Politikaları.....	25
2. 2. 2. Serbest Piyasa Modeli/Asgari Devlet Anlayışı ve Sendikacılığın Güç Yitirmesi.....	27
2. 2. 3. Türkiye’de Yeni Sağ Politikalar, İktisadi Yeniden Yapılanma ve İşçi Sınıfının Parçalanması/Çok Parçalılığı.....	28
2. 3. Türkiye Medyasının Genel Atmosferi ve Sendikal Hareketlerin Sunumuna İlişkin Genel Bir Değerlendirme.....	33
2. 3. 1. Türkiye Medyasının Genel Görünümü ve Ekonomi Politik Yapısı.....	34
2. 3. 2. Sendikal Hareketlerin ve İşçi Sınıfının Medyadaki Sunumu.....	36

3. TEKEL EYLEMİNİN BASINDAKİ SUNUMU.....38

3. 1. Çalışmanın Yöntemi.....	38
3. 2. Tekel Eyleminin Oluşumu ve Nedenleri.....	42
3. 3. Cumhuriyet Gazetesi.....	43
3. 3. 1. Başlıklar	43
3. 3. 2. Haber Girişleri ve Ana Olay.....	55
3. 3. 3. Olay Taraflarının Değerlendirilmesi	65
3. 3. 4. Ardaan ve Bağlam Bilgisi	67
3. 3. 5. Sentaktik Çözümleme	68
3. 3. 6. Kelime Seçimleri	69
3. 3. 7. Haberin Retoriği	70
3. 3. 8. Tırnaklı İfadeler	72
3. 4. Hürriyet Gazetesi.....	72
3. 4. 1. Başlıklar.....	72
3. 4. 2. Haber Girişleri ve Ana Olay.....	79
3. 4. 3. Olay Taraflarının Değerlendirilmesi	85
3. 4. 4. Ardaan ve Bağlam Bilgisi	86
3. 4. 5. Sentaktik Çözümleme	86
3. 4. 6. Kelime Seçimleri	87
3. 4. 7. Haberin Retoriği.....	88
3. 4. 8. Tırnaklı İfadeler.....	89
3. 5. Zaman Gazetesi.....	90
3. 5. 1. Başlıklar.....	90
3. 5. 2. Haber Girişleri ve Ana Olay.....	96
3. 5. 3. Olay Taraflarının Değerlendirilmesi	102
3. 5. 4. Ardaan ve Bağlam Bilgisi	103
3. 5. 5. Sentaktik Çözümleme.....	104
3. 5. 6. Kelime Seçimleri.....	104
3. 5. 7. Haberin Retoriği.....	105
3. 5. 8. Tırnaklı İfadeler.....	106

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	107
KAYNAKÇA.....	110

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihi, insanın doğayla girdiği ilişkiler çerçevesinde oluşur. İnsanın doğayla girdiği bu ilişkiyel durum, onun kendi ihtiyaçlarını karşılama gereksiniminin bir sonucu olarak gelişir. İnsan, doğayla girdiği kendi ihtiyaçlarını karşılama ilişkisi çerçevesinde çeşitli üretimler gerçekleştirir. Bu üretimler insan topluluklarının o zaman dilimi içerisindeki ihtiyaçlarına denk düşen bir tablo sergilediği gibi ihtiyaçlarda o üretim tarzına uygun düşer. Üretim ve ihtiyaçlarda yaşanan karşılıklı etkileşimler sonucunda zaman içerisinde yaşanan gelişmeler, toplumun gelişmesine temel oluşturur. Aynı zamanda bu etkileşimlere denk düşen toplumsal yapı biçimlerinde de değişik toplumsal kurumsallaşmaların var olduğu görülür. Bu anlamıyla insanın doğayla girmiş olduğu etkileşim, insanın diğer insanlarla çeşitli ortaklıklara girmesine ve her tarihsel dönemin kendi kültürünü bu etkileşimler, ortaklıklar çerçevesinde oluşturmaya büyük oranda etkiye bulunur:

“Diğer canlı türlerinden farklı olarak yalnızca insan, doğayla etkileşiminde araya kültürünü koyar. Araç ve gereçlerden, bu araç ve gereçleri kutsayan değerlerden, bu araç ve gereçlerle iş yaparken başvurulan örgütlenme biçimlerinden, işgörmeye ve işin eşgüdümlemesine ilişkin yöntemlerden, işbölümünün yarattığı insanlar arasındaki farklılaşmaları haklılaştırmayı ve kurumsallaşmayı amaçlayan açıklama ve inançlardan oluşan kültür, insanın doğa karşısındaki etkinliğini artırır. Doğal çevresi araç-gereçleri, üretim süreçlerindeki insan ile insan arasındaki ilişkiler, bu ilişkilerde farklılaşmaları tarafların gözünde haklılaştıran değerler sistemi ise, insanın toplumsal hayat tarzını oluşturur.”¹

İnsan toplumsal bir varlık olarak doğayla etkileşime geçip üretimde bulunurken; diğer insanlarla da çeşitli ortaklık, paylaşım ve bağımlılıklar çerçevesinde farklı işbölümlerine gitmiştir. İnsanlık tarihinin oluşumu içinde bu işbölümlerinin önemli bir yeri bulunur. Üretimde meydana gelen değişimler temelinde yaşanan bu farklı işbölümleri farklı toplumsal kategorilere denk düşen toplumsal üretim tarzlarına uygunluk gösterir. İnsanları üretime sevk eden temel neden ise, onların çeşitli ihtiyaçlarını karşılama zorunluluğudur.

¹ Ünsal Oskay, **İletişimin ABC'si**, Dördüncü Basım. İstanbul: Der Yayınları, 2005, s.1.

“Üretim süreci, insan emeğini, iş araçlarını ve iş konularını içerir. Emek (iş, çalışma), maddi malların üretimi için insanın yararlı gücüdür. İnsan çalışarak, onu kendi gereksinmelerini karşılamaya yatkın hale getirmek amacıyla onun üzerinde etkide bulunur.”²

Üretim, hangi gelişme aşamasında olursa olsun, daima iki yön içerir: *Üretici güçler ve üretim ilişkileri*. Üretici güçler, toplum tarafından yaratılmış üretim araçları ve herşeyden önce iş aletleri ve maddi malları üreten insanlardır. İnsanlar maddi malları tek başlarına değil, gruplar ve ortaklıklar halinde, birarada eylemde bulunarak üretir. Maddi malların üretiminde, insanlar kendi aralarında bağlantı kurarlar. Karl Marx, üretim süreci içerisinde insanlar arasında meydana gelen maddi malların değişim ve paylaşım ilişkilerine, üretim ilişkileri ya da ekonomik ilişkiler adını vermiştir.³ Üretim ilişkileri ise, üretim araçlarında gerçekleşen değişikliğe göre farklılık göstermiştir. Marx, kapitalist toplumlarda uzlaşmaz sınıf karşıtlığını *burjuvazi ve proletarya** arasında görür⁴ ve bugüne kadarki tüm toplumların tarihini, sınıf mücadeleleri tarihi olarak tanımlar.⁵

Üretim biçiminin koşullandırmasıyla oluşan farklı sınıflar arasındaki mücadele, kapitalist toplumlarda toplumsal dayanışma ve örgütlenme ağlarının oluşturulmasını gerekli kılmıştır. Bu anlamda toplumsal dayanışma ağları, yardımlaşma dernekleri zaman içerisinde geçirdiği değişimler sonucunda işçi sınıfı hareketinin bir parçası olarak sendikalara dönüşmüştür.

Bugünkü sendikalara benzer özellikte bilinen ilk sendikal örgütlenmeler, 1700’lü yılların başında İngiltere’de ortaya çıkmıştır. İşçi sınıfı yasal anlamda sendikalarına kavuşmak için uzun yıllar mücadele yürütmüş ve sendikal birlikler

² Petr İvanoviç Nikitin, **Ekonomi Politik**, Çev.: Hamdi Konur, Sekizinci Basım. Ankara: Sol Yayınları, 1995, s. 14.

³ **a.g.e.**, ss. 16-17.

⁴ Karl Marx ve Friedrich Engels, **Komünist Parti Manifestosu**. Çev.: Yılmaz Onay, Üçüncü Basım. İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2005, s. 46.

Burjuvazi*, toplumsal üretim araçlarının mülkiyetini elinde bulunduran ve ücretli emeği sömüren modern kapitalistler sınıfını tanımlamaktadır. *Proletarya*, ise, kendi mülkiyetinde üretim aracı bulunmadığından, yaşayabilmek için işgücünü satmak zorunda olan modern ücretli işçiler sınıfını betimlemektedir. Bkz. Marx ve Engels, **a.g.e., (Komünist Parti Manifestosu 1888 İngilizce baskıya Friedrich Engels’in Notu.), s. 46.

⁵ **a.g.e.**, s. 46.

şeklinde kurulan ilk örgütlenme çalışmalarının üzerinden yüz yılı aşkın bir süre geçtikten sonra, 1820 yılında yine İngiltere’de ilk yasal sendika kurulmuştur.⁶

Türkiye’de ise sendikalar, Batı’daki örneklerine göre çok ileri tarihlerde ortaya çıktı. Osmanlı İmparatorluğu döneminde bilinen ilk işçi hareketleri, 1830’lu yıllarda tarım işçilerinde görüldü. 1871 yılında kurulan “Amelepervar Cemiyeti” (İşçi Severler Derneği) kimi araştırmacılar tarafından ilk sendika olarak tanımlansa da, asıl olarak yardımlaşma sandığı işlevine sahip bir örgütlenmeydi. 1947 yılında ilk Sendikalar Kanunu çıkartıldı ve sendikalar ilk kez yasal zeminde kurularak faaliyet gösterme çabasına girdiler.⁷

Sendikaların emek örgütlenmesi sürecinde ivme kazandığı önemli bir dönem olarak, *sosyal refah devleti* anlayışının yaygınlık kazandığı yıllar gösterilmektedir. Sosyal devlet kavramı, İkinci Dünya Savaşı yıllarından sonra ortaya çıkmıştır. İktisatçı John Maynard Keynes’in desteğiyle Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) devreye sokulan ve *sosyal refah devleti* anlayışını yansıtan *Yeni Uzlaşma* adı verilen program şu unsurlardan oluşuyordu:

“1. Tam istihdamın sağlanmasına yönelik olarak istihdam programları, 2. Çiftçilere fiyat desteği programları, 3. İşçi hakları ile ilgili olarak çıkartılan ve sendikaları koruyan yasalar, 4. Asgari ücret standartları ve uygulamaları, 5. Kooperatifçiliğin geliştirilmesi, 6. Karayolları ve kırsal elektrik sağlanması gibi kamusal altyapı programları, 7. Okul, park ve konut yapımı için programlar, 8. Sosyal güvenlik sisteminin oluşturularak sağlık ve emeklilik güvencelerinin sağlanması.”⁸

1970’lerin ikinci yarısından sonra ise, kapitalizmin içine girdiği buhrandan çıkabilmesi için kapitalizmin yeniden yapılanmasına paralel olarak *yeni sağ* politikalar uygulanmaya konulmuştur. Bu dönem içinde emek örgütlenmesinin bir uğrağı olan sendikaların ivme kaybettiği görülmektedir:

“Kapitalizmin, yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren girmiş olduğu küresel yapılanma ekonomik, siyasal, kültürel ve toplumsal alanlarda önemli dönüşümlere yol açmıştır. Yeni sağ politikalar tüm dünyada

⁶ http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=3204, “10 Soruda Sendika”, (14 Kasım 2010).

⁷ http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=3204, “10 Soruda Sendika”, (14 Kasım 2010).

⁸ Haluk Geray, “Birlik Düzenleri, Yeniden Yapılanma ve Küreselleşme,” **İletişim Ağlarının Ekonomisi**. Ed.: Funda Başaran ve Haluk Geray, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2005, s. 39.

yükselişe geçmiştir. Sözü edilen dönemde, serbest piyasa, özelleştirme, devletin belli alanlara müdahalelerinin azaltılması vb. politikalar 1980’lerden itibaren toplumsal yaşama yön veren siyasalar olarak belirginlik kazanmıştır. Küresel düzeyde gerçekleşen sosyo ekonomik ve siyasal değişimler, özellikle 1980’li yıllarla birlikte Türkiye’de de yansımalarını göstermiştir.”⁹

Kapitalizmin, yeniden yapılanma süreci Türkiye’deki sınıfsal konumlara da etkide bulunmuştur. Sosyal refah devleti anlayışından adım adım uzaklaşmış ve özellikle 1980’li yıllarla birlikte Türkiye’de toplumsal koşullar, emekçi kesimlerin geçmiş kazanımlarının –özellikle özelleştirme süreciyle- piyasalaşmaya açıldığı bir seyir izlemiştir. Bunun ilk adımı 24 Ocak 1980 tarihinde ekonomik literatüre geçen ve yapısal dönüşümleri içeren ‘24 Ocak Kararları’ olmuştur. Bu kararların alınmasıyla birlikte, öncelikle gelir dağılımındaki dengesizlikler artmaya başlamış ve yoksulluk sınırında yaşayan kesimler, yaşamlarını daha da yoksullaştırılmış bir durumda sürdürmeye mahkûm edilmiştir:

“ ‘24 Ocak Kararları’ ile atılan ekonomik uygulamalar ülkeyi belli periyotlarla kriz ortamına sürüklemiştir. Üretim ekonomisinin ihmal edildiği, rant ekonomisinin egemen olduğu ve işsizlik sorununun önlenemediği bir toplumsal yapıda, nüfusun çok küçük bir dilimi hayat standartları açısından en üst refah seviyesinde; nüfusun büyük bir bölümü ise yoksulluk sınırında yaşamlarını sürdürmeye devam etmektedir.”¹⁰

“Ülkeler arası artan rekabetle baş edebilme, daralan pazarlara uyum gösterebilme ve emeğin değerini düşürme hedefli yeni bir üretim sistemi olarak belirginleşen *post fordist*”¹¹ sistemle beraber gelişen *atipik* çalışma biçimleri ile yoksullaştırılan alt sınıf, nüfusun büyük kesimini oluştururken; “Türkiye’de 1980’li yıllardan itibaren uygulanan ekonomi-politik uygulamaların bir sonucu olarak alt ve üst sınıflar arasında denge halinde bulunan ve dönemin kültürüyle gelişen yeni bir orta sınıfın varlığından söz edilmeye başlanmıştır.”¹²

Kapitalizmin yeni sağ politikalar ekseninde 1970’li yılların ikinci yarısından itibaren girdiği yeniden yapılanma sürecine uyumlu olarak medya alanında da önemli

⁹ Erdal Dağtaş, **Türkiye’de Magazin Basını**, Ankara: Ütopya Yayınevi, 2006, s. 13.

¹⁰ **a.g.e.**, s. 69.

¹¹ Yıldız Ecevit, “Yoksulluğa Karşı Feminist Strateji İçin...”, **Amargi Dergisi**, Sayı: 6, Güz- 2007, s. 14.

¹² Dağtaş, **a.g.e.**, s. 69.

dönüşümler yaşanmıştır. Kapitalizmin güçlenmesi ve örgütlü bir biçimde yaygınlaşması bu rollere denk düşen bir durumu yansıtmaktadır:

“Kapitalizmin güçlenmesinde ve örgütlü bir şekilde yayılmasında, medyanın (kültür endüstrilerinin) önemli bir rolü bulunmaktadır. Kapitalizmin varlığını sürdürmesi, hem ekonomik anlamda üretime devam etmesine hem de varoluş koşullarını toplumsal olarak yeniden üretmesine bağlıdır. Medya, bu anlamda, hem ekonomik hem de ideolojik/toplumsal düzlemde sistemin sürekliliğini ve kalıcılığını sağlayan bir sektör konumundadır. 1980 sonrası siyasi ve ekonomik yeniden yapılanma dönemine girildiğinde; siyaset, sermaye ve medya arasında organik bir ilişkinin varlığı gündeme gelmiştir.”¹³

Sosyal, politik ve ekonomik alanlarda etkisini gösteren yeni sağ politikaların medya alanında da giderek etkisini gösterdiği 1980’li yıllarla beraber pazar koşullarına göre hareket eden kitle iletişim araçlarının mülkiyet sahipliğinde değişimler olmuştur. Bu yıllarla beraber medya, büyük sermaye gruplarının denetimine girmeye başlamıştır. Pazar koşullarına göre hareket eden medya içerikleri zamanla değişmiş, bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de *kamusal yararı* önceleyen yayıncılık anlayışından uzaklaşmıştır. “24 Ocak Kararları sonrasında uygulanan iktisadi politikalar, Türkiye’de yazılı ve görsel medya üzerinde etkili olmuştur. Çalışan kitleler lehine siyaseti yoksunlaştıran süreç, yazılı ve görsel medyada mülkiyet, biçim ve içerik olarak değişikliğe yol açmıştır.”¹⁴

Genel olarak çalışmanın sorunsalını; üretim yapısındaki dönüşümler, işçi sınıfının örgütsüzleştirilmesinde 1970’li yılların ikinci yarısından itibaren kapitalizmin girmiş olduğu yeniden yapılanma süreci ile yaygınlaşmaya başlayan *yeni sağ politikalar* ve bu politikaların meşrulaştırılma alanı olarak kullanılan medyanın üstlendiği misyon temelinde Türkiye’deki sendikal hareketlerin, grevlerin, işçi eylemlerinin basındaki sunumunun ele alınarak incelenmesi oluşturmaktadır. Tekel eylemi bu sorunsalın analizi için seçilen örnek olayı temsil etmektedir.

Tekel eylemi ile ilgili Türkiye basınına temsilen seçilen *Cumhuriyet*, *Hürriyet* ve *Zaman* gazetelerinin nasıl bir söylemle haberlerini inşa ettikleri bu çalışmanın

¹³ a.g.e., ss.13-14.

¹⁴ a.g.e., s. 84.

amacını oluşturmaktadır. Bu anlamda, çalışmanın amacını destekleyen ve aşağıda verilen şu araştırma sorularına yanıt aranmaya çalışılmıştır:

(1) Çalışmanın analiz nesnesini oluşturan gazetelerde ele alınan Tekel eylemi örnek olayında sendikal hareket ve işçi eylemleri nasıl sunulmuştur?

(2) Gazetelerdeki sunumlar aracılığıyla, egemen ideolojiye karşı nasıl bir duruş sergilenmiştir?

Kapitalizmin yeniden yapılanması sürecinde yaygınlaştırılmaya çalışılan yeni sağ politikaların geniş kitlelere ulaştırılmasında medya önemli bir rol üstlenmiştir. Medyanın bu süreçle beraber özellikle Türkiye’de 1980’den sonra sermaye ve siyasetle organik bir ilişkisi olduğu gündeme gelmiştir. Bu bağlamda çalışmada incelenecek farklı ideolojik görüşlere sahip gazetelerde, Tekel eylemi örnek olayından yola çıkarak toplumsal dayanışma, örgütlenme ve muhalefet alanı olan sendikaların, sendikal hareketlerin, işçi eylemlerinin nasıl bir sunumla verildiğinin ortaya konması çalışmanın önemini oluşturmaktadır.

Kapitalist sistem ve bu sistemin yeniden yapılanma sürecinde geliştirilen *yeni sağ* politikaların küresel boyutta yaygınlaştırılması ile *küresel kapitalizm* denilen yeni bir aşamaya girilmiştir. Bu aşamada *üretimin esnekleşmesi* yeni sömürü biçimlerini de ortaya çıkarmıştır. Üretimin esnekleşmesiyle birlikte sendikal örgütlenmeler de derinden etkilenmiştir. Toplu sözleşme görüşmelerinde zamanla işçinin, memurun özlük haklarının daraltılmaya çalışıldığı görülmektedir. Tekel eylemi bu özlük haklarını kaybetmek istemeyen işçilerin yeni sağ politikalara karşı sergiledikleri önemli bir *direniş* örneğidir. Çalışmanın problemi ve amacını oluşturan sorular bağlamında benimsenen genel varsayım şöyledir:

*Türkiye’de medya, sendikal hareketler ve grevler, konusunda işveren yönünde bir söylem geliştirerek, yeni sağ politikalarla düzenlenen çalışma yaşamı konusunda egemen ideolojinin toplumsal yeniden üretimine katkıda bulunmaktadır.

Çalışmanın araştırma varsayımı ise şöyle yapılandırılmıştır:

** Tekel Eylemi ile başlayan süreçte direniş konu alan haberlerin, *Cumhuriyet*, *Hürriyet* ve *Zaman* gazetelerindeki sunumlarında yapısal yanlılığı destekler ölçüde benzerlik bulunmaktadır.

Bu çalışmada, 15 Aralık 2009 – 3 Mart 2010 tarihleri arasında gerçekleşen Tekel işçi eylemleri örnek olay olarak ele alınıp incelenmiştir. Çalışma 15 Aralık 2009 – 3 Mart 2010 tarihleri arasında Türkiye basınıni temsilen *Cumhuriyet*, *Hürriyet* ve *Zaman* gazetelerinde konuyla ilgili yer alan haberler ile sınırlandırılmıştır. Bu gazetelerin seçilmesinin nedeni ise, sahip oldukları ideolojilere bağlı olarak yayın politikalarının ve seslendikleri izler kitlenin farklı olmasıdır. *Cumhuriyet* ulusal-sol, *Hürriyet* liberal-sağ, *Zaman* gazetesi ise muhafazakâr-sağ cephesinden bakarak yayın politikasını belirlediği için çalışmada analiz nesnesi olarak seçilmişlerdir. Diğer bir sınırlılık ise, çalışmada televizyon, internet, radyo ve dergilerin kapsam dışı tutulmasıdır. Ancak kitle iletişim araçlarındaki çapraz tekelleşme eğilimi göz önünde bulundurulduğunda, bu çalışmada elde edilecek bulgulardan hareketle sınırlı da olsa Türkiye medyasının bütünü için genelleme yapılabileceği ileri sürülebilir.

Bu anlamda da, 15 Aralık 2009 ile 3 Mart 2010 tarihleri arasında *Cumhuriyet*, *Hürriyet* ve *Zaman* gazetelerinin Tekel eylemi haberlerinde ortaya koydukları anlam inşasının ortaya çıkarılması amacıyla “A.Teun Van Dijk’ın ve Norman Fairclough’un”¹⁵ çalışmaları ile gelişen eleştirel **söylem çözümlemesi modeli** kullanılarak sentaktik ve semantik analizler yapılmıştır. Haber metinlerinin, *makro* ve *mikro* yapıları incelenmiş ve ideolojik unsurlara yer verilip verilmediği analiz edilmiştir. Haberin girişi, kullanılan başlıklar (alt ve üst başlıklar), arabaşlıklar, fotoğraflar, ardaalan ve bağlam bilgileri ve olay taraflarının değerlendirilmesi gibi *makro yapı* özellikleri değerlendirilmiştir. *Mikro yapı* çözümlemesinde ise, haber metinlerinin sentaksı, sözcük seçimleri ve retorik göz önünde bulundurulmuştur.

¹⁵ “Norman Fairclough, Analyzing Discourse: Textual Analysis for Social Research, London: Routledge, 2003”, Banu Dağtaş ve Erdal Dağtaş, “Cumartesi Annelerinin Türkiye Basınındaki Sunumu”, **Kültür ve İletişim**, Sayı: 10/1, Kış, 2007, s. 77’deki alıntı.

Ayrıca, bu çalışmada sözü edilen araştırmacıların yaklaşımından hareket eden “Peter Teo’nun (2000) çalışmasında”¹⁶ kullandığı haberdeki söylemin çözümlenmesine yönelik “tırnaklı ifadeler” de çözümleme kapsamına alınmıştır.

¹⁶ “Peter Teo, ‘Racism in the News: A Critical Discourse Analysis of News Reporting in Two Australian Newspapers’, *Discourse and Society*, (11/1, 2000), ss. 7-49”, Banu Dağtaş ve Erdal Dağtaş, “Cumartesi Annelerinin Türkiye Basınındaki Sunumu”, **Kültür ve İletişim**, Sayı: 10/1, Kış, 2007, s. 77’deki alıntı.

2. TÜRKİYE’DE SENDİKACILIĞIN GELİŞİMİ VE MEDYANIN SENDİKAL HAREKETLERE YAKLAŞIMI

2. 1. Sosyal Refah Devletinde İşçi Sınıfının Konumu ve

Sendikal Hareketler

Karl Marx’a göre, toplumsal yapılanmanın temel unsuru olan sınıf kavramı, teknolojik ve endüstriyel süreçlerle gelişen kapitalist üretim biçiminde kendine özgü sınıf sistemi ile tanımlanır. İşçi sınıfının ortaya çıkıp gelişmesinin kaynağında endüstri devrimi ve endüstrileşme süreçleri bulunur.¹⁷

İngiltere’de on sekizinci yüzyılın ikinci yarısından itibaren endüstrileşme ile başlayan işçileşme süreci ve oluşan işçi sınıfı, tarih boyunca geliştirilen ekonomik, sosyal ve kültürel politikalardan etkilenmiştir. Egemen sınıf, kapitalizmin zamanla içine girdiği krizlerden çıkabilmesi için üretim biçimlerinde değişikliğe gittiği gibi, gelişimini olumsuz yönde etkileyebilecek durumları engelleyebilmek için de farklı egemenlik politikaları üretmiştir. Üretici güçlerin yeni bir aşamaya geçişi zorlaması ile egemen sınıfın iradi davranışları diyalektik bir ilişki içerisinde kapitalizme uygun yönetim biçimlerinin hayata geçirilmesini sağlamıştır. Fordizm, post-fordizm gibi geliştirilen üretim biçimleri bu durumu örneklendirmektedir. Üretim tarzının değişimine koşut olarak ve işçi sınıfı mücadelesinin bir parçası olarak doğan sendikalar da dönemsel olarak farklı gelişim seyirleri izlemiştir.

2. 1. 1. Üretim Tarzlarının Tarihsel Gelişim Süreci

Üretim tarzı kavramı, Marksist kuramlar içerisinde sıkça ele alınan kavramlardan birini oluşturur. Bu kavram, yaşamak için zorunlu olan nesneleri elde edişin tarihsel olarak şartlandırılmış bir tarzı olarak tanımlanır. Bu anlamda üretim tarzı sosyal bir sistemin belirleyici temelini oluşturur ve toplumda yer alan hâkim fikirler,

¹⁷ Tülin Öngen, **Prometheus’un Sönmeyen Ateşi**, Birinci Baskı. İstanbul: Alan Yayıncılık, 1994, s. 35.

siyasi görüşler, kurumlar üretim tarzına bağımlıdır. Üretim tarzı değiştiği zaman, bütün sosyal sistemin değiştiği ifade edilir. Her yeni ve önceki üretim tarzından yüksek üretim tarzı, insanın gelişim tarihi açısından bakıldığında yeni ve yüksek bir düzeyi belirtir.¹⁸ Üretim tarzı, Marksist kuram içinde genellikle toplumun veya toplumsal biçimlenimin kurucu özelliği; toplumsal biçimlenme içinde hâkim olan sosyo-ekonomik sistem üzerine kurulu bir özellik olarak tanımlanır.¹⁹

Üretim tarzı kavramının ayrılmaz iki unsurunu *üretici güçler* ve *üretim ilişkileri* oluşturur. Üretici güçler, üretim araçlarının yanı sıra, üretim tecrübesi ve iş alışkanlıklarıyla donanmış insanlar olarak tanımlanabilir.²⁰ Hammaddeler, hammaddeleri işlemekte kullanılan aletler ya da makinelerin oluşturduğu üretim araçları, insanın çalışma yetisi, toplumsal işbölümü ve koordinasyon biçimleri üretici güçler olarak sınıflandırılabilir.²¹ *Üretim ilişkileri* ise, insanlar arasında sosyal üretim, mübadele ve maddi servetlerin dağılımı sürecinde oluşur. Üretim sürecinde insanların ortak aktiviteleri ve bu aktivitelerin karşılıklı değiş tokuşu için biraraya gelmeleri sonucu üretim ilişkileri ortaya çıkar. Üretim ilişkilerinin temelini, üretim araçları üzerindeki *mülkiyet yapısı* oluşturur.²²

Üretim tarzı, üretim araçlarının mülkiyet sistemi ve üretici güçlerin gelişim düzeyi olarak da tanımlanır. Marx'a göre, üretim tarzı tüm toplumsal sistemlerin temelini oluşturur ve diğer toplumsal, ideolojik ve siyasal ilişkiler bu temel üzerinden şekillenir.²³ Üretimin daha yetkin bir hale getirilmesi üretici güçlerin ve üretim ilişkilerinin gelişmesiyle paralellik taşır.²⁴ Petr İvanoviç Nikitin, bu gelişmeyi şöyle açıklamaktadır:

“Üretici güçler, üretim tarzının en hareketli ögesidir; sürekli olarak değişirler; çünkü insanlar, iş aletlerini durmadan yetkinleştirirler ve

¹⁸ Mario Rosenthal ve P. Yudin, **Materyalist Felsefe Sözlüğü**, Çev.: Enver Aytekin ve Aziz Çalışlar, Dördüncü Basım. İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1972, s. 513.

¹⁹ Gordon Marshall, **Sosyoloji Sözlüğü**, Çev.: Osman Akınhay, Derya Kömürçü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1999, s. 778.

²⁰ Rosenthal ve Yudin, **a.g.e.**, s. 511.

²¹ Marshall, **a.g.e.**, s. 777.

²² Rosenthal ve Yudin, **a.g.e.**, s. 512.

²³ Marshall, **a.g.e.**, s. 778.

²⁴ Petr İvanoviç Nikitin, **Ekonomi Politik**, Çev.: Hamdi Konur, Sekizinci Basım. Ankara: Sol Yayınları, 1995, s. 18.

maddi üretim konusundaki deneyimlerini sürekli olarak arttırırlar. Üretim ilişkilerine gelince, onlar da üretici güçlerin gelişme düzeyindeki değişmeye uygun olarak değişirler ve söz konusu güçlerin gelişmesi üzerinde kendilerine düşen etkiyi yaparlar. Üretim ilişkileri üretici güçlerin gelişme düzeyine tekabül ettiği zaman, üretici güçler başarılı bir gelişme gösterirler.”²⁵

Marksist kuramda üretim tarzı kavramsallaştırması içinde ekonomik uğrağın başat değişken olduğuna dair yapılan göndermelerin dışında, ekonomik ve ideolojik uğrağı eş önemde ele alan yaklaşımlar da bulunmaktadır. Gramschici anlamda üretim tarzı kavramı, bu durumu ifadelendirir niteliktedir. Gramschi, üretici güçlerin temel faktör olduğu yapı bölümlenmesinin karşısına ideolojik uğrağı tanımlayan üstyapıyı koymakla birlikte, ikisi arasında eş düzeyde bir ilişkisellik/etkileşim olduğunu belirtir. “Gerçeklikte, yapılar-üstyapılar ilişkilerinin özsel konusu, olanların birliğini gerçekleştiren bağın irdelenmesindedir. Gramschi bu bağı, organik olarak nitelendirir.”²⁶

Üretim tarzı kavramsallaştırmasının Marksist kuram için taşıdığı önem, toplumun bulunduğu anın somut koşullarının tahlilinin yapılması noktasında önem taşımaktadır. Nikitin’in yapılandırmasına göre, tarih beş tip toplumsal ekonomik oluşum tanımaktadır. Bunlar; *ilkel komünal, kölecilik, feodalizm, kapitalizm ve ilk aşaması sosyalizm olan komünizm*’dir. Özel mülkiyet, ilkel komünal toplum ve ilk aşaması sosyalizm olan komünizm dışında kalan diğer toplum biçimlerinde yer almaktadır. Toplumsal yapı mülkiyetin bu biçimde değişimiyle birlikte farklılık gösterir. Özel mülkiyete geçiş, toplumu kaçınılmaz olarak düşman sınıflara bölünmeye götürür.²⁷

Marksist kuram içinde insan, emeğine yabancılaşıp özel mülkiyet rejimi içine girmesi ile düşman sınıflara ayrılır.²⁸ Kapitalist toplum içinde *proletarya* ve *burjuvazi* biçiminde düşman sınıflara ayrılma durumu, onların çeşitli gruplaşmalar ve yardımlaşmalar şeklinde örgütlenmelere gitmelerine yol açar. Marx, işçilerin

²⁵ a.g.e., s. 18.

²⁶ Hugues Portelli, **Gramsci ve Tarihsel Blok**, Çev.: Kenan Somer, Ankara: Savaş Yayınları, 1982, s. 4.

²⁷ Nikitin, a.g.e., s. 17.

²⁸ *Yabancılaşma*, gerek insansal ve sosyal aktivitenin ürünlerinin (emeğin ürünleri, para, sosyal ilişkiler vs.) değişimini ve gerekse insanların özellik ve yeteneklerinin onlardan bağımsız ve onlara hükmeder hale gelişinin süreç ve sonuçlarını tasvir eden bir kavram; aynı zamanda, bazı fenomenlerin ve ilişkilerin aslında olduklarından farklı bir şey haline dönüşmesi, insanların hayat içindeki gerçek ilişkilerinin onların zihinlerinde deformasyona uğraması. Bkz. Rosenthal ve Yudin, a.g.e., s. 530.

sanayileşme sonrasında çeşitli dayanışma pratikleri sergilemeleri noktasında şunları belirtir: “İngiltere’de işçiler, geçici bir grev dışında başka hiçbir amaç taşımayan ve bu grevden sonra yok olan kısmi dayanışmalarla yetinmemişlerdir. İşverenlerle savaşımalarında işçilere siper hizmeti gören kalıcı dayanışmalar, sendikalar kurulmuştur.”²⁹

Bu anlamda, dünyada ortaya çıkan gelişmeler paralelinde bir dayanışma ağı olarak oluşan sendikacılığın fordist üretim tarzıyla olan ilişkisi ve işçi sınıfının bu üretim tarzı dolayısıyla gelişen örgütlülüğünün çeşitli yaklaşımlar temelinde ele alınması çalışma açısından önemli görülmüştür.

2. 1. 2. Dünyada Fordist Üretim Tarzı, Sendikacılığın Gelişimi ve İşçi

Sınıfının Örgütlülüğü

Teknolojik ve endüstriyel süreçlerle gelişen kapitalist üretim biçimi, zaman içerisinde belli krizler yaşamıştır.³⁰ Bu anlamda *fordizm*, kapitalizmin İkinci Dünya Savaşı sonrasında girmiş olduğu krizden çıkabilmesi için geliştirilmiş olan iktisadi yeniden yapılanmayı anlatmaktadır.

Kapitalizmin, İkinci Dünya Savaşı sonrasında yöneldiği yeni bir sermaye birikim rejimini anlatmak için kullanılmakta olan fordizm, Amerika Birleşik Devletleri’nde Henry Ford’un öncülüğünü yaptığı *seri üretim* sistemini anlatmaktadır. Fordist üretim tarzının yaygınlaşmaya başladığı tarih olarak 1914 yılı verilebilir. Fordizm ekonomik, sosyal, ideolojik ve siyasal boyutları olan oldukça kapsamlı bir yeniden yapılanmaya işaret etmektedir.³¹ Antonio Gramsci’nin tanımladığı şekliyle ise fordizm, ileri kapitalizmin tipik özelliği olacağı düşünülen ve Henry Ford’un seri otomobil üretim sistemiyle örneklenen bir üretim organizasyonunun karşılığıdır.³²

²⁹ Karl Marx, **Felsefenin Sefaleti**, Çev.: Ahmet Kardam, Altıncı Basım. Ankara: Sol Yayınları, 2007, s. 171.

³⁰ Öngen, **a.g.e.**, s. 35.

³¹ İlker Belek, **“Postkapitalist” Paradigmalar**, İkinci Baskı. İstanbul: Sorun Yayınları, 1999, s. 59.

³² **a.g.e.**, s. 254.

**Taylorizm*, Frederick William Taylor’ın oldukça etkin ve tartışmalı yazıları üzerine kurulmuş bir çalışma davranışı kuramıdır.

Emek ve teknolojinin örgütlenmesi anlamasında *Taylorizm**'den sonraki aşama olarak adlandırılan fordizm, emeğin makine başındaki örgütlenmesini, iş disiplini ve verimli kullanımını ifade eden Taylorizm'den farklı olarak, emeğin kullanımıyla birlikte, üretim araçlarının da yeniden organizasyonunu tanımlamaktadır:

“Fordizm ekonomik düzlemde, Taylorizm'in tersine, yalnızca ilişkilerle sınırlı olmayan; üretim ve tüketim kalıplarının belirlenmesi, piyasa koşullarının yeniden düzenlenmesi gibi daha geniş bir çerçeveyi dile getirmektedir. Fordist emek örgütlenmesinde, işlik içi organizasyon, makinelerin birbirlerine karşı konumları, dolayısıyla da emeğin makineler karşısındaki dizilişinin yeniden belirlenmesidir. Bu anlamda fordist emek sürecinin karakteristiği yarı otomatik bant tipi üretimdir.”³³

Neo-Marksist kuramcılar ise, fordizm kavramının temel dayanaklarını tam istihdam, seri üretim, refah devleti ve yükselen tüketim standartları olan ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki ileri kapitalist toplumları karakterize eden endüstriyel ve toplumsal düzeni analiz ederken kullanmışlardır.³⁴

Üretim araçlarının mülkiyet sahipliğinin olduğu toplumlarda ortaya çıkan yöneten ve yönetilen sınıflar arasındaki uzlaşmaz sınıf karşıtlığı, kapitalist toplumlarda burjuvazi ve proletarya olarak ortaya konulmaktadır. Bu bağlamda tarihsel olarak bakıldığında zaman, sanayi devrimine öncülük etmiş bulunan Batı toplumlarının, kapitalist topluma özgü sınıflaşmanın doğuşunu hazırlayan koşulları en önce yaşadığı görülmektedir.

İngiltere'de ortaya çıkan sanayi devriminin yeni teknolojik gelişmelerin hazırlayıcı olması ile birlikte zanaatkarların, köylünün artık geçinemeyerek kentlerde kurulan fabrikalara akması ile işçileşme süreci başlamıştır.³⁵ Sendikal örgütlerin ortaya çıkışı da her şeyden önce, ücretli işçinin ve işçi sınıfının doğuşuyla paralellik taşımaktadır.

Üretim biçiminin koşullandırmasıyla oluşan farklı sınıflar arasındaki mücadeleler, kapitalist toplumlarda dayanışma ağlarının oluşmasını zorunlu hale getirmiştir. Çalışma ve yaşam koşullarının gittikçe ağırlaşması durumu işçi hareketinin

³³ Belek, **a.g.e.**, s. 60.

³⁴ Marshall, **a.g.e.**, s. 254.

³⁵ http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=3204, “10 Soruda Sendika”, (27 Aralık 2010).

örgütlenmeye başlamasının temel nedeni olmuştur. Sanayi devrimi sonrasında ortaya çıkan çalışanlarla işverenler arasındaki güç eşitsizliğini ortadan kaldırmak için oluşturulmaya başlanan bu dayanışma ağı, geçirdiği değişimlerle beraber işçi sınıfı mücadelesinin bir parçası olan sendikalara dönüşmüştür.

Ücretli emeğin hak ve çıkarlarını koruyup, geliştirmek için oluşturulan örgütler³⁶, işçilerin örgütlü biçimdeki çözüm arayışlarının şekillendirildiği yerlerdir. Adına birlik denilen bu yapılar, bugünkü anlamdaki sendikaların çok gerisinde, yardımlaşma sandıklarıdır.³⁷ Zaman içinde yardım sandıkları, *grev* ve *direnişleri* de örgütlemeye başlamış ve işçi hareketi giderek güç kazanmıştır. İşçi sınıfı, yardımlaşma sandıkları şeklinde başlattığı örgütsel deneyimini geliştirerek *sendikal yapıları* oluşturmuştur. Bugünkü sendikalara benzer özellikte bilinen ilk sendikal örgütlenmeler, 1700’lü yılların başında İngiltere’de ortaya çıkmıştır. Bunların çoğunluğu, meslek sendikalarıdır. İşçi sınıfı yasal anlamda sendikalarına kavuşmak için uzun yıllar mücadele yürütmüş ve sendikal birlikler şeklinde kurulan ilk örgütlenme çalışmalarının üzerinden yüz yılı aşkın bir süre geçtikten sonra, yasal anlamda ilk sendikalar İngiltere’de 1824 yılında parlamentoda kabul edilen *Reform Yasası* ile elde edilmiştir.³⁸

Taylorist/Fordist düzenleme, fabrikalara yumuşak bir giriş yapmamış ve işçi örgütleri ile sendikalar tarafından sert bir muhalefetle karşılaşmıştır. Dolayısıyla, Taylorist/Fordist iş örgütlenmesini, işçinin denetimine dair tüm sorunları çözen mükemmel bir anahtar olarak değerlendiren liberal çalışmaların aksine; işçi ve yönetimi iki düşman kampa ayıran ve işçi-sendika cephesinde sert bir muhalefeti örgütleyen, kapitalist denetim aracı olarak büyük bir başarısızlık olarak değerlendiren eleştirel çalışmaların daha anlamlı bir okuma olabileceği ileri sürülebilir.³⁹

³⁶ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Sendika>, “Sendika”, (2 Ocak 2011).

³⁷ http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=3204, “10 Soruda Sendika”, (27 Aralık 2010).

³⁸ S. Murat Çakır, “Toplumsal Hareket Sendikacılığı”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s. 18.

³⁹ Gamze Yücesan Özdemir, “Kapitalizmde Devlet ve Fabrika İlişkisi Üzerine”, **İktisat Dergisi**, Sayı: 403, Temmuz- 2000, s. 34.

2. 1. 3. Refah Devleti Anlayışı ve Sendikacılık

Refah devleti tarih boyunca çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. En çok atıf yapılan tanımın sahibi Asa Briggs'e göre, refah devleti, piyasa güçlerinin rolünü azaltmak amacıyla, bilinçli bir şekilde örgütlü kamu gücünün kullanıldığı bir devlet türüdür.⁴⁰

Devletin, insanların barınma, sağlık, eğitim ve asgari düzeyde bir gelir elde etme gibi temel ihtiyaçlarını karşılayacak hizmetleri ve yardımları sunan sosyal güvence sistemleri aracılığıyla bir refah ortamı sağlamakla başlıca sorumluluğu üstlendiği durumları tanımlamak için 1940'lı yıllarda ortaya konulan bir anlayış olan refah devleti, fordist üretim anlayışının 1930'lu yıllarda erişmiş olduğu yüksek üretkenliğin getirdiği, aşırı üretim krizinin yarattığı sonuç etrafında şekillenmiştir.⁴¹

Refah devleti anlayışının temelinde başlıca iki neden yatmaktadır: *İlki*, 1929 yılındaki Büyük Ekonomik Bunalımı'nın ardından, liberal devletin başarısız olarak görülmesi ve yeni bir devlet anlayışına duyulan gereksinimdir. Ekonomide yaşanan kriz dolayısıyla ABD'de ortaya çıkan ve giderek artan işsizlik ve yoksulluk, diğer ülke ekonomilerine de sıçramış, bu durumu önlemek üzere tam istihdam ve talep yönetimi politikalarını güden müdahaleci *Keynesyen* ekonomiye geçilmiştir. *İkinci* neden ise, İkinci Dünya Savaşı sonrası çift kutuplu hale gelen dünyada, giderek etkisini ve nüfuzunu daha fazla hissettiren “sosyalizm tehdidi”nin önüne set çekmektir.⁴²

Sosyalist devrimin gerçekleşeceği endişesi, ABD'nin başını çektiği kapitalist dünyanın farklı sistem arayışı içine girmesini ve liberal düzenin içine sosyal boyutun da katılmasını getirmiştir. Kapitalizmin vazgeçilmez ilkesi olan serbest piyasa-sınırsız sermaye hareketleri, refah devleti anlayışı ile göreceli de olsa engellenebilmiş ve

⁴⁰Süleyman Özdemir, “Refah Devleti ve Üstlendiği Görevler Üstüne Bir İnceleme”, http://www.sosyalsiyaset.net/documents/refah_devleti_ustlendigi_gorvrlr.htm, 10 Ocak 2011.

⁴¹ Marshall, *a.g.e.*, s. 615.

⁴² Özdemir, *a.g.e.*

böylece, Batı Bloku'nda SSCB yanlısı olabilecek komünist faaliyetler sınırlandırılmıştır.⁴³

Kapitalist üretim sisteminin temel faktörleri olan emek ve sermaye arasındaki çatışmayı zayıflatmak, işçi sınıfını kontrol altında tutabilmek için, kapitalist sistemin ürettiği yeni bir yönetim tarzı olarak ifade edilen refah devleti anlayışı, ondokuzuncu yüzyıldan itibaren, hem toplumsal hem de siyasal alanda güçlenen işçi hareketlerini, sosyalizme kaymadan durdurabilmenin yolu olmuştur.⁴⁴

Yukarda değinilen açıklamalar bağlamında '*Kapitalizmde Devlet ve Fabrika İlişkisi Üzerine*' başlıklı yazısında Gamze Yücesan Özdemir'in, Gramsci'nin Amerikanizm ve fordizm üzerine notlarından çıkardığı yorumun; sendikacılığın, sendikal hakların neden o yıllarda yükselişe geçtiğini anlamada önemli bir değerlendirme olduğu ileri sürülebilir:

“Refah devleti birikim rejiminin düzenleyicisi olarak işçiye tanıdığı sosyal ve siyasal haklarla, işçi cephesinden sisteme dönük rızanın yaratılabileceği meşru bir zemin hazırlıyordu. Refah devleti, işçiye kazandırdığı sosyal ve siyasal haklarla işçinin fabrikaya tam bağımlılığını azaltmıştı. Fabrikaya bağımlılık, sosyal güvenlik uygulamaları ile –ki işçiye üretim dışında kalarak hayatını zor koşullarda da olsa devam ettirebilme imkânı sağlanıyordu- azalırken, ücrete bağımlılık da sendikal haklar, toplu sözleşmeler ve asgari ücret uygulamaları ile sınırlandırılıyordu.”⁴⁵

Refah devleti anlayışı bu bağlamda ikili bir işlev görerek işçinin çalıştığı fabrikada çalışma saatlerini düzenleyerek, sosyal güvencelerini sağlayarak onu toplumsal ilişkiler noktasında tüketime sevk etmeyi amaçlamakta, böylelikle de bağımlılık ilişkilerini yeniden üretmektedir. Refah devleti anlayışının dünya ölçeğinde bir gelişme evresi izlemesinden hareketle, Türkiye’de refah devleti, anlayışlarının bir betimlemesine gitmek gerekmektedir.

⁴³ Gülten Kazgan, **Küreselleşme ve Ulus–Devlet: Yeni Ekonomik Düzen**, İkinci Baskı. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2002, ss. 30–31.

⁴⁴ Nadir Özbek, “Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Sosyal Devlet”, **Toplum ve Bilim**, Sayı: 92, Bahar 2002, s. 14.

⁴⁵ Gamze Yücesan Özdemir, “Kapitalizmde Devlet ve Fabrika İlişkisi Üzerine”, **İktisat Dergisi**, Sayı: 403, Temmuz- 2000, s. 34.

2. 1. 4. Türkiye’de Refah Devleti Anlayışı ve Sendikacılığın Gelişimi

Türkiye’de refah devleti anlayışının, konuyla ilgili literatürde bulunan birçok kaynak tarafından sosyal devlet olarak kavramsallaştırılmasından dolayı; Türkiye’de refah devleti anlayışı, *sosyal devlet* anlayışı bağlamında ortaya konulmuş ve sendikacılığın Türkiye’deki uzun tarihi kısaca bu bağlam çerçevesinde ele alınmıştır.

Sanayileşmenin gelişimi ve büyüyen sanayileşmenin toplum yapısında meydana getirdiği olumsuzluklar ve bunlara yönelik alınan önlemler doğrultusunda ilk olarak Batı’lı ülkelerde ortaya çıkarak gelişen refah devleti anlayışı, Türkiye’de 1960 yılında sosyal devlet kavramıyla tanınmaya başlanmıştır. Türkiye’de, 1960 yılı sonrası sendikacılıkta da önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu durumun önemli nedenlerinden biri olarak sosyal devlet anlayışının her alanda gerçekleşen belirleyiciliğinden bahsetmek mümkündür.

“Türkiye, 1960’lı yıllarda ithal ikameci sanayileşme stratejilerinin uygulandığı bir döneme girmiştir. Bu dönemin ayırıcı özelliği, ekonomi politikalarının planlama tabanına oturtulmasıdır. 1960 sonrasında, Türkiye’de her alanda olduğu gibi sendikacılıkta da oldukça olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Bunun en önemli nedeninin, ‘sosyal devlet’ anlayışının her alanda belirleyici olması olduğu söylenebilir.”⁴⁶

Türkiye’de sosyal devlet anlayışının genişleyerek yerleşmeye başlaması 1961 Anayasa’sına bağlanabilir. 1961 Anayasa’nın tüm ilkeleri, sosyal devlet prensibini destekler niteliktedir. Anayasa’da kabul edilmiş bulunan *sosyal devlet* anlayışı, 41. maddede açıklanmakta ve sosyal devlet olmanın yükümlülükleri şöyle ifade edilmektedir:

“İktisadi ve sosyal hayat, adalete, tam çalışma esasına ve herkes için insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesi sağlanması amacıyla düzenlenir. İktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmek, bu maksatla, milli tasarrufu arttırmak, yatırımları toplum yararının gerektirdiği önceliklere yöneltmek ve kalkınma planlarını yapmak devletin ödevidir.”⁴⁷

⁴⁶ Şafak Tartanoğlu, “1980 Sonrası Türk Sendikacılığı ve Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu.” **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 52.

⁴⁷ <http://www.anayasa.gen.tr/1961ay.htm>, “1961 Anayasa’sı”, (9 Ocak 2011).

Bu hüküm ile sosyal devletin görevleri belirlenmekte ve bu yolda izleyeceği ekonomik, sosyal ve kültürel amaçlı politikaları saptamanın bir devlet görevi olduğu ifade edilmektedir. 1961 Anayasa'sının işçi-işveren ilişkileri bakımından getirdiği en önemli hüküm, şüphesiz ki *grev* ve *toplu sözleşme* hakkının tanınmasıdır. Anayasada yer alan sosyal devlet anlayışı altında faaliyete geçen yasama ve yürütme organları, gerek çalışma hayatının düzenlenmesi gerekse devletin diğer sosyal görevleri konusunda çeşitli önlemler geliştirmişlerdir. Bunlar arasında, 275 sayılı “Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu” ve 274 sayılı “Sendikalar Kanunu” sosyal devlet açısından önemli yasalardır.⁴⁸

Türkiye’de sendikacılığın kısaca tarihsel gelişimine baktığımızda, sendikaların doğuşunun, Cumhuriyet dönemi öncesinde yaşanan gelişmelere kadar uzanmakta olduğunu görürüz. Türkiye’de sendikal örgütlenmenin tarihi genel olarak değerlendirildiğinde ise, işçi hareketi ve sendikal örgütlenmenin zaman zaman kanunlarla tanınan ve korunan bir hak olduğunu gözlemlenirken, zaman zaman da kanunlarla önüne engeller konulan bir seyir izlediği ileri sürülebilir.

Osmanlı İmparatorluğu’nda on dokuzuncu yüzyıla kadar, büyük ölçekli imalât sanayi ve fabrikalar bulunmadığından, ücretli işçiliğin maddi koşullarını oluşturan “imalât sanayi” daha çok görece küçük atölyelerde, un değirmenleri, zeytinyağı imalâthaneleri ve fırınlar başta olmak üzere gıda, dokumacılık, dericilik gibi geleneksel üretim tarzlarında toplanmıştır. Ondokuzuncu yüzyıla beraber geleneksel zanaat yapısı ithalat malları karşısında sarsıntı geçirip, rekabet açısından kendini yeniden yapılandırırken, devletin gereksinim duyduğu alanlarda zanaat ölçeğinden fabrikaya geçiş başlamıştır.⁴⁹

Osmanlı İmparatorluğu’nda bilinen *ilk grev*, 1863 yılında Zonguldak kömür madeni işçileri tarafından gerçekleştirilmiştir. Grev için o dönemde kullanılan terim “tatil-i eşgal”dir. İlk grevin gerçekleştirildiği 1863 yılından 1876 yılına kadar on altı grev ve bir grev dışı eylem gerçekleştirilmiştir. 1877 yılında tespit edilen bir greve rastlanılmazken, 1878–1880 döneminde ise işçilerin on kez greve gittikleri

⁴⁸ Mehmet Emin Çakallı, “Sosyal Devlet”, http://www.genbilim.com/index.php?option=com_content&task=view&id=1715, (10 Ocak 2011).

⁴⁹ Yüksel Akkaya, “Türkiye’de İşçi Sınıfı ve Sendikacılık–1, *Praksis Dergisi*, Sayı: 5, Kış- 2002, s. 132.

gözlenmektedir. Yine 1881 yılında grev yaşanmazken, 1882–1906 döneminde otuz bir adet grevin gerçekleştirildiği görülmektedir. 1907 yılında ise, yine grevlere rastlanılmamıştır.⁵⁰

Cumhuriyet döneminde çalışma yaşamındaki düzenlemeler ve örgütlenme çabaları açısından, 17 Şubat 1923 tarihinde toplanan *İzmir İktisat Kongresi* işçi hareketinin ve sendikacılığın gelişiminde önemli bir olaydır. Kongre’ye işçilerin sunduğu “İşçi Grubunun Esasları” başlıklı rapor, döneme göre oldukça ileri talep ve düzenlemeleri içermektedir. Toplam 34 maddeden oluşan bu raporda işçiler; sendika hakkının tanınması, Tatil-i Eşgal Kanunu’nun yeniden işçilerin haklarını tanıyarak düzenlenmesi, günlük çalışma süresinin sekiz saat ile sınırlı tutulması, kadınlara doğum izni verilmesi, hafta tatili ve yıllık ücretli izin haklarının verilmesi gibi ileri taleplerde bulunmuşlardır. Kongre’nin diğer önemli bir yanı ise, ilk kez ulusal düzeyde işçilerin biraraya gelip sorunlarını tartışması için bir zemin yaratmış olmasıdır.⁵¹ İzmir İktisat Kongresi’ne katılan işçiler ulusal düzeyde bir tepe örgütlenmesi kurulması kararını almış, yapılan çalışmalar sonucunda 1923’te Türkiye Umum Amele Birliği’nin (TUAB) kurulmasına yol açmıştır. Ancak, “genç” Cumhuriyet yönetimince sıcak karşılanmayan TUAB, 1924 yılında kapatılmış, işçilerin tek merkezi bir çatı altında toplanma yönündeki çabaları boşa çıkarılmıştır. 1920’li yılların sonuna doğru ve 1930’lu yılların başında, işçiler işlerini kaybetmeye, ücretleri düşük tutulmaya başlanmıştır.⁵²

1930’ların ikinci yarısına gelindiği zaman ise, ulaşılan sanayileşme düzeyi nedeniyle emek- sermaye arasındaki çıkar çatışmalarını önleyici bir araç olarak, çalışma ilişkilerini düzenlemek üzere 8 Haziran 1936 tarihinde çıkarılan 3008 sayılı İş Kanunu’nun yürürlüğe konulması kaçınılmaz olmuş; bu nedenle çalışma hayatı, geniş kapsamlı olan bu yasa ile ilk kez sistematik olarak düzenlenmiştir. Söz konusu yasa, tek parti ideolojisiyle beraber, 1930’lu yıllardan itibaren geçilen devletçi ekonomi politikası anlayışının tüm unsurlarıyla birlikte çalışma yaşamına taşındığı, devletin çalışma yaşamının tüm sorun ve alanlarını tek düzenleyici aktör olarak tanımladığı bir yasa olarak öne çıkmıştır. Sendikal örgütlenmelerden hiç bahsetmeyen yasa, grev ve lokavt

⁵⁰ a.g.e., s. 138.

⁵¹ a.g.e., s. 147.

⁵² a.g.e., s. 158.

ise yasaklamıştır. Bireysel iş ilişkileri alanında ise, devletin işçiler lehine müdahalelerde bulunması benimsenmiştir. Böylece sınıf temelli ideolojinin kanuni olarak kendisine bir alan bulması engellenmiştir.⁵³

1960’larda yaşanan siyasi gelişmeler, işçi ve sendika hareketi açısından önemli gelişmelerin yaşanmasına neden olmuştur. Başta Anayasa olmak üzere, sonrasında hazırlanan 274 sayılı Sendikalar Kanunu ve 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi ve Grev ve Lokavt Kanunu, sendikal hareketin gelişmesinde yeni bir dönem başlatmıştır. 1961 Anayasa’sında Türkiye Cumhuriyeti sosyal bir devlet olarak tanımlanmış ve çalışma yaşamı konusunda yeni düzenlemelere gidilmiştir. Çalışma yaşamı Anayasa’da yedi madde ile şekillendirilmiştir. Bunlar; Anayasa’nın 42. maddesi çalışma hakkı ve ödevini, 43. maddesi çalışma şartlarını, 44. maddesi dinlenme hakkını, 45. maddesi adil ücreti, 46. maddesi sendika kurma hakkını, 47. maddesi toplu sözleşme ve grev hakkını, 48. madde ise çalışma ve sözleşme hürriyetini düzenlemiştir.⁵⁴

İşçiler ve sendikalar açısından 1961 Anayasa’nın getirdiği en önemli düzenleme, grev ve toplu sözleşme hakkının anayasal bir hak olarak Türkiye’de ilk kez tanınmasıdır. 47. madde bu hakkı, “işçiler, işverenlerle olan münasebetlerinde, iktisadi ve sosyal durumlarını korumak veya düzeltmek amacıyla toplu sözleşme ve grev yapma hakkına sahiptirler” şeklinde düzenlemektedir. Toplu sözleşme ve grev hakkı Anayasa’da düzenlenmiş olmasına karşın, gerekli yasaların çıkarılması o kadar çabuk olmamıştır. Bu yönüyle askeri müdahaleyi yapanlar o dönem ihtiyaç duyduğu halk desteğini sağlamak için bu tür düzenlemelere Anayasa’da yer verseler de, bu hakların düzenlenmesinde ağırdan alan bir tutum içerisine girdikleri söylenebilir. Nitekim işçi sendikalarında da bu rahatsızlık artmaya başlamış, bununla beraber çeşitli grevler Anayasa’nın tanıdığı bir hak olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bunlardan en önemlisi ise, Kavel Kablo işçilerinin grevidir. Kavel işçilerinin grevi, gerekli yasal düzenlemelerin çıkması için bir baskı oluşturmuş, 274 Sayılı Sendikalar Kanunu ve 275

⁵³ a.g.e., ss. 153-154.

⁵⁴ Yüksel Işık, **Osmanlı’dan Günümüze İşçi Hareketinin Evrimi: (1876-1994)**, Ankara: Öteki Yayınevi, 1995, s. 178.

Sayılı Toplu İş Sözleşmesi ve Grev ve Lokavt Kanunları'nın 1963 yılında çıkmasıyla işçiler amaçlarına ulaşmıştır.⁵⁵

Türkiye'de sendikal mücadelenin tarihini belirli dönemler içerisinde incelemenin mümkün olduğu görülmektedir. 1960-1980'li yıllar arası Türkiye'de sendikaların işçi sınıfı adına önemli kazanımlar elde ettiği bir dönem olurken; 1980 sonrası dönem Türkiye'de sendikalar için kayıplar, artan sorunlar, zorlanan politikalar anlamına gelmektedir. 1980 sonrası Türkiye'de sendikaların güç kaybetmesinin en önemli nedenlerinden biri de 12 Eylül 1980 darbesidir.

“12 Eylül 1980 müdahalesi, başta DİSK olmak üzere tümüyle sendikacılık hareketine ağır bir darbe oluşturmuştur. 12 Eylül yönetiminin sendikalara yönelik baskıları sıkıyönetim mahkemeleri aracılığıyla verilen cezalarla sınırlı kalmamış; başta yürürlüğe soktuğu 1982 Anayasası olmak üzere çeşitli yol ve araçlarla uygulanmasına ortam hazırladığı ekonomik politikalarla bütünleşmiştir. Anayasayla ve 1983'te yürürlüğe sokulan 2821 sayılı Sendikalar Kanunuyla sendikaların siyasal faaliyetinin kesin bir biçimde yasaklanması, sendika-siyaset ilişkilerini kısırlaştıran unsurlardan biridir. Yeniden yapılanma, özelleştirme, taşeronlaştırma, esneklik adı altında sürdürülen politikalar, yoğun bir sendikasızlaştırma sürecini başlatırken, bunun sonuçlarından sendikaların siyasal gücü ve işlevleri de derinden etkilenmiştir.”⁵⁶

1980 askeri müdahalesi önceki on yılda edinilen kazanımları geri almış 1970-1979 yılları arasında sanayi sektöründeki sendikal yoğunluk ve bu yıllar arasında artış gösteren grevler sonraki on yılda önemli bir oranda azalmıştır. 1990'lı yıllar ise sendikaların yasal pozisyonlarında bazı iyileştirmelerin yaşandığı yıllar olmuştur. 1995 yılında Türkiye'nin AB Gümrük Birliği'ne girmesi için hazırlanmış bir hareketle, demokratik hakları ve sivil özgürlükleri arttırmak için yapılan anayasal düzenlemelerden biri sendikaların politikayla ilgilenmelerine izin verilmesidir. Bugün Türkiye'de birkaç sendika konfederasyonu vardır. Bunlar, Türk-İş, DİSK ve Hak-İş'tir.⁵⁷

⁵⁵ Işık, a.g.e., s. 179.

⁵⁶ Alpaslan Işıklı, **Gerçek Örgütlenme Sendikacılık**, Ankara: İmge Kitapevi, 2003, s. 105.

⁵⁷ Theo Nichols ve Nadir Suğur, **Global İşletme, Yerel Emek**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005, ss. 195, 197, 199-200.

Sendikaların gelişiminin, refah devleti/sosyal devlet politikalarının uygulandığı dönemlerde artmış olduğu görülmektedir. Refah devleti anlayışının oturduğu yapılanmanın temelinde devlet, emek, sermaye arasında varılan uzlaşmanın yattığı dengenin bulunduğunu savunan fikirler 1970’lerden itibaren bu kısmi ve geçici uzlaşmanın ağır bir krize girdiğini ifadelendirir. Refah devletinin, kapitalizmin içerdiği kriz eğilimlerini yok edebilecek ve çatışan çıkarları sonsuza kadar dengede tutabilecek güce sahip bir aygıt olmadığı düşüncesinden hareket eden refah devleti anlayışları, refah devletini, içinde yer aldığı toplumsal çelişkileri farklı biçimlerde olsa da yeniden üreten bir kapitalist devlet biçimi olarak betimler.⁵⁸ 1970’lerde yaşanan ekonomik krizi, refah devletinin iç çelişkilerinin bir yansıması olarak gören bu anlayışlar, bu durumu şu şekilde ifadelendirir:

“...refah ekonomilerinin karşı karşıya kaldığı, ücret artışlarının üretkenlik artışlarını geçmesi nedeniyle kâr oranlarının düşmesi; buna bağlı olarak kâr oranları düşen sermayenin teknolojik yenilenme ve sermaye ihracına yönelmesi nedeniyle artan işsizlik; artan kamu harcamalarının kamu maliyesine bindirdiği yük nedeniyle vergilerin yükselmesi ve son olarak bütçe açıklarının artması gibi tipik sorunlar refah devletinin iç çelişkilerinden kaynaklanmıştır.”⁵⁹

Bu anlamda da refah devletinin hem kapitalizm hem de toplumsal eşitlik ekseninde tutturmak istediği dengenin bu iki boyut arasındaki çelişkinin olgunlaşmasıyla bozulduğu belirtilebilir. Refah devletinin yaşadığı bunalımın yarattığı tükenmişlik durumu kimi düşünürlere göre refah devletindeki birtakım toplumsal kazanımların öneminin yadsınmasını değil, kapitalizm ve ulus-devlet formu veri kabul edildiği sürece, bu kazanımların ötesine geçmenin mümkün olamayacağı anlamına gelmektedir.⁶⁰ Refah devleti politikaları, yaşadığı bunalım temelinde 1980’li yılların başında yerini yeni sağ politikalara bırakmaya başlar.

⁵⁸ Alev Özkazanç, “Refah Devletinden Yeni Sağa: Siyasi İktidar Tarzında Dönüşümler”, **Mürekkep Dergisi**, Sayı: 7, 1997, s. 30.

⁵⁹ a.g.e., s. 30.

⁶⁰ a.g.e., s. 34.

2. 2. Yeni Sağ Politikalar Çerçevesinde İşçi Sınıfının Konumu ve Sendikal

Hareket

Refah devletinin kapitalizm ve toplumsal eşitlik boyutlarında yaşadığı denge krizi sonrası 1980’li yıllara gelindiğinde yeni sağ politikaların toplumsal yaşamda etken bir duruma geldiğini ifadelendirmek mümkün olabilmektedir. *Yeni sağ*, “ekonomik bağlamını yeni liberalizmin, siyasi bağlamını ise muhafazakârlığın oluşturduğu 1980 sonrasının hegemonik, politik ve ideolojik çerçevesine işaret eder.”⁶¹

Liberalizmin siyasal alana yansımada, ABD’de Ronald Reagan ve İngiltere’de de Margaret Thatcher’ın önemli katkıları olmuş olup bu liderlerin ülkelerinde uyguladıkları liberal ekonomi politikalarının temelini başlıca şu unsurlar oluşturur: “a) Kamu harcamalarının kısılması, b) Denk bir bütçe politikası izlenmesi, c) Vergi oranlarının indirilmesi ve tarafsız bir vergi politikasının uygulanması, d) İstikrarlı bir para politikasına geçilmesi, e) Özelleştirme, f) Yasal-kurumsal serbestleşme (deregülasyon).”⁶²

1970’lerin sonları ile 1980’li yıllarda Reagan ve Thatcher hükümetleri, yeni sağ politikalara paralel çizgide bir yönetim sergilemiş ve bu siyasetçiler, bürokratik devlet kuruluşlarının çoğalması nedeniyle bireysel özgürlüğün azaldığını vurgulamışlardır. Ayrıca kolektif iyiliğin sektöre yönelik düşük düzeyde devlet müdahalesiyle gerçekleşeceğini savunarak, sektörde çalışan özel bireylerin düşük düzeyde devlet müdahalesine uğramasıyla kolektif iyiliğin gerçekleşeceğini söyleyen klasik liberal doktrine bağlılıklarını ortaya koymuşlardır. Bu doktrin, pazarın devlet müdahalesinden arındırılması gerekliliği savunusu yapmasına rağmen düşünce, iş, ticaret, aile hayatının gelişebileceği güvenli bir ortam oluşturabilmek için “güçlü bir devlete”⁶³ olan ihtiyacı da gündeme getirmiştir.⁶⁴

⁶¹ Çiler Dursun, **TV Haberlerinde İdeoloji**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2001, ss. 87-88.

⁶² Coşkun Can Aktan, **Gerçek Liberalizm Nedir?**, İstanbul: T Yayınları, 1994, s.116.

⁶³ “Güçlü devlet, yeni sağ projenin önemli bir unsurudur, çünkü sendikal hareketler ve emekçi kesimlerden gelen talepler karşısında ‘kararlı’ ve iktisadi alandaki müdahaleleri için ‘sınıf niteliği olmayan’ bir devlet olmalıdır.” Aylin Topal, “Küreselleşme Sürecindeki Türkiye’yi Anlamaya Yarayan Bir Anahtar: Yeni Sağ”, **Praksis Dergisi**, Sayı: 7, Yaz 2002, s. 67.

⁶⁴ Dağtaş, **a.g.e.**, ss. 29–30.

Reagan ve Thatcher hükümetleri tarafından uygulanmaya başlanılan “arz yanlısı” yeni liberal iktisat politikaları ve siyasal muhafazakârlık çerçevesinde oluşturulan hegemonya stratejisi ile kapitalizmin içinde bulunduğu krizi çözmeyi amaçlayan yeni bir sermaye birikim stratejisinin, bir başka deyişle kapitalist devletin bir başka formuna geçişin ön koşulları hazırlandı.⁶⁵

Refah devletinin yaşadığı kriz dolayısıyla, küreselleşmenin yeni bir evresine giren kapitalizmin yeni sağ politikalar doğrultusunda yeniden yapılandığı, siyasal sistemin sermaye lehine bozulan dengelerin yol açtığı çelişkilerle baş edebilmek için daha otoriter bir görünüm aldığı, toplumsal rızanın örgütlenmesinde otoriter-popülist tarzların önem kazandığı yeni bir hegemonik projeyi gündeme getirdiği ifadelendirilebilir. Yeni sağ politikalar ekseninde kurulmak istenen bu hegemonik projenin iki temel ayağı olduğu belirtilir:

“Yeni projenin iki temel ayağı, serbest piyasa ile küçük ama güçlü devlet idi. Bu doğrultuda, bir yandan ekonomide bürokratik düzenlemeler gevşetilir; özelleştirme, sıkı para ve denk bütçe uygulamaları gündeme getirilirken, bir yandan da işçi sınıfının gücü, sendika karşıtı yasalar ve artan işsizlik yoluyla kırılmaya çalışıldı. Ayrıca bu yeniden yapılanma sürecinin gerektirdiği kararların hızlı ve etkin şekilde alınabilmesi için, siyasi karar alma süreçlerinin merkezileşerek tek kişide toplandığını; tek kişinin çevresindeki profesyonel-teknokrat kadroların gücünün arttığını ve devletin baskı aygıtlarının güçlendiğini görüyoruz.”⁶⁶

Yeni sağ, refah devletinin su yüzüne çıkardığı tüm çelişkilerin kaynağında devlet müdahalesini görmekte, plan, müdahale, kontrol, örgütlülük gibi kavramları bireyin girişim özgürlüğünün, kendiliğindenliğin ve çoğulculuğun tahakküm altına alınıp bastırıldığı bir sosyalizm anlayışına ait olduğunu savunarak bu kavramları mahkûm etmektedir. Toplumsal örgütlülüğün mahkûm edilmesi bağlamında sendikal örgütlülüğün mevzi kaybedeceği toplumsal politikalar öngören yeni sağ anlayış, sosyal adalet ya da bireyi aşan herhangi bir kolektif amaç uğruna toplumun siyasileştirilmesini, dolayısıyla da siyasetin toplumsallaştırılmasını kabul edilemez bulur. Kitlelerin siyasi

⁶⁵ Topal, **a.g.e.**, s. 64.

⁶⁶ Özkazanç, **a.g.e.**, s. 31.

olarak pasifleştirilmeleri gerekliliği de, bu çerçevede yeni sağ politikalar için önem taşır.⁶⁷

Yeni sağ politikalarından olumsuz şekilde etkilenen kesimlerin başında, yoksullar ve yoksullaşan orta sınıflar gelmiştir. “Uygulanan yeni sağ politikaların temelini oluşturan yasal düzenlemeler sonrasında, sosyal hakların ücretli kesim aleyhine esnekleştirildiği gözlemlenmiştir. Esneklik, sosyal hakların gerilemesi ve özelleştirmeler sendikal yapının özel sektör tarafından zayıflatılmasına neden olmuştur.”⁶⁸

Yeni sağa özgü iktidar yapılanmasının bir diğer özelliğini de örgütlü modernliğin çözülmesi bağlamında değerlendirmek gerekebilir. Yeni sağa özgü iktidar yapılanması refah devletine kıyasla çok daha esnek, yaygın, merkezsiz ve sistematik bir hal içindedir. Post fordist üretim tarzı, yeni sağ gibi olgular da örgütlülüğün çözülmesi sürecinde oluşan bu yeni tür iktidarın temellerini oluşturur.

2. 2. 1. Post Fordist Üretim Tarzı ve Örgütsüzleştirme Politikaları

1970’li yıllarla birlikte fordist üretim tarzının yaygın olarak uygulandığı gelişmiş kapitalist ülkelerde kitlesel üretimin iç ve dış pazarlarda meydana gelen ani değişiklikleri karşılayamadığı ve sistemin kendi içinde hızlı bir şekilde tıkanmaya gittiği belirtilmektedir. Kitlesel olarak üretilen mallara yönelik talebin doyması, taleplerde meydana gelen aşırı farklılaşma, kullanılan teknolojik donanımın farklı türden üretim yapabilecek esnekliğe sahip olmaması ve artan krize bağlı olarak endüstri ilişkilerinin bozulması gibi etkenlerin fordist sistemi oldukça olumsuz etkilediği ifade edilir.⁶⁹

Kapitalizmin fordist üretim tarzı içinde yaşadığı krize yanıt “post-fordist” dönüşümler ekseninde olmuştur. Teknolojinin, emeğin, işbölümünün, organizasyon

⁶⁷ a.g.e., ss. 31-32 ve s. 34.

⁶⁸ Dağtaş, a.g.e., s. 32.

⁶⁹ Nadir Suğur, “Fordizm, Postfordizm ve Ötesi”, *Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:1, 1999, s. 139.

yapılarının “esnekleşmesi” ile karakterize bir süreç olan post-fordist üretim tarzı özelleştirme gibi devletin küçültülmesi politikaları ile birlikte gelişmektedir.⁷⁰

Post-fordizm, tüketim taleplerini karşılayabilmek için üretimin esnek bir modelde yerine getirildiği, işgücü ve makineleşmede esnek uzmanlaşmanın sağlandığı, bilgi ve iletişim teknolojilerinin üretimde yaygın olarak kullanıldığı bir üretim ve birikim rejimi olarak tanımlanabilir.⁷¹

Post-fordist üretim tarzında yeniden yapılanmanın neleri kapsadığını şu şekilde sıralandırmak mümkündür: “a) Taleplerde farklılaşma, b) Üretimde farklılaşma, c) Esnek üretim, d) Küçük ölçekli üretim, e) Üretim sürecinde yatay iş bölümü ve yönetsel ademi merkezileşme, f) İş ve işgücü istihdamı esnekliği.”⁷² Diğer bir anlamda, post-fordist üretim ve birikim rejiminin ayrıcı özelliklerini ise şu şekilde sıralamak mümkündür:

“a) Esnek bir birikim düzeni veya esnek üretim rejimi, b) Küçük ölçekli üretim, c) Ürün farklılaştırması, d) Stoksuz çalışma, e) Üretim esnasında kalite kontrolü, f) Üretim sürecinin parçalanması, g) İşgücünün uzmanlaşması ve çoklu görevler yüklenmesi, h) İşgücünün niteliğine göre iş güvencesi ve ücret, ı) Sendikalaşmanın önemini kaybetmesi, j) Eski imalathane ve bacalı endüstrilerin yanında bilgisayar esaslı yatırımların doğuşu, k) Mavi yakalı geleneksel işçi sınıfı yerine beyaz yakalı işgücü, l) Kadının daha çok çalışabilmesine yeni teknolojilerin imkân sağlaması, m) Çokuluslu şirketlerin hâkimiyeti ve özerkliği, n) Esnek uluslararası iş bölümü.”⁷³

Ülkeler arası artan rekabetle baş edebilme, daralan pazarlara uyum gösterebilme, değişken taleplere cevap verebilme ve emeğin değerini düşürme hedefli olan post fordist üretim tarzı ile birlikte çalışma yaşamında atipik çalışma biçimleri gelişmeye başlamıştır. 1970’li yılların düzenli çalışma saatlerine tabii olan, ücretleri önceden belirlenmiş, örgütlü ve sendikalarca korunan işgücünün yerini, kısmi zamanlı, geçici ya da mevsimlik çalışma, evde(n) çalışma ve benzerlerini kabul etmeye razı vasıfsızlaşmış, düşük ücretlerle çalışmaya zorlanan, örgütsüz işgücü almıştır. Yeni

⁷⁰ Belek, **a.g.e.**, s. 169.

⁷¹ Ali Rıza Saklı, “Kapitalist Gelişim Sürecinde Fordizm ve Post Fordizm”, <http://www.sakli.info/Fordizm.pdf>, (10 Aralık 2010), s. 8.

⁷² Suğur, **a.g.e.**, ss.139-143.

⁷³ Saklı, **a.g.e.**, ss. 12-13.

sömürü biçimlerini de beraberinde getiren esnekleşme ile işletmelerin küçük bir çekirdek işçi kadrosu dışında, istediklerinde istihdam ettirdikleri, istemediklerinde ise evlerine gönderdikleri büyük işçi rezervleri oluşmuştur. Sendikal örgütlenmeler de, esnekleşme ile derinden etkilenmiştir. İşlerini kaybetme tehlikesi ile karşılaşan işçilerin sendika örgütlülüğü zayıflamış; toplu sözleşmelerin kapsamında ve içeriğinde daralma gerçekleşmiş ve kitle sendikacılığı önemli ölçüde güç kaybetmiştir.⁷⁴

Post-fordist üretim tarzının esnekleştirme politikaları uyarınca emekçi sınıfların örgütlülüğü noktasında meydana gelen örgütsüzleştirilme olgusu, serbest piyasa ve asgari devlet anlayışı yaklaşımı çerçevesinde de devam etmektedir.

2. 2. 2. Serbest Piyasa Modeli/Asgari Devlet Anlayışı ve Sendikacılığın Güç

Yitirmesi

Yeni sağ anlayışın temel unsurları olarak serbest piyasa modeli ve asgari devlet anlayışı belirginlik kazanmıştır. Asgari devlet anlayışını betimleyen durum ise siyasal iktidarın serbest piyasaya müdahalesinin minimum düzeye indirilmesidir.⁷⁵ Yeni sağ, ekonomik yaşam gibi siyasal yaşamın da bireysel özgürlük ve öncelik sorunsalı etrafında oluştuğunu savunmakta olup bu yönde bir serbest pazar ekonomisi oluşturulmayı “minimal” devlet ile birlikte temel hedef olarak ortaya koyar.⁷⁶

Asgari devlet anlayışını betimleyen unsurlar klasik devlet ve demokrasi modellerine getirilen eleştiriler içinde yer almaktadır. Klasik devlet ve demokrasi modellerine çağdaş siyaset felsefesinin yönelttiği eleştirilerden doğan “sivil toplum” kavramına yönelik farklı anlayışlar getiren kuramlar mevcuttur. Bu kuramları, “çoğulcu sivil toplum”, “asgari devletçi sivil toplum” ve katılımcı sivil toplum” biçiminde açıklamak mümkündür. Çoğulcu ve asgari devletçi sivil toplum kuramları liberal sağ düşüncenin ürünü iken, katılımcı sivil toplum kuramı Neo-Marksist sol akım tarafından

⁷⁴ Ecevit, **a.g.e.**, s. 14.

⁷⁵ “AKP kamu yararını unuttu”, **Birgün Gazetesi**, Pazartesi Sohbeti, Erdal Dağtaş ile yapılan söyleşi, Sayı: 1180, 9 Temmuz 2007, s. 8.

⁷⁶ Nejdet Atabek ve Erdal Dağtaş, **Kamuoyu ve İletişim**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1998 s. 39.

geliştirilmiştir.⁷⁷ Yeni sağın asgari devlet anlayışı yaklaşımını şu şekilde betimlemek mümkündür:

“Yeni sağ, ‘asgari devlet’i öngören yeni bir sivil toplum kavramını (Asgari Devletçi Sivil Toplum Kavramı) geliştirmiştir. Bu kuramın ‘asgari devlet’ kavramı, devletin ekonomik işletmelerini budamak gibi yüzeysel bir yaklaşımın çok ötesine geçen ve genelde devletin yapay kurallar koymasını önlemeye dönük, felsefi ağırlığı olan bir kavramdır.”⁷⁸

Asgari devletçi sivil toplumu savunan yeni sağ, kendiliğinden olma düzeninin yerleşik adil kurallarıyla, örgütlü toplumun düzenleyici kural koyarak sivil yaşamın hemen her alanına müdahale etmesi arasında bir çelişki olduğunu savunur. Devletin düzenleyici kuralları, toplumsal yaşamın tüm verilerini dikkate almasının olanaksız, yapay kurallar olduğunu savunup devletin bu tür yapay kurallar ortaya koyma yetkisini ele geçirmesinin, temsili demokrasinin kötüye kullanılışı hatta işlemeyişinin bir sonucu olduğunu savunur. Yeni sağ düşünürlere göre, sivil topluma ulaşılabilmesi için her şeyden önce “yasama” yetkisi daraltılmalı ve devlet asgariye indirilmelidir.⁷⁹

Yeni sağın asgari devlet anlayışı, 1970’lerin sonunda iktidara gelen muhafazakâr partilere rehber olmuştur. ABD Başkanı Reagan döneminde ABD’de sosyal hizmet harcamalarının olabildiğine kısılmasını sınırlı bir asgari devlet siyaseti olarak anlamak mümkündür. Benzer şekilde, İngiltere’de Başbakan Thatcher’ın kamu kuruluşları için harcama limitleri koyması, sendikalar yasasında yaptığı değişikliklerle işçi örgütlerinin gücünü zayıflatması gibi uygulamalar asgari devlet anlayışının bir ürünüdür.⁸⁰

2. 2. 3. Türkiye’de Yeni Sağ Politikalar, İktisadi Yeniden Yapılanma ve

İşçi Sınıfının Parçalanması/Çok Parçalılığı

Dünya kapitalizminin yeniden yapılanması ve yeni sağ politikaların hayata geçirilmesi yönünde yaşanan değişimler Türkiye’de de etkilerini göstermiştir. Merkez

⁷⁷ Atabek ve Dağtaş, **a.g.e.**, s. 41.

⁷⁸ Yurdakul Fincancı, **Sivil Toplum**, İstanbul: Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı Yayınları. 1991, s. 8.

⁷⁹ **a.g.e.**, s. 3.

⁸⁰ **a.g.e.**, ss. 11-12.

ülkelerde 1970’li yıllarda refah devletinin oluşturduğu denge durumunun bozulmasıyla ortaya çıkan kriz, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere de yansımıştır.⁸¹

Refah devletinin öngördüğü gelişme stratejilerinin krize girdiği dönemde, gelişmiş kapitalist ülkelerin içinde bulunduğu ve giderek küresel bir bunalıma yönelen durgunluğu aşmanın en önemli yolu, yeni piyasaların değişen biçimlerde uluslararası rekabete açılması olarak görülmüştür.

“Gelişme stratejilerinin krize girdiği ve dış borç geri ödeme sıkıntısı içinde olan Latin Amerika ülkeleri ve Türkiye gibi az gelişmiş ülkelerde de Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (IMF) aracılığıyla yeni sağın projesine koşut bir dizi politika 1980’li yıllarda uygulanmaya başlandı; bir anlamda yeni liberal sermaye birikim stratejisi bu uluslararası finans kurumları yoluyla ithal edilmişti.”⁸²

Yeni sağ projeleri oluşturmaya çalışma sadece dış sermaye tarafından talep edilen bir durum olmamakla birlikte, ülkelerin ulusal sermaye çevreleri de böyle bir projenin oluşumuna destek vermiştir.⁸³

Türkiye de yeni sağ projeyi hayata geçirme durumu 1970’li yılların sonunda ortaya çıkmasına rağmen ilk somut düzenlemeler *24 Ocak Kararları* ile alınmış ve ardından da 12 Eylül askeri darbesi yapılmıştır. Ekonomik, siyasal ve toplumsal açıdan köklü değişikliklerin yaşandığı 1980 yılı, bu nedenle Türkiye’de kapitalizmin yeniden yapılanma sürecinin başlangıcı olarak kabul edilebilir.⁸⁴

“1980 yılı Türkiye’nin siyasal ve iktisadi tarihinde belirgin bir kaymaya işaret eder. 24 Ocak 1980 ‘yapısal uyum’ kararları ile başlayan dışa açılma ve dünya piyasaları ile eklemlenme süreci, 12 Eylül askeri darbesi ile gerekli siyasal istikrarı sağlamayı amaçlamış, 1982 Anayasasının kabulü ile kurumsal çerçevesini kazanmış, 1983 seçimleriyle de sivil bir görüntü almıştır.”⁸⁵

İç talebi kısmayı gerektiren 24 Ocak Kararları, uygulamada emekçi sınıflar açısından iki temel politikayı gündeme getirir. Bunlar, ücretler ve taban fiyatlarının

⁸¹ Dağtaş, *Türkiye’de Magazin Basını*, s. 65.

⁸² Topal, *a.g.e.*, s. 64.

⁸³ *a.g.e.*, s. Aynı yer.

⁸⁴ Dağtaş, *a.g.e.*, s. 66.

⁸⁵ Topal, *a.g.e.*, s. 65.

düşük tutulması gerekliliği, bu anlamda da grev benzeri eylemlerin önlenmesi gerekliliğidir.⁸⁶

Türkiye’de yeni sağ hegemonya stratejilerini üç ana başlık altında incelemek mümkündür. Bunlar, “a) yasal ve kurumsal düzenlemeler, b) özelleştirmeler, c) yerellik ve demokrasi.”⁸⁷

Yeni sağ hegemonyanın *yasal ve kurumsal düzenlemeler* alanında oluşturmaya çalıştığı hegemonya faaliyetleri olarak, 12 Eylül 1980 askeri hükümeti ve Anavatan Partisi hükümetlerinin politikaları ve 1982 Anayasası ile oluşturulan düzenlemeler gösterilebilir. 12 Eylül askeri hükümeti, uyguladığı yasal ve kurumsal düzenlemelerle sermayenin önündeki engelleri birer birer temizlemiştir. DİSK, MİSK, Hak-İŞ ve bu konfederasyonlara bağlı sendikaların faaliyetleri Milli Güvenlik Konseyi’nin ilk bildirisiyle durdurulmuş; DİSK ve MİSK’in yönetimi kayyumlara devredilmiş; DİSK’in yöneticileri yargılanmak üzere tutuklanmış; toplu iş uyuşmazlıklarının çözümünde ‘geçici olarak’ oluşturulan Yüksek Hakem Kurulu’na zorunlu bir tahkim organı görevi verilmiş; 14 Eylül günü tüm grev ve lokavtlar ikinci bir karara kadar ertelenmiş; 1402 sayılı sıkıyönetim yasasında yapılan değişiklikle sıkıyönetim komutanlarına, kamu kesiminde çalışanların işlerine son verme yetkisi tanınmış; 10 Ocak 1981 tarihinde Ceza Kanunu’nda yapılan değişiklikle ‘memurların veya işçi niteliği taşımayan kamu hizmeti görevlilerinin’ grev niteliğindeki eylemleri karşısında hapis cezasını da içeren cezalar uygulanması öngörülmüştür. 1982 Anayasasının kabulü ile sendika, toplu sözleşme ve grev hakları önemli değişikliklere uğramış, bu hakların konusu ve kullanımı yasak ve istisnalarla daraltılmıştır.⁸⁸

“1982 Anayasası ile getirilen kurumsal düzenlemelerden biri, toplu iş sözleşmelerinde işveren ve işçi arasındaki anlaşmazlıkların devlet eliyle ‘uzlaştırılmasıdır’. Anayasanın 54. Maddesi ile anlaşmazlık halleri Yüksek Hakem Kurulu’nca (YHK) çözülecektir. Uyuşmazlığın her safhasında tarafların anlaşarak YHK’ye başvurma hakları mevcuttur. YHK kararları kesindir ve toplu iş sözleşmesi hükmündedir. Farklı yasa hükümleri birleştğinde grevler, ancak takvime bağlanmış toplu sözleşme uyuşmazlıkları içinde kullanılabilen, sermayeyi caydırıcı özelliğini

⁸⁶ Gülseren Adaklı, **Türkiye’de Medya Endüstrisi**, Ankara: Ütopya Yayınevi, 2006, ss. 138-139.

⁸⁷ Topal, **a.g.e.**, s. 74.

⁸⁸ **a.g.e.**, ss. 76-77.

kaybetmiş; her şeyden önce tarihi önceden belli olan ve yalnızca bu nedenle işçi aleyhine işleyebilecek bir araç niteliği kazanmakla önemli bir hak olmaktan çıkmıştır. Öğrencilerin ve devlet memurlarının siyasal partilere üye olmaları engellenmiş, sendikaların siyasal partilerle olan ilişkileri kesilmiş, toplantı ve gösteri yürüyüşü, dernek kurma, sendikal faaliyet, partisel özgürlükler konusunda getirilen sayısız yasaklama ile siyaset alanı yalnızca sermayenin arz-ı endam ettiği, yasalarla emekçilere kapatılmış bir alan haline getirilmek istenmiştir.”⁸⁹

Yeni sağ politikaların 24 Ocak Kararları ve sonrasındaki 12 Eylül askeri darbesiyle oluşturmaya çalıştığı siyasetin ve toplumsal yaşamdaki mevcut hak ve özgürlüklerin azami ölçüde tasfiyesidir. 24 Ocak Kararlarının tamamlayıcısı 12 Eylül’de yapılan askeri darbe olmuş, işçi sınıfının kazanılmış hakları elinden alınmış, örgütlü sol bastırılmıştır.⁹⁰

Yeni sağ politikaların toplumsal hegemonya oluşturmadaki ikinci ayağını ise *özelleştirmeler* oluşturmaktadır. Burada izlenen temel strateji, bir yandan sosyal devletin etkinsizleştirilmesine yönelik politikaların oluşturulmaya çalışılması ve diğer yandan da kamu iktisadi teşekküllerinin ya devreden çıkarılması ya da özel sektöre devredilmesi biçimindedir.⁹¹

Yaşanan iktisadi problemin çözümü için devletin küçültülmesi tek yol olarak tanımlandıktan sonra kamu iktisadi teşekküllerinin; eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik kurumlarının özel sermayenin hizmet vermesi gereken alanlar olması gerektiği vurgulanmıştır. Bu iddiaya göre, artan eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik harcamaları devletin ve dolayısıyla toplumun sırtında artık altından kalkılamayacak bir yük olmuştur ve bu anlamda da etkin olmayan kamu işletmeciliğinin yerini özel sermayenin dinamizminin alması bir zorunluluk olarak tanımlanmıştır. 1980’li yıllardan itibaren kamu harcamalarının beraberinde eğitim ve sağlık alanlarındaki harcamalarda da kısıtlamalar yapılmış olup bu alanlar kamusal hizmet sınırlarının dışında tutulmuş ve kademe kademe özel sektöre devredilmiştir. Özelleştirme uygulamaları ile sosyal devletin etkinsizleştirilmesi, emekçilerin dolaylı ücretlerine bir saldırı anlamına gelirken; devlet işletmelerinin özelleştirilmesi gerek işten çıkarmalar gerekse de özel

⁸⁹ Topal, **a.g.e.**, ss. 77-78.

⁹⁰ Adaklı, **a.g.e.**, s. 144.

⁹¹ Topal, **a.g.e.**, s. 82.

sektörde ücretlerdeki düşme ve çalışma koşulları nedeniyle emekçiler üzerinde doğrudan etkiye sahiptir. Eğitim ve sağlık alanlarının ticarileştirilmesine yönelik girişimler, yeni sağ projenin bir parçasıdır.⁹²

Yeni sağ politikaların toplumsal hegemonya oluşturmadaki üçüncü ayağını ise, *yerellik ve demokrasi söylemleri* oluşturur. Ulus-devletin büyük sorunlarla uğraşmak için çok küçük, küçük sorunlar için ise çok büyük olduğu savunusu bu söylemlerin temel argümanıdır. Bu anlamda siyasal gücün yerel yönetimlere doğru kaydırılmasının demokrasiyi güçlendireceği ve hizmetlerin daha etkin bir biçimde dağıtılmasına olanak vereceği savunulmuştur. Özellikle 1984 yılından itibaren yerel yönetimlere önemli siyasal erk ve mali kaynaklar aktarılmış olup yeni sağın asgari devlet anlayışı bu değişimin motoru olmuş ve karar alma organlarının ne kadar küçülürse o kadar güçlü ve etkin olacağı belirtilmiştir.⁹³

“...bu yeni yapı açıkça ulusal piyasa ve ulusal ölçekli sınıf mücadelelerinin altını oymak anlamına gelmekte, emekçi sınıfların ulusal ölçekli etkin örgütlülüğünü, bir yandan yerel ve küresel ölçekler arasında diğer yandan kimlik siyaseti ile sıkıştırıp işlevsizleştirme gayesindedir. Farklı yerellikteki emekçiler birbirleri ile yarışır konuma getirilip sınıflar arası bölüşüm mücadelesinin yerini emekçi sınıfların kendi içinde verdikleri bölüşüm mücadelesi alır.”⁹⁴

Yeni sağın emekçi sınıfların örgütlenmesine yönelik gerçekleştirdiği saldırının temelinde demokratikleşme söylemi altında sınıf temelli etkin bir siyasal mücadelenin eritmeye çalışılması yatmaktadır.⁹⁵

⁹² a.g.e., ss. 78, 82-83.

⁹³ a.g.e., s. 81.

⁹⁴ a.g.e., s. 82.

⁹⁵ Topal, a.g.e., s. 83.

2. 3. Türkiye Medyasının Genel Atmosferi ve Sendikal Hareketlerin

Sunumuna İlişkin Genel Bir Değerlendirme

Kapitalizmin yeniden yapılanması bağlamında yeni sağ politikaların yaygınlık kazanması ile kitle iletişim alanında da önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmelerin en önemlilerinden biri, gerek ulusal gerek uluslararası alanda büyük sermayenin medya alanına el atması sonucunda dev medya tekellerinin ortaya çıkmasıdır. Bu durum, medya içeriklerinde tektipleşmenin yaşanmasına neden olmuştur.⁹⁶

Yeni sağ politikalar ekseninde kitle iletişim alanında görülen yeniden yapılanma süreci 1970’li yılların sonunda Türkiye’de de etkili olmuştur. 1980’lerden itibaren Türkiye kapitalizminin yeni stratejik tercihlerine paralel biçimde basın endüstrisi; radyo, televizyon, internet gibi farklı medium’larla ve basın dışı sektörlerle bütünleşerek yapısal bir dönüşüm süreci içine girmiştir. Bu dönüşümlerin önemli sonuçlarından biri, basın sektöründe küçük ölçekli girişimlerin kısa zamanda ömürlerini tüketmeleri ya da daha büyük yapılara katılarak yerlerini büyük sermaye gruplarının egemenliğine bırakmalarıdır. Buna bağlı olarak da kontrol kalıplarında belirgin bir farklılaşmanın meydana geldiği betimlenmektedir. Basın, geleneksel işlevlerini büyük ölçüde yitirerek, devlet ve sermaye gruplarından görece özerkliğini yitirmiştir. Bu anlamda, 1980’ler sonrası piyasayı paylaşan birkaç medya grubu, bağlı bulundukları sermaye gruplarının kısa ve uzun vadeli çıkarları doğrultusunda ‘içerik’ üretmekte olup sermaye gruplarıyla yatay ve dikey olarak bütünleşmiştir.⁹⁷

24 Ocak Kararları sonrasında uygulanan iktisadi politikalar, Türkiye’deki yazılı ve görsel medya üzerinde de etkili olmuş olup çalışan kitleler lehine siyaseti yoksunlaştıran süreç, yazılı ve görsel medyada mülkiyet, biçim ve içerik olarak değişikliğe yol açmıştır. Mülkiyetin, birkaç elde toplanıp, oligopolistik bir özellik arz etmeye başlaması şirketler arası rekabetin artmasına ve medya çalışanlarının sosyal güvence ve haklarının ortadan kaldırılmasına neden olmuştur. Büyük sermaye gruplarının denetiminde olan medya kuruluşlarının ilan, reklam, dağıtım ve yayın

⁹⁶ Dağtaş, **a.g.e.**, ss. 84- 85.

⁹⁷ Adaklı, **a.g.e.**, s. 137.

politikalarına yönelik egemenliğin olduğu bir medya ortamında, küçük ve orta boy medyanın ayakta durabilmesi gittikçe zorlaşmıştır.⁹⁸

1980 sonrası medya ortamında yaşanan tekelleşme, endüstrileşme olgusunun yeni sağ politikalarla olan ilişkiselliği vurgusundan yola çıkarak medya atmosferinin genel görünümü ve ekonomik politik yapısından hareketle sendikal hareketlerin ve işçi sınıfının medyadaki sunumu değerlendirildiğinde, medyanın toplumsal rolü ve medya içeriklerinin değiştiği belirtilebilir. Bu bağlamda, medyada sendikal hareketlerin ve işçi sınıfının sunumuna genel olarak bakıldığında; *emekten, emek haberciliğinden* uzaklaşan içeriklerin yaygınlaştığı ve egemen sınıflar lehine örülen bir söylem ile sınıf hareketlerine ilişkin sunumların kapandığı söylenebilir.

2. 3. 1. Türkiye Medyasının Genel Görünümü ve Ekonomi Politik Yapısı

Türkiye’de medya ortamı, 1990’lara kadar, basın sektöründe özel girişimin, televizyon ve radyo yayıncılığında ise devlet kaynaklı kamusal girişimin egemen olduğu bir yapılanmışlık sergilemektedir. Dönemin ulusal gazete kimliği edinen büyük basın kuruluşları, ulusal ekonominin yapısal dönüşüm sürecine paralel gelişmeler geçirmiştir. Basın sektörü, 1970’li yıllardan başlayarak maliyetli bir sektör olmasının yarattığı sıkıntılarla tekelleşme sürecine girmiş olup 1980’den itibaren ise ülkenin tam liberal yapıya yönelmesiyle birlikte basın sektöründe sermaye yoğunlaşması hızlanmıştır. 1960’lar ve 1970’lerde *medyanın holdingleşmesi* süreci yaşanırken, 1980 ve 1990’lı yıllarla beraber *holdinglerin medyaya girişi* evresine geçilmiştir.⁹⁹

1970’lerde yaşanan ekonomik kriz sonucu ortaya çıkan ekonomik yeniden yapılanma, artan tekelleşme ve uluslararasılaşmayı beraberinde getirmiştir.¹⁰⁰ 24 Ocak kararları ile birlikte ise IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası finans kuruluşlarının önerdiği yapısal uyum programlarının en önemli konularından biri, devletin piyasadan başlayarak geleneksel müdahale alanlarından çekilmesi ve telekomünikasyon başta olmak üzere altyapısı sağlamlaştırılan hizmetler sektörünün özelleştirilmesi olmuştur. 24 Ocak kararlarının alınmasının hemen ardından 25 Ocak 1980’de basın sanayinin

⁹⁸ Dağtaş, **a.g.e.**, s. 84.

⁹⁹ Dursun, **a.g.e.**, ss. 145–146.

¹⁰⁰ Dağtaş, **a.g.e.**, s. 85.

temel hammaddesi olan gazete kâğıdına devlet tarafından yapılan sübvansiyonlar kaldırılmış ve gazete kâğıdına yüzde 300 zam yapılmıştır. 1980’li yıllar boyunca gazete kâğıdının en fazla zam yapılan temel mallardan biri olması, basının mali yapısının bir anda bozulmasında önemli bir etken olmuştur.¹⁰¹ Bundan dolayı 1980’li yıllara kadar basının şekillenmesinde siyasal ve toplumsal faktörler ön planda olurken, 1980’li yıllarla birlikte belirleyiciliği ekonomik öğeler almıştır. Bu bağlamda bu dönemde, basının içeriği, toplumsal rolü üzerinde ekonomik bağımlılıklar önemli bir rol oynamıştır.¹⁰² Ayrıca bu dönemde Türkiye’de yaygınlaştırılmaya çalışılan yeni sağ ideolojinin hayata geçirilmesinde de basına daha fazla gereksinim duyulması, basının içeriği ve toplumsal rolünde değişiklikler yaşanmasına neden olmuştur.

“Yeni sağ hegemonya projesinin hayata geçirilmesinde basın, önemli bir oynamıştır. Siyasi arenada basının desteğine olan talep, 1980’li yıllarda her zamankinden daha fazla artmış ve hâkim basın organları hegemonya projesinin en önemli destekçisi olarak görülmüştür. Bu süreçte Türk basını; tıpkı üniversitesi, sendikası, yargı sistemi, dini ve kültürel kurumları gibi sürece lojistik destek sağlamak üzere yeniden yapılandırılmış; iktisadi krizi aşmak üzere uygulamaya başlanan ekonomi politikalarının açığa çıkardığı meşrutiyet krizini alt etmenin önemli bir unsuru olarak basına özel bir işlev yüklenmiş ve basın gerçeklerden yeteri kadar uzaklaşmıyca kadar, tabiri caizse terbiye edilmiştir.”¹⁰³

1980’li yılların ortalarından başlayarak tekelleşme eğilimleri ile Türk basınının yüzde 70’i iki grup tarafından kontrol edilmeye başlanmıştır. Yayıncılık sektörünün maliyetlerinin promosyon ve lotarya ile desteklendiği süreçte, ulusal gazete tirajının dörtte üçünü Dinç Bilgin¹⁰⁴ ve Aydın Doğan gruplarının gazeteleri arasında paylaşılmıştır. Gazete dağıtım kanallarında da tekelleşmiş büyük basın kuruluşlarının egemenliğiyle birlikte, küçük ve alternatif yayınlara kapanan basın piyasası, 1990’dan itibaren yeni bir görünüm kazanmaya başlamıştır.¹⁰⁵ 1980’de başlayan, 1990’lı yıllarda da devam eden medyadaki tekelleşme sürecinin arkaplanında yatan nedenler şöyle sıralanmaktadır: “1) Siyasal arenada medya desteğine duyulan gereksinim, 2)

¹⁰¹ Adaklı, **a.g.e.**, ss. 138-140.

¹⁰² Dağtaş, **a.g.e.**, s. 92.

¹⁰³ Adaklı, **a.g.e.**, s. 146.

¹⁰⁴ Bu gün itibariyle *Dinç Bilgin*, sahibi olduğu Etibank’ta yaşanan yolsuzluktan dolayı medya alanındaki hisselerinin önemli bir bölümünü *Turgay Ciner*’e devretmiş; daha sonra TMSF, *Ciner* grubunun elinde bulunan medya kuruluşlarına el koymuş ve *Bilgin* grubundan *Ciner* grubuna geçen medya kuruluşları TMSF’nin satışa çıkarmasıyla *Çalık* grubunun olmuştur.

¹⁰⁵ Dursun, **a.g.e.**, s. 146.

Promosyonla büyüme, 3) Özel radyo ve televizyonlara geçiş, 4) 1989–1993 ve 1995–2000 dönemi hızlı büyüme konjonktürü, 5) Dağıtımda ve reklamda gerçekleştirilen kartel anlaşmaları, 6) Medya sektöründe gerçekleştirilen anti-sendikal işbirliği.”¹⁰⁶ Türkiye’de 1990’lı yıllarla beraber medya sektöründe yoğunlaşma büyük bir hız kazanmış, gerçek anlamda basın dışı sermayenin (holdinglerin) sektöre sızmasından söz edilmiştir.¹⁰⁷

Tekelleşme ile birlikte Türkiye’de medya az sayıda grubun elinde olup, medya patronları aynı zamanda bankacılıktan turizme pek çok farklı sektörde de faaliyet göstermektedir. “Tiraj” ve “reyting” gibi unsurlar ise, medya organlarının başarısını belirler hale gelmiştir. Medyanın neyi, nasıl haberleştirdiği ise önemli oranda bu durumun yarattığı koşullar tarafından belirlenmektedir.¹⁰⁸

Kısacası, Türkiye’deki medya ortamının 1980’li yıllarla birlikte toplumsal yaşamda belirgin hale gelen yeni sağ politikaların ruhu ile uyum sağlaması ve yeniden yapılanması sonucunda, radyo ve televizyon yayıncılığı alanında devlet tekelinin kalkmasıyla başlayan süreci, medya dışı büyük sermayenin sektöre girmesi ve beraberinde medya içerikleri ile gazetecilik anlayışındaki önemli değişimler izlemiştir. Bu bağlamda Bab-ı Alî’deki geleneksel gazetecilik anlayışı dönüşmüş ve endüstrileşen medya plazalara taşınmıştır.¹⁰⁹

2. 3. 2. Sendikal Hareketlerin ve İşçi Sınıfının Medyadaki Sunumu

Türkiye medyasının genel atmosferi, mülkiyetin büyük sermaye grupları denetimine geçmesi biçiminde değişirken; medyanın ele aldığı kimi konuların da özellikle 1980 sonrası meydana gelen yapısal değişimlere paralel bir seyir izlediği görülmektedir. Türkiye medyasının çeşitli konuları ele alış biçimini bu çerçevede 1980’lerden sonra meydana gelen toplumsal değişimler temelinde değerlendirmek mümkündür. Bu anlamda Türkiye medyasının sendikal hareketlere olan yaklaşımını,

¹⁰⁶ Mustafa Sönmez, **Filler ve Çimenler**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s. 40.

¹⁰⁷ Dağtaş, **a.g.e.**, s. 93.

¹⁰⁸ Sinan Gökçen, “Hak Örgütleri ve Medya”, **Medyada Görünür Olmak**, Ed.: Gülgün Erdoğan Tosun, İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları, 2007, s. 111.

¹⁰⁹ Dağtaş, **a.g.e.**, ss. 99-100.

işçi sınıfı kimliğinin 1980 sonrası yaşadığı varsayılan değişimler temelinde ele almak gerekmektedir.

“Öncelikle işçi sınıfının varlığının geç kapitalist¹¹⁰ toplumlarda artık tartışmalı hale geldiği gözlenmekte. Geniş bağlamıyla düşünüldüğünde kapitalist ekonomik sistem üzerine olan Marksist açıklamaların gözden çıkarılma çabaları; bunun kuramsal zeminini oluşturan post-modern yaklaşımların abartıları; yine klasik Marksizmde güçlü olmadığı öne sürülen dil ve özne konularına ilişkin çözümlerin geliştirilmeye çalışılmasıyla işçi sınıfının ontolojik ayrıcalığını gözden geçirmekten kaynaklanan başka sorunlar ve bu sorunlaştırmaların pratikte karşılığını Sovyet Sistemi’nin çöküşünde bulması, işçi sınıfının bir ‘sorun’ olmaktan büyük ölçüde çıktığı gibi hatalı bir izlenim yaratabiliyor.”¹¹¹

12 Eylül 1980 sonrası rejimin, işçi kesiminin (ve başka çalışan kesimlerin de) örgütlü mücadelesini olanaksızlaştıran hukuksal düzenlemeler, Turgut Özal döneminde hızla uygulamaya başlanan yeni-sağ ekonomi politikalarının kısıtlayıcı etkileri, sonrasında gelen hükümetlerin çalışan kitlelerin örgütlü mücadelesine elverecek düzenlemeleri gerçekleştirmeyişleri işçi sınıfının sorunsallaştırma çerçevesini belirlemektedir. Bu bağlamda, Türkiye’de işçi sınıfının politik pratikleri yoluyla kendisini görünür kılma olanakları zayıflatıldığı için medyada da temsil edilmesi ve temsilin incelenmesi açısından ilgi çekmeyen bir politik özne olduğu öne sürülebilir.¹¹²

Medyada sendikal hareketlerin ele alınış biçimi de bu çerçevede değerlendirilmelidir.

¹¹⁰ *Geç Kapitalizm*, kapitalizmin içine girdiği ekonomik krizi, tüketimi merkeze alarak aştığı kabul gören bir tespittir. Bkz. Fredric Jameson, “Postmodernizm ya da Geç Kapitalizmin Kültürel Mantığı”, içinde (der.) Necmi Zeka, A.g.e., ss.63-64.

¹¹¹ Çiler Dursun, “Türkiye’de İşçi Sınıfı Kimliğinin Medyada Temsili: 1970-1997”, **Haber Hakikat ve İktidar İlişkisi**. Ed.: Çiler Dursun, Ankara: Elips Yayınevi, 2004, ss. 309-310.

¹¹² a.g.e., s. 310.

3. TEKEL EYLEMİNİN BASINDAKİ SUNUMU

3. 1. Çalışmanın Yöntemi

Sanayi sonrası toplumun karmaşık toplumsal yapısı içinde geniş kitlelerin habere ulaşma istemleri medya tarafından karşılanmaya çalışılmaktadır. Bu anlamda medyanın bu temel işlevi çerçevesinde haber, bir olayın çeşitli araçlar vasıtasıyla geniş kitlelere olduğu gibi aktarılması olarak ele alınamayacak olup bir olayın belirli bir dönem içinde belirli ölçütlere göre seçimi ve sunumu anlamında bir dolayım süreci olarak ele alınabilir. Gazeteci için toplumda yaşanan her olay haber niteliği taşımaz. Bundan dolayı gazeteciler tarafından seçilen, sunulan bu olguları belirleyen ve haber değeri olarak tanımlayan kriterler vardır. Bir olayın haber olarak ele alınmasında haber değerleri olarak bilinen bu şartlar haberciliğin dayandığı temel ilkelerin ne olduğunu da göstermektedir. Bunlar, olayın gerçekliği, doğruluğu, yeniliği, güncelliği, nadirliği, ilginçliği, önemliliği yanında heyecan, eleştiri, anlaşılabilirlik unsurlarını taşıması ve kamu yararının bulunması gibi kriterler olarak nitelenmektedir. İlginç olan olay haberdur. Peki, neye göre ilginç? Beklenmedik olan olaylar haberdur. Peki, bireylerin beklentileri nerede ve nasıl belirlenir? Haber olarak seçilen olay, olgu olumsuzluk barındırıyorsa haberdur. Peki, olumsuzluğu tanımlayan evrensel bir ‘olumlu’ norm tanımı var mıdır?¹¹³

Gazeteci için her olayın haber olamayacağına yapılan vurgunun yanı sıra, liberal basın anlayışına göre nesnel, tarafsız, dengeli ve haber-yorum ayrımı yapılarak haber yapılabilir. Profesyonel gazetecilik normları olarak tanımlanan bu standartlaştırma çabaları ile yazılı basın siyasal yanlılıktan kurtarılmaya çalışılmış olmasının yanında haber, akredite haber kaynaklarının söylemlerine bağımlı hale getirilmiştir. Eleştirel haber analizleri üzerinden medya incelemeleri gerçekleştirilmeden önce, bu bakış açısı çerçevesinde anlamların taşıyıcısı olarak şeffaf dil anlayışı kabul edilmiştir. Bu yargıdan hareketle de medya analizlerinde kullanılan nicel içerik çözümleme yöntemleri ile yorumdan arındırılmış bir dilin olabileceği gösterilmeye

¹¹³ Ayşe İnal, “Haber Metinlerine Eleştirel Bir Bakış: Temel Sorunlar ve Örnek Çalışmalar”, **Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yılıhı**, Sayı:7, 1994, s. 135.

çalışılmıştır. *Haberi Okumak* kitabında ise Ayşe İnal, “yorumdan arınmış bir dil” olabileceğine ilişkin önkabulu eleştirmektedir:

“Haberde yorum, gazeteciler tarafsız olmadıkları için değil; dil sözcükler, kullanılan işaretler çok vurgulu olduğu için her zaman vardır ve kaçınılmazdır. Gazeteci bir yandan kullandığı dil ve farklı kodların taşıdığı çok anlamlılık dolayımı ile mesajını oluştururken, diğer yandan dengelilik ve olaysal olma kaygısı ile haber kaynaklarının söylemlerinin bir yeniden üreticisi konumundadır.”¹¹⁴

Haber yapıları, sahip olduğu kategoriler ve içinde bulunduğu kavramlar arası ilişkiler nedeniyle edebiyat eserlerinden, sinema veya televizyon dizilerinden farklı özellikler barındıran bir söylem olarak eleştirel haber analizi araştırmacıları tarafından kabul edilmektedir. Diğer metinlerden farklı özellikler barındıran haber metinleri, gazeteciliğin profesyonel uzlaşım sal yazım ilkeleri doğrultusunda kültürden kültüre en az değişen ve en çok benzeşendir.¹¹⁵

Haber metinlerinin önemli özelliği, güç/iktidar sahibi kişi ve kurumların söylemleriyle kapanmasıdır. Bu durumun başlıca nedeni olarak, gazetecilerin “profesyonel etik kodları” gösterilmektedir. Haber yapım sürecindeki zamansal ve mekânsal sınırlılıklar, “tarafsızlık, nesnellik ve dengelilik” gibi gazetecilerin haber karşısında sahip olmaları gerektiği belirtilen etik kodlar, haberin söylemi içinde iktidar/güç sahibi kişi ve kurumların olaylara getirdikleri açıklamaları inanılır kılmaktadır. Gazeteciler, belli görüşlerin haber olan olayın çerçevelenmesinde başat konuma yerleşmesine bu nosyonlar dolayımıyla aracı olmaktadır. Herhangi bir olayı habere dönüştürürken kendi görüşlerini gizlemesi gerektiğine inanan gazeteci, bu kaygıyla haber kaynaklarının tanımlarına dayandığı sürece bu kişilerin ve kurumların söylemlerini yeniden üretmektedir.¹¹⁶ Haberin bir söylem olarak kavranması ise, eleştirel yaklaşımlarla birlikte gerçekleştirilen analizlerde, iktidar ve ideoloji kavramlarının göz önünde bulundurulması ve haberin tarihsel, ekonomik, sosyal bağlamı ile ele alınması ile ortaya konulmaktadır. Haber bir söylemdir, ama bu söylemin anlaşılması sadece haber metinlerinin yapısal özelliklerinin sistematik çözümlenmesi ile değil, içinde olduğu bağlamla ilişkilendirildiğinde anlaşılır. Bu

¹¹⁴ Ayşe İnal, *Haberi Okumak*, İstanbul: Temuçin Yayınları, 1996, s. 22.

¹¹⁵ *A.g.e.*, s. 24.

¹¹⁶ İnal, 1994, *a.g.e.*, s. 142.

bağlam ise toplumsal yapı içinde medyanın haber üretimindeki konumunu tartışmaya ve güç/iktidar sahiplerinin ifadelerini haber metinlerinde kurup sürdürmedeki rolünü sorgulamaya götürür. Ayrıca profesyonel gazetecilik normlarına yönelik eleştirel bir sorgulamayı da zorunlu kılar.¹¹⁷

Adrian Teun van Dijk'e göre haber, bir söylem biçimi olarak seçmeci kaynak kullanımı, tek düze haber temposu ve haber başlığının seçimi yoluyla toplumsal iktidarın içinde kurulduğu ve yeniden üretildiği metinlerdir. Batı toplumlarında liberal basının gelişimi hakkında ileri sürülmüş ve genellikle kabul edilmiş haberin tarafsızlığı ve dengeliliği savını eleştiren ve eleştirirken de yadsıyan van Dijk, haber söylemini incelerken söylem analizi yöntemini kullanmıştır. Bu yöntemle van Dijk, haber üretim süreci içinde haberciliğin örgütlenmesi ve işleyişi ile profesyonel gazetecilik etik kodlarının dolayısıyla oluşan haber metinlerini tüm bir toplumsal yapıyla ilişkilendirerek açıklamaktadır.¹¹⁸ van Dijk'ın geliştirdiği söylem analizi yöntemi, söylem kuramına dayanmakta olup metni anlama ve üretim düzeylerini dikkate alarak analiz etme yaklaşımı açısından haber çözümleme araştırmalarında oldukça ilgi gören bir yöntem türüdür.¹¹⁹ van Dijk'ı diğer araştırmacılardan farklı kılan, haber çözümlemelerini ele alış biçimidir. Haberleri yalnızca metinsel ve yapısal açıdan incelememiş, anlam ve üretim düzeylerinde de çözümleme ve açıklamalar getirmiştir. Ayrıca van Dijk haber metinlerinin genel tema ve konularıyla birlikte şematik yapı ve retorik boyutları gibi üst düzey niteliklerini de söylem çözümlemesine dahil etmiştir. van Dijk'a göre yapısal çözümleme yeterli değildir; çünkü söylem bağımsız bir yapıya sahip olmasının yanında, üretim ve yorumlama süreçleri açısından da sosyal bir bağlam içerisinde incelenmesi gereken karmaşık bir iletişim olgusudur. Haber bilgisinin anlamlandırılması, ezberlenmesi ve yeniden üretimi okuyucu açısından da ele alınmakta ve haber metni üretimi yapısal, üretim ve anlama düzeylerinde çözümlenmektedir.¹²⁰ "Haberin söylemi, el altında bulunan söylemlerin bir ürünüdür" diyen van Dijk iki

¹¹⁷ İnal, 1996, **a.g.e.**, s. 22.

¹¹⁸ Zerrin Ertan Keskin, "Türkiye'de Haber İncelemelerinde van Dijk Yöntemi," **Haber Hakikat ve İktidar İlişkisi**, Ed.: Çiler Dursun, Ankara: Elips Yayınevi, 2004, ss. 391-392.

¹¹⁹ Çiler Dursun, "Türkiye'de Habercilik Çalışmalarının Genel Bir Değerlendirmesi: 1980-2003", **Haber Hakikat ve İktidar İlişkisi**, Ed.: Çiler Dursun, Ankara: Elips Yayınevi, 2004, s. 104.

¹²⁰ Güler Ülkü, "Söylem Çözümlemesinde Yöntem Sorunu ve van Dijk Yöntemi", **Haber Hakikat İktidar İlişkisi**, Ed.: Çiler Dursun, Ankara: Elips Yayınevi, 2004, s. 374.

noktaya işaret etmektedir. *Birincisi*, haber metinlerinin kendilerine özgü bir söylemi vardır. *İkincisi*, haberin söylemi kaynak kişi ve kuruluşların söyleminden ayrı olarak düşünülemez, ancak üretildiği koşullar diğer bir deyişle bağlam içinde anlaşılabilir.¹²¹

Söylem çözümlemesinde ana amaç anlamlandırma ya da yorumlamadır. Söylem çözümlemesine yönelik bir araştırma metodu olan eleştirel söylem analizinde ise, temel olarak toplumdaki eşitsiz güç ilişkilerinin kamusal alanda yer alan sözlü ve yazılı dilde her gün yeniden nasıl üretilip sunulduğunu incelemektir.¹²² Eleştirel söylem analizinin temel sorunsalı, spesifik söylemlerin “nasıl” ve “niçin” yeniden üretildiklerini göstermek ve bu yolla eşitsiz güç yapılarının dilsel pratiklerde nasıl üretildiklerini açıklamaya çalışmaktır.¹²³ Bu bağlamda haber analizi yapılırken eleştirel bir bakış açısı ile haber metnine yaklaşma, toplumsal güç/iktidar ilişkilerinin kurulup devam ettirilmesi süreçlerinde medyanın işlevini ortaya koyma ve tanımlama eleştirel söylem analizi açısından çok önemlidir. Eleştirel söylem analizi yöntemi ile liberal çoğulcu yaklaşımların öne sürdüğü (haber metninin toplumsal olayları olduğu gibi aktardığı eşdeyişle “ayna rolü” gördüğü) nitelemelerinin doğrulanamayacağı ortaya konulmakta olup haber medyası aracılığıyla toplumsal iktidarın, güçlü kişi ve kurumların konumlarının sağlamlaştırıldığı, meşrulaştırıldığı vurgulanmaktadır.

Bu anlamda bu araştırma, Tekel eylemi ile ilgili Türkiye basınına temsilen seçilen *Cumhuriyet*, *Hürriyet* ve *Zaman* gazetelerinin nasıl bir söylemle haberlerini inşa ettikleri, “A.Teun van Dijk’in ve Norman Fairclough’un”¹²⁴ çalışmaları ile gelişen *eleştirel söylem çözümlemesi modelini* kullanarak sentaktik ve semantik analizler ile ortaya koymaya çalışmıştır.

Haber metinlerinin, *makro* ve *mikro* yapıları incelenmiş ve ideolojik unsurlara yer verilip verilmediği analiz edilmiştir. Haberin girişi, kullanılan başlıklar (alt ve üst

¹²¹ Ayşe İnal, “Yazılı Basın Haberlerinde ‘Yapısal’ Yanlılık Sorunu”, **Toplum ve Bilim**, Sayı: 67, Güz, 1995, s. 116.

¹²² Esra Doğru Arsan, “Medya Güç İdeoloji Ekseninde Merve Kavakçı Haberlerinin İki Farklı Sunumu”, **Haber Hakikat ve İktidar İlişkisi**. Ed.: Çiler Dursun, Ankara: Elips Yayınevi, 2004, s. 162.

¹²³ Banu Dağtaş ve Erdal Dağtaş, “Cumartesi Annelerinin Türkiye Basınındaki Sunumu”, **Kültür ve İletişim**, Sayı: 10/1, Kış, 2007, s. 86.

¹²⁴ “Norman Fairclough, *Analyzing Discourse: Textual Analysis for Social Research*, (London: Routledge, 2003)”, Banu Dağtaş ve Erdal Dağtaş, “Cumartesi Annelerinin Türkiye Basınındaki Sunumu”, **Kültür ve İletişim**, Sayı: 10/1, Kış, 2007, s. 77’deki alıntı.

başlıklar), ara başlıklar, fotoğraflar, ardalan ve bağlam bilgileri ve olay taraflarının değerlendirilmesi gibi *makro yapı* özellikleri değerlendirilmiştir. *Mikro yapı* çözümlemesinde ise, haber metnlerinin sentaksı(cümle yapıları), sözcük seçimleri ve retorik göz önünde bulundurulmuştur. Ayrıca, bu çalışmada sözü edilen araştırmacıların yaklaşımından yola çıkan “Peter Teo’nun çalışmasında”¹²⁵ kullandığı haberdeki söylemin çözümlenmesine yönelik *turnaklı ifadeler* de çözümleme kapsamında araştırmada değerlendirilmiştir.

3. 2. Tekel Eyleminin Oluşumu ve Nedenleri

15 Aralık 2009 tarihinde Tekel işletmelerinin özelleştirilmesi sonucunda mevcut işlerini yitirip 4-C statüsüne alınmak istenen Tekel işçileri birçok ilden Ankara’ya doğru yola çıktılar ve yoğun uğraşlar sonucu işçiler Ankara’ya girdiler. 23 Aralık tarihinde, yaklaşık 8 ay boyunca toplanamayan Türk-İş Başkanlar Kurulu, Tekel İşçilerinin “genel grev” çağrıları üzerine toplandı. Toplantı sonucunda Türk –İş, “sürekli eylem” adı altında bir dizi eylem kararı aldı. Tek Gıda-İş Başkanlar Kurulu 7 Ocak’ta, 12 bin işçinin eşleriyle birlikte Ankara’da olacaklarını, ilk üç gün oturma eylemi yapacaklarını, ikinci üç gün açlık grevine başlayacaklarını, ardından da sorunun çözülmemesi halinde 12 bin işçiyle ölüm orucuna gireceklerini duyurdu. 15 Ocak tarihinde Ankara’da olan yaklaşık 10 bin Tekel işçisi, üç günlük oturma eylem süresince geceyi dışarıda geçirdi. 17 Ocak’ta Türk-İş’in Tekel işçileri için Sıhhiye Meydanı’nda gerçekleştirdiği, “Emek, Barış, Özgürlük için Demokrasi ve Haklar” mitingine ise yaklaşık 100 kişi katıldı. Ardından da üç günlük oturma eylemini tamamlayan işçilerden 100 kişi Türk-İş Genel Merkezi içindeki konferans salonunda açlık grevine başladı. 21 Ocak’ta Türk-İş Genel Merkezi’nde tekrar bir araya gelen konfederasyonlar, hükümete süre tanırken, Tek Gıda-İş Sendikası da hükümet ile müzakerelerin olacağı gerekçesiyle açlık grevine ara verdiğini duyurdu. 26 Ocak’ta tekrar Türk-İş’te toplanan konfederasyonlar, hükümet ile uzlaşma sağlanmaması durumunda üretimden gelen güçlerini kullanma eylemi gerçekleştireceklerini duyurdu. 20 Şubat’ta KESK, DİSK, Türk-İş ve Kamu- Sen konfederasyonlarının şube temsilcileri Ankara’da bir miting gerçekleştirerek, geceyi

¹²⁵ “Peter Teo, ‘Racism in the News: A Critical Discourse Analysis of News Reporting in Two Australian Newspapers’, *Discourse and Society*, (11/1, 2000), ss. 7-49”, Banu Dağtaş ve Erdal Dağtaş, “Cumartesi Annelerinin Türkiye Basınındaki Sunumu”, *Kültür ve İletişim*, (Sayı: 10/1, Kış, 2007), s. 77’deki alıntı.

Tekel çadırlarında geçirdi. Tekel işçileri, özelleştirilen işletmelerden çıkarılan işçilerin 4-C'yi tercih etmeleri için tanınan bir aylık sürenin iptali için Danıştaya başvurdu. 4-C'ye başvuru süresine saatler kala nihayet Danıştay'dan da beklenen karar geldi ve Tekel işçileri eylemlerinin 78. gününde çadırları kaldırma kararı aldı.

4-C: Devlet Memurları Kanunu adlı yasanın dördüncü maddesinin “c” fıkrasıdır. Bu maddeye göre Bakanlar Kurulu, hangi görevlerin “bir yıldan az süreli veya mevsimlik hizmet” olduğuna karar verebilir; görevin niteliği bu iki özellikten birine uygunsa o görevlerde çalışacak kişiler “geçici personel” olarak istihdam edilebilecektir. Bakanlar Kurulu, özelleştirme sonunda açıkta kalan işçileri bu statüde istihdama karar vermiştir.

3. 3. Cumhuriyet Gazetesi

3. 3. 1. Başlıklar

Haber başlıklarında minimum kelime ile maksimum bilgi verilmeye çalışıldığından ve kelimeler haber başlığının etkisini olabildiğince arttırdığından dolayı habercilik rutininde başlıklar atılırken her kelime özenle seçilir. Bunun yanı sıra haber metninin giriş paragrafına temel oluşturan başlıklar, haberin alıcısına eşdeyişle, okuyucuya haberi okurken belirli bir yorum çerçevesi hazırlaması açısından da önemlidir. Belirli profesyonel kurallar çerçevesinde haber metnini kapsayan bir şekilde hazırlanan başlıklar haberi paketleştirirken van Dijk, haber başlıklarında ideolojik unsurlar olabileceğini belirtir. Çalışmada ele alınan haber başlıkları, van Dijk'in haber metinlerinin makro süreçlerini belirtirken nitelediği kurallar bağlamında incelenmiştir.

Çalışmanın konusu bağlamında *Cumhuriyet* gazetesinde konu ile ilgili 78 günlük bir zaman dilimi içinde çıkan 185 *haber* incelenmiş ve incelenen haber başlıklarının benzer özellikler taşıdığına tanık olunmuştur. Bundan dolayı, aşağıda incelenen bütün haberlerin genel özelliklerini taşıması açısından seçilen haber başlıklarından bazı örnekler verilmiştir:

Başlık: *İşçiden hükümete son uyarı (15 Aralık 2009, s. 13).*

Üst Başlık: 12 bin TEKEL çalışanı, bugün AKP Genel Merkezi önünde eylem yapacak

Başlık: Emekçiyse de değeri yok (17 Aralık 2009, s. 1).

Üst Başlık: Haklarını arayan TEKEL, demiryolu ve itfaiye çalışanlarına polis biber gazı ve copla müdahale etti

Başlık: İşçiye ölçüsüz müdahale (18 Aralık 2009, s. 7).

Üst Başlık: Haklarını savunmak için aşırı soğuk altında üç gündür eylem yapan TEKEL işçileri, üzerlerine tazyikli su ve gaz sıkılarak dağıtıldı, sürüklenerek gözaltına alındı. Polisin sert müdahalesinden milletvekilleri de etkilendi.

Başlık: Direnişin simgesi oldular (19 Aralık 2009, s. 1).

Başlık: Çocuklarımız için buradayız (20 Aralık 2009, s. 1).

Üst Başlık: Direnişteki TEKEL işçileri konuşuyor

Başlık: TEKEL işçisi için yasa önerisi (22 Aralık 2009, s. 13).

Üst Başlık: CHP 4-C kapsamındakilerin kendi tercihleriyle memur ve işçi olarak çalıştırılmasını teklif etti

Başlık: “Hakkımızı helal etmiyoruz” (23 Aralık 2009, s. 8).

Üst Başlık: TEKEL işçileri: Hakkımızı alıp gitmezsek tarih bizi affetmez

Başlık: Türk-İş’ten sürekli eylem kararı (24 Aralık 2009, s. 7).

Üst Başlık: 10. gününe ulaşan TEKEL eyleminde işçiler, “Şalter inecek bu iş bitecek” dedi. Türk-İş uzun döneme yayılan bir takvimi seçti

Başlık: Bir başkadır yeni yıla eylemde girmek (2 Ocak 2010, s. 11).

Başlık: İşçilerden kefenli eylem (3 Ocak 2010, s. 1).

Başlık: Hükümet herkesle kavgalı (3 Ocak 2010, s. 5).

Üst Başlık: İşçiden eczacıya, partilerden yargı kurumlarına kadar birçok kesimle sürtüşüyor

Başlık: Eylemde duygusal anlar (4 Ocak 2010, s. 8).

Üst Başlık: Eylemin 21. gününde TEKEL işçisinin şiir okuyan kızı ağladı, ağlattı

Başlık: İşçi “direniş” dedi (7 Ocak 2010, s. 1).

Üst Başlık: Eylemdeki TEKEL işçilerinin oylamasında mücadeleye devam kararı çıktı

Başlık: *Aydınlardan TEKEL işçisine destek (8 Ocak 2010, s. 1).*

Başlık: *TEKEL işçisine valilikten gözdağı (13 Ocak 2010, s. 1).*

Üst Başlık: *Engelleme Çabası*

Başlık: *Hükümete “kavga” eleştirisi (15 Ocak 2010, s. 4).*

Üst Başlık: *AKP’li bazı milletvekilleri, her kesimle kavgalı bir görüntü sergilenmesinin yanlış olduğunu belirtti*

Başlık: *Genel grev çağrısı (18 Ocak 2010, s. 1).*

Üst Başlık: *Türk-İş’in düzenlediği mitinge TEKEL işçilerinin direnişi damgasını vurdu*

Başlık: *Ankara ayazında işçiden açlık grevi (20 Ocak 2010, s.1).*

Üst Başlık: *TEKEL emekçilerinin hak arama direnişinde yeni aşamaya geçildi*

Başlık: *Dört işçi hastaneye kaldırıldı (22 Ocak 2010, s. 10).*

Üst Başlık: *TEKEL işçileri 39 gündür eylemde. Açlık grevine 26 Ocak’a kadar ara verildi*

Başlık: *Statlarda TEKEl pankartları (23 Ocak 2010, s. 1).*

Üst Başlık: *Avrupa'dan destek*

Başlık: *Erdoğan moral bozdu (1 Şubat 2010, s. 1).*

Üst Başlık: *Mijde bekleyen TEKEl işçilerini “yapılan eylemin hukuksuz olduğunu” belirterek suçladı*

Başlık: *İşçinin umudu yine boşa çıktı (2 Şubat 2010, s. 1).*

Üst Başlık: *Hükümet ve Türk-İş uzlaşamadı. Tütün emekçisinin direnişi sürecektir.*

Başlık: *Büyük dayanışma (3 Şubat 2010, s. 1).*

Üst Başlık: *TEKEl emekçisine destek isteyen işçi ve memurlar Türkiye genelinde iş bırakacak*

Başlık: *Erdoğan işçiyi tehdit etti (3 Şubat 2010, s. 7).*

Üst Başlık: *Başbakan, TEKEl işçilerinin eyleminin hükümete karşı senaryonun parçası olduğunu ileri sürdü*

Başlık: *Her yer Ankara her yer direniş (4 Şubat 2010, s. 1).*

Üst Başlık: *İşçi ve memur tüm yurttan bugün iş bırakacak*

Başlık: “Uyuyan devi uyandırdılar” (5 Şubat 2010, s. 1).

Üst Başlık: İşçi ve memurlar iş bırakarak hükümeti uyardı

Başlık: “Ailemizin geleceğini istiyoruz” (7 Şubat 2010, s. 6)

Üst Başlık: “Onursuz yaşamaktansa ölmeyi tercih ederiz” diyen TEKEİ işçilerinin direniş i 55. güne ulaştı

Başlık: Yazıcı: TEKEİ işine şeytan karıştı (8 Şubat 2010, s. 8).

Üst Başlık: Devlet Bakanından İlginç Yorum

Başlık: “İşçi maskeyi düşürdü” (9 Şubat 2010, s. 1).

Üst Başlık: TEKEİ eyleminin, özgürlükçü olduğu ileri sürülen AKP’nin gerçek yüzünü ortaya çıkardığı vurgulandı

Başlık: Randevu ve işçiden özür (10 Şubat 2010, s. 1).

Üst Başlık: Hükümetten yumuşama sinyali

Başlık: Yine çözüm yok (12 Şubat 2010, s. 6).

Üst Başlık: Başbakan TEKEİ işçilerinin ay sonuna kadar 4-C’yi kabul etmesini istedi, Bakan Yazıcı sürenin uzatılamayacağını belirtti

Başlık: Eylem yayılacak (13 Şubat 2010, s. 1).

Üst Başlık: Kurlsız ve güvencesiz çalışma koşullarına karşı emekçiler
Ankara'ya akacak

Başlık: “Ay sonu 4-C hakkınız bitiyor” (14 Şubat 2010, s. 8).

Üst Başlık: Erdoğan'dan TEKEL işçilerine “kapı kapanıyor” mesajı

Başlık: Eylem sınır aştı (15 Şubat 2010, s. 1).

Üst Başlık: Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu, TEKEL işçileri
için eylem günü düzenleyecek

Başlık: 4-C'den de beteri geliyor (16 Şubat 2010, s. 9).

Üst Başlık: AKP, atama-işten atılma süreci siyasi etkiye açık yeni bir
statü hazırlıyor

Başlık: Peşkeşi bakanlıkta doğruladı (17 Şubat 2010, s. 6).

Üst Başlık: Unkapanı'ndaki 5 katlı TEKEL binası Medipolitan Sağlık
Hizmetleri AŞ'ye verildi

Başlık: AKP mağdurdu, zalim oldu (18 Şubat 2010, s. 14).

Üst Başlık: TEKEL emekçisine yurt içi ve yurt dışından destek yağarken,
çadırları ziyaret eden Kılıçdaroğlu da hükümeti eleştirdi

Başlık: *Emekçi dayanışması (21 Şubat 2010, s. 1).*

Üst Başlık: *Türkiye'nin dört bir yanından on binler TEKEL işçilerine destek için Ankara'da buluştu*

Başlık: *“Destan yazılıyor” (22 Şubat 2010, s. 1).*

Üst Başlık: *TEKEL direnişi*

Başlık: *Mayısta “genel eylem” (23 Şubat 2010, s. 13).*

Üst Başlık: *Konfederasyonlar, eylemlerle TEKEL işçilerine desteklerini sürdürmek kararı aldı*

Başlık: *Mustafa Türkel istifa etti (24 Şubat 2010, s. 8).*

Üst Başlık: *Kararında işçilerin kendisi ve Kumlu aleyhine slogan atması etkili oldu*

Başlık: *Ölümüne direniyorlar (26 Şubat 2010, s. 14).*

Üst Başlık: *“Ölmek var dönmek yok” diyerek eyleme başlayan TEKEL işçileri bir arkadaşlarını kazada kaybetti*

Başlık: *“Balyoz tepelerine iner” (28 Şubat 2010, s. 6).*

Üst Başlık: *DİSK, KESK, Türk-İş, Kamu- Sen İstanbul'da da eylem yaptı*

Başlık: TEKEL işçisinin 4-C Zaferi (2 Mart 2010, s. 1).

Üst Başlık: Danıştay, “30 günlük” geçiş süresine durdurma kararı verdi

Başlık: İşçiler çadırları söktü (3 Mart 2010, s. 7).

Üst Başlık: Danıştay kararını yeterli bulan Tek Gıda-İş, 78 günlük eyleme ara verdi

A.Teun van Dijk’ın, haber başlıklarında belirttiği özelliklerin *Cumhuriyet* gazetesi içinde geçerli olduğu söylenebilir. Başlıklar özetleme yapmakta ve haber metninin ana temasını kendi içinde vermektedir. Başlıkların büyük çoğunluğunda üst başlık kullanıldığına tanık olunmuştur. Üst başlıklar, başlığı açıklar nitelikte bilgiler içerirken; başlıklarda **taraf**ların karşılıklı sözlerine yer verilmiştir. Gazetenin başlık ve üst başlıkları incelendiğinde dört temel etken öznenin varlığından bahsedilebilir.

Bunlar;

- işçiler,
- hükümet ve iktidar temsilcileri,
- güvenlik güçleri
- sendikalar ve muhalefet örgütleridir.

Cumhuriyet gazetesinin haber metinleri incelendiğinde taraflar arasında kurulan karşıtlığın genel olarak işçi ile hükümet yetkilileri ya da iktidar temsilcileri arasında olduğu görülmektedir. Gazete haber başlıklarında kullandığı sözcük seçimlerinde de bunu ifade etmektedir. Gazetenin haber başlıklarında kullandığı işçi-hükümet karşıtlığını içeren metaforların şunlar olduğu söylenebilir.

“son uyarı”

İşçiden hükümete son uyarı (15 Aralık 2009, s. 13).

“gözdağı”

TEKEL işçisine valilikten gözdağı (13 Ocak 2010, s. 1).

“kavga”

Hükümete “kavga” eleştirisi (15 Ocak 2010, s. 4).

“moral bozma”

Erdoğan moral bozdu (1 Şubat 2010, s. 1).

“tehdit etme”

Erdoğan işçiyi tehdit etti (3 Şubat 2010, s. 7).

Gazetenin kullandığı metaforlar, sözcük seçimleri, başlıklar ve üst başlıklarının taşıdığı anlam gazetenin ulusal-sol ideolojik duruşuyla uyumluluk taşımaktadır. Gazetenin işçi-hükümet karşıtlığında işlerin lehine başlık ve üstbaşlıklar kullandığı görülür. Gazetenin işçileri ele alış biçimi de çeşitli metaforik anlamlarla ifade edilebilir. İşçiler gazetenin ideolojik duruşuyla tutarlı olarak hak arayan, haklı pozisyonda olan, mağdur edilmiş konumdadır. Aşağıda konuyla ilgili örnekler verilmektedir.

“direniş”

Direnişin simgesi oldular (19 Aralık 2009, s. 1).

“eylem”

Bir başkadır yeni yıla eylemde girmek (2 Ocak 2010, s. 11).

Mayısta “genel eylem” (23 Şubat 2010, s. 13).

“genel grev”

Genel grev çağrısı (18 Ocak 2010, s. 1).

“dayanışma”

Emekçi dayanışması (21 Şubat 2010, s. 1).

“uyuyan dev”

“Uyuyan devi uyandırdılar” (5 Şubat 2010, s. 1).

“maske düşürme”

“İşçi maskeyi düşürdü” (9 Şubat 2010, s. 1).

“mağduriyet”

AKP mağdurdu, zalim oldu (18 Şubat 2010, s. 14).

İşçiler ve güvenlik güçleri karşıtlığında ise gazetenin kullandığı anlam yapılanmasında işçilerin lehine bir konumlanma olduğu görülmekle birlikte, güç ve etken bir konumda olan güvenlik güçleridir. İşçiler haberin yapılanmasında pasifize bir konumda sunulmuştur. İşçilerin egemen ideoloji içinde “bir şey yapamaz, değersiz insan yığını” algılamasının yeniden üretildiği görülmektedir. Konuyla ilgili başlık ve üstbaşlıklar aşağıdadır.

Başlık: *Emekçiysen değer yok (17 Aralık 2009, s. 1).*

Üst Başlık: *Haklarını arayan TEKEL, demiryolu ve itfaiye çalışanlarına polis biber gazı ve copla müdahale etti.*

Başlık: *İşçiye ölçüsüz müdahale (18 Aralık 2009, s. 7).*

Üst Başlık: *Haklarını savunmak için aşırı soğuk altında üç gündür eylem yapan TEKEL işçileri, üzerlerine tazyikli su ve gaz sıkılarak dağıtıldı,*

sürüklenerek gözaltına alındı. Polisin sert müdahalesinden milletvekilleri de etkilendi.

Gazetenin 78 gün süren eylemin içine muhabirlerini doğrudan gönderdiği ve işçilerin görüşlerini muhabirler aracılığıyla birebir alıp gazetede yer verdiği de belirtilmelidir. İşçiye doğrudan söz vermesi gazetenin konuya olan duyarlılığını yansıtmaya açısından da önemli olup yine işçi lehine bir konumlanma olduğunu gösterir niteliktedir.

Başlık: *Çocuklarımız için buradayız (20 Aralık 2009, s. 1).*

Üst Başlık: *Direnışteki TEKEL işçileri konuşuyor*

Başlık: *“Hakkımızı helal etmiyoruz” (23 Aralık 2009, s. 8).*

Üst Başlık: *TEKEL işçileri: Hakkımızı alıp gitmezsek tarih bizi affetmez*

Başlık: *Türk-İş’ten sürekli eylem kararı (24 Aralık 2009, s. 7).*

Üst Başlık: *10. gününe ulaşan TEKEL eyleminde işçiler, “Şalter inecek bu iş bitecek” dedi. Türk-İş uzun döneme yayılan bir takvimi seçti*

Başlık: *“Ailemizin geleceğini istiyoruz” (7 Şubat 2010, s. 6)*

Üst Başlık: *“Onursuz yaşamaktansa ölmeyi tercih ederiz” diyen TEKEL işçilerinin direnişı 55. güne ulaştı*

İşçi ile sendikalar ya da muhalefet grupları arasındaki ilişkide ise sendikalar işçilerin temsilcisi konumunda yer almaktadır. Sendikalar ve muhalefet gruplarının iktidar ile işçi arasında arabuluculuk, uzlaşma sağlayıcı bir konumda haber başlılarında yer aldığı da belirtilmelidir. Cumhuriyet gazetesi haberlerinde eyleme ilişkin bilgi

verirken genel olarak işçilerin kendi sözlerini öne çıkarmış, sendikaların yaptığı açıklamalara ise ikincil bir önem vermiştir.

Konuyla ilgili haber başlıklarından çeşitli örnekler aşağıdadır.

Başlık: *TEKEL işçisi için yasa önerisi (22 Aralık 2009, s. 13).*

Üst Başlık: *CHP 4-C kapsamındakilerin kendi tercihleriyle memur ve işçi olarak çalıştırılmasını teklif etti*

Başlık: *Türk-İş'ten sürekli eylem kararı (24 Aralık 2009, s. 7).*

Üst Başlık: *10. gününe ulaşan TEKEL eyleminde işçiler, “Şalter inecek bu iş bitecek” dedi. Türk-İş uzun döneme yayılan bir takvimi seçti*

Başlık: *İşçinin umudu yine boşa çıktı (2 Şubat 2010, s. 1).*

Üst Başlık: *Hükümet ve Türk-İş uzlaşamadı. Tütün emekçisinin direnişi sürecektir.*

Başlık: *“Balyoz tepelerine iner” (28 Şubat 2010, s. 6).*

Üst Başlık: *DİSK, KESK, Türk-İş, Kamu- Sen İstanbul'da da eylem yaptı*

3. 3. 2. Haber Girişleri ve Ana Olay

Haber girişleri, belli konuların hiyerarşik örgütlenmesinden oluşur. Haber yazımında yaygın olarak kullanılan ters piramit yöntemi ile yazılan haberlerde hiyerarşik olarak önemli olduğu düşünülen konular ön plana çıkarılarak verilirken,

detaylar ise, önemli olarak belirlenen konuları da içine alarak sonradan verilir. Haber girişlerinde, olayın ne olduğu verilmektedir.

Çalışmanın konusu bağlamında *Cumhuriyet* gazetesinde konu ile ilgili haberler incelenmiş, haber girişleri ve ana olay sunumunda benzer özelliklerin taşındığına tanık olunmuştur. Bundan dolayı, aşağıda bütün haberlerin genel özelliklerini taşıyan haber girişlerinden bazı örnekler verilmektedir. Örnek haber girişlerinin haber başlığı ve tarihi de belirtilmektedir.

İşçiden hükümete son uyarı (15 Aralık 2009, s. 13).

TEKEL işçileri, Ankara’da AKP Genel Merkezi önünde buluşacak. İşçiler, eylemden sonuç alınıncaya kadar eylem alanını terk etmeyeceğini açıkladı. Ankara Valiliği ise “eyleme izin yok” dedi.

TEKEL işçisine sert müdahale (17 Aralık 2009, s. 7).

4-C’nin işgüvencesini kaldıracağı ve ücretlerde düşüş anlamına geleceği için buna itiraz eden işçiler, hem AKP Genel Merkezi önünde hem de Abdi İpekçi Parkı’ndaki eylemlerini, yağmura ve polisin baskalarına karşı sürdürüyor.

İşçiye ölçüsüz müdahale (18 Aralık 2009, s. 7).

Ankara Abdi İpekçi Parkı’nda üç gündür eylem yapan TEKEL işçilerine polis dün tazyikli su ve gaz bombaları ile müdahale etti. CHP ve MHP milletvekillerinin bulunduğu sırada müdahale eden polis sabah Türk-İş Genel Sekreteri ve Tek Gıda-İş Genel Başkanı Mustafa Türkel’in de aralarında bulunduğu 29 kişiyi gözaltına aldı. Ellerini kaldırarak, “bizi de alın, teslim oluyoruz” diye 15-20 işçiye polis biber gazı sıktı. Gazdan alanda bulunan milletvekilleri de etkilendi.

Çocuklarımız için buradayız (20 Aralık 2009, s. 1).

Hükümete seslerini duyurabilmek için yurdun dört bir yanından Ankara'ya gelen TEKEL işçileri, tüm zor koşullara karşın Türk-İş Genel Merkezi önünde bekleyişlerini sürdürüyor. Kimi Yozgat'tan, kimi Samsun'dan, kimi de Bitlis'ten ceplerindeki son parayla Ankara'ya gelen işçiler, "Bizim derdimiz ekmek, hepimiz çocuklarımız için buradayız" diyor.

"Hakkımızı helal etmiyoruz" (23 Aralık 2009, s. 8).

TEKEL işçileri Türk-İş Genel Merkezi önünde bekleyişlerini, eylemlerinin sekizinci günü olan dün sürdürdü.

Türk-İş'ten sürekli eylem kararı (24 Aralık 2009, s. 7).

Özelleştirmeler sonucu işlerini kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalan, bir dizi hak kaybına uğrayan TEKEL işçilerinin Ankara'daki eylemi 10'uncu gününe ulaştı. Biber gazı, tazyikli su, kötü hava koşullarına karşın işçiler hak arayışlarını sürdürüyor. Toplumun büyük bir kesiminden de destek gören bu eylemlerde dün tüm gözler, TEKEL işçisinin bu direnişini ele alacak Türk-İş Başkanlar Kurulu toplantısına çevrildi. Dışarda işçilerin "Şalter inecek bu iş bitecek" sloganları eşliğinde ve genel grev beklentilerinin yoğunlaştığı bir ortamda, saatlerce süren toplantının ardından Tek Gıda-İş'in de bağlı olduğu Türk-İş'ten taksit taksit destek çıktı.

İşçiden AKP'ye ilk ihtar (26 Aralık 2009, s. 15).

Türk-İş Üyeleri, TEKEL işçileri başta olmak üzere çalışma yaşamındaki sorunların çözülmesi amacıyla "Çalışmama Hakkını Kullanma" eylemiyle bir saat geç işbaşı yaptı. Eylem uyarınca bir ay boyunca her cuma günü Türk-İş'e üye işyerlerinde işe bir saat geç başlanacak.

Türk-İş'ten miting kararı (31 Aralık 2009, s. 7).

Türk-İş Başkanlar Kurulu, çalışma hayatındaki sorunlar ile TEKEİ işçilerinin sorunlarının çözülmesi amacıyla bir dizi miting yapma kararı aldı.

Ankara Valiliği'nden TEKEİ işçilerine gözdağı (13 Ocak 2010, s. 6).

Ankara Valiliği, bugün mücadelelerinin 30. gününe giren TEKEİ işçilerine gözdağı verdi. Valilik, işçilerin planladıkları eylemlerle ilgili olarak, “Kanunsuz eylem güvenlik güçlerince engellenecek ve sorumlular hakkında da gerekli yasal işlem yapılacak” açıklamasını yaptı.

AKP işçinin sesine kulak versin (16 Ocak 2010, s. 12).

TEKEİ işçileri ve aileleri, üç gün sürecek oturma eylemini başlattı. Türk-İş Genel Merkezi'nin önüne sabah saatlerinden itibaren, aralarında çok sayıda kadın ve çocuğun da bulunduğu işçi ve aileleri geldi. İşçilerin oturma eylemini, üç günlük açlık grevi izleyecek. Sonuç alınamazsa ölüm orucu başlatılacak. Türk-İş Başkanı Mustafa Kumlu duyarsız kalan hükümeti kınadı.

Genel direniş çağırısı (18 Ocak 2010, s. 8).

Türk-İş'in düzenlediği “Emek, Barış, Özgürlük İçin Demokrasi ve Haklar Mitingi”ne yaklaşık 60 bin kişi katılırken, miting sırasında platforma çıkan TEKEİ işçileri Türk-İş'ten genel grev kararı almasını istedi.

TEKEİ işçileri açlık grevinde (20 Ocak 2010, s. 8).

TEKEİ işçilerinin direnişleri bugün 37. gününe girerken, emekçiler dün açlık grevine başladı. Ankara'nın ayazında battaniyelere sarınarak soğuktan korunmaya çalışan işçiler, yaktıkları ateşlerle ısınıyor.

Dört işçi hastaneye kaldırıldı (22 Ocak 2010, s. 10).

Tekel işçilerinin eylemi 39'uncu gününe ulaşırken 3 gündür süren açlık grevine 26 Ocak'a kadar ara verildi. Battaniyelerle soğuğa ve açlığa karşı direnen işçilerden 4'ü dün rahatsızlanarak ambulansla Ankara Numune Hastanesi'ne kaldırıldı.

TEKEL işçileri yılmıyor (24 Ocak 2010, s. 1).

TEKEL işçilerinin başlattıkları eylem eksiye düşen soğukta bugün 41. gününe girdi. İşçilere sivil toplum örgütleri ve Ankaralı yurttaşlardan destek yağıyor. Avrupa Parlamentosu'nda TEKEL işçilerinin eylemini gündeme getiren parlamenter Jurgen Klute, Türkiye'ye geliyor. Klute'nin, Başbakan Yardımcısı Arınç ve Çalışma Bakanı Dinçer'den randevu istediği öğrenildi.

AKP'nin suçu merhametmiş (26 Ocak 2010, s. 13).

Maliye Bakanı Mehmet Şimşek, Ankara'da 42 gündür süren TEKEL işçilerinin eylemine yönelik olarak "Yani bizim hükümetimizin varsa bir hatası, açıkta kalan işçilerimize karşı merhamet beslemesi... Eğer bir hata varsa o da merhametli olduğumuzdan kaynaklanıyor" dedi. Türk-İş Genel Mli Sekreteri ve Demiryol-İş Sendikası Genel Başkanı Ergün Atalay, Bakan Şimşek'in sözlerine tepki göstererek, bu sözlerin devlet adamı ciddiyetinden uzak olduğunu belirtti. Atalay, Şimşek'in işçilerden derhal özür dilemesi gerektiğini kaydetti.

"Ya çözüm ya eylem" (27 Ocak 2010, s. 13).

TEKEL işçilerinin Türk-İş Genel Merkezi önünde başlattıkları eylem, bugün 44. güne ulaştı. İşçi ve memur konferansyonlarının Türk-İş Genel Merkezi'nde yaptığı toplantıda Başbakan Tayyip Erdoğan ile yarın yapılacak görüşmede TEKEL işçilerinin sorununun çözülmemesi halinde 3 Şubat'ta üretimden gelen gücü kullanma kararı alındı. Bir grup kadın TEKEL işçisi de bir yürüyüş yaptı. Kadın işçiler "Kimseden merhamet

dilenmiyoruz. Seçimle gelenler merhamet kelimesini ağzına alamaz” dedi.

Verilen insanca bir yaşam mücadelesi (28 Ocak 2010, s. 7).

Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK), TEKEL işçilerinin eylemlerine dikkat çekmek için Avrupa sendikalarına mektup gönderdi. DİSK Genel Başkanı Süleyman Çelebi, TEKEL işçilerinin eylemiyle ilgili Avrupa’daki sendikaların üst örgütü olan Avrupa Sendikalar Konfederasyonu’na (ETUC) mektup yolladı.

Erdoğan moral bozdu (1 Şubat 2010, s. 1).

Türk-İş Başkanı’yla yaptığı görüşmede iki bakanı görevlendirerek TEKEL işçilerine yönelik çalışma yapılmasını isteyen Başbakan, işçileri üzecek açıklamalar yaptı. TEKEL eylemini eleştiren Erdoğan, “Oradaki hukuksuzluğa demokrasi adına biraz katlanalım dedik” diye konuştu. Erdoğan, Baykal’ın, “Hükümeti TEKEL işçileri bitirecek” şeklindeki sözlerine “Bizi TEKEL işçisi iktidar yapmadı” yanıtını verdi.

İşçinin umudu yine boşa çıktı (2 Şubat 2010, s. 1).

AKP özlük hakları için Ankara’da direnen TEKEL işçilerini bir kez daha hüsrana uğrattı. 4-C’yi makyajlayarak Türk-İş’e sunan hükümet, işçilerin kıdem tazminatlarının ödenmesi, 22 günlük izin haklarının verilmesi ve olanaklar dahilinde kamuda çalıştırılmasını önerdi. Ancak öneriler Türk-İş’i tatmin etmedi.

Yarın büyük eylem günü (3 Şubat 2010, s. 6).

AKP hükümetinin uzlaşmaz tavrı nedeniyle Türkiye genelinde işçi ve memurlar, TEKEL işçilerine destek olmak amacıyla yarın bir günlüğüne iş bırakacaklar. Eylemden sonra da 5 Şubat’ta, konfederasyonlar tekrar bir araya gelerek, sonraki süreçte yapılacakları kararlaştıracaklar.

İşçi ne istiyor, hükümet ne veriyor (3 Şubat 2010, s. 6).

TEKEL işçileri önceki gün hükümet tarafından kendilerine sunulan öneriyi kabul etmemelerinin ardında, hükümetin 4-C kapsamını 11 ay 22 gün olarak verip 12 aya tamamlamayarak işçileri her yıl sonunda kadrosuz kalma tehdidiyle karşı karşıya bırakması ve ücretlerini ortalama bin TL. düşürmek istemesi yatıyor. Hükümetin önerileri ile TEKEL işçilerinin istekleri şöyle: ...

TEKEL’de yatırım çelişkisi (3 Şubat 2010, s. 6).

Hükümetin, işçilerini, “kapatılacak” gerekçesiyle işten çıkardığı TEKEL’e bu yıl 11.7 milyon liralık kamu yatırımı yapacağı ortaya çıktı. Yatırımın 6 milyon liralık kısmı “ambalaj makinelerini”, 5.7 milyon liralık kısmı ise yeni “idame-yenileme” yatırımlarını kapsıyor. Hükümet daha önce de dönemin Maliye Bakanı Kemal Unakıtan aracılığıyla TEKEL işçilerine, çalıştıkları Yaprak Tütün İşletmeleri’nin kapanmayacağı sözü vermiş, buna karşın işletmelerin kapatılmasına karar verilmişti.

“Uyuyan devi uyandırdılar” (5 Şubat 2010, s. 1).

AKP hükümetinin uzlaşmaz tavrı nedeniyle Ankara’da 53 gündür eylem yapan TEKEL işçilerine destek amacıyla yurt genelinde gerçekleştirilen eyleme büyük katılım oldu. Yurdun dört bir yanında binlerce kişi hükümet aleyhine slogan attı, “TEKEL işçisi yalnız değildir” dedi.

“Ailemizin geleceğini istiyoruz” (7 Şubat 2010, s. 6).

TEKEL işçilerinin Türk-İş Genel Merkezi önünde başlattıkları eylem bugün 55. güne ulaştı. İşçilerden 142’sinin önceki gün başlayan süresiz açlık grevi de sürüyor.

AKP'nin takkesi düştü (9 Şubat 2010, s. 9).

Uzun bir aradan sonra tek başına iktidara gelen ve toplumun pek çok kesimi tarafından yenilikçi, sosyal ve demokrat bir parti olarak görülen AKP'nin 2 aya yaklaşan TEKEK direnişiiyle gerçek yüzünün ortaya çıktığı dile getirildi.

Randevu ve işçiden özür (10 Şubat 2010, s. 1).

TEKEK işçilerinin eylemi 58. güne ulaştı. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na yürüyen işçiler, sendikalar ve çalışanlarla kavga etmekle suçladıkları Bakan Dinçer'i istifaya çağırdı. Başbakan Erdoğan konfederasyonların randevu taleplerine ilişkin sorulara "Sadece Türk-İş" Başkanı'na randevu vereceğim, diğerlerine değil" yanıtını verdi.

Eylem yayılacak (13 Şubat 2010, s. 1).

TEKEK işçilerinin durumunu görüşmek üzere toplanan Türk-İş, DİSK, Türkiye Kamu-Sen ve KESK Başkanları, eylemleri tabana yayma kararı aldı. Direnişe destek olmak için Türkiye'nin dört bir yanından binlerce emekçi 20 Şubat'ta Ankara'da olacak. Emekçiler TEKEK işçileriyle sabahlayacak. 4-C uygulamasının iptali için de Danıştay'da dava açılacak. İşçilere gözdağı veren Bakan Dinçer ise "İptal ettirirlerse işsiz kalırlar" dedi.

"Ay sonu 4-C hakkınız bitiyor" (14 Şubat 2010, s. 8).

Başbakan Tayyip Erdoğan, TEKEK işçilerinin hak arayışına karşılık 4-C dayatmasını yeniden gündeme getirerek "Şubat ayı sonuna kadar 4-C'ye müracaatını yaptınız yaptınız, yapmadığınız takdirde 4-C'de sizler için kapı kapanıyor" dedi.

Eylem sınır aştı (15 Şubat 2010, s. 1).

55 ülkede 175 milyon işçiyi temsil eden Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu tarafından düzenlenecek “uluslararası eylem günü” kapsamında Türk yetkililere mektup gönderilecek.

Emekçi dayanışması (21 Şubat 2010, s. 1).

TEKEL işçilerinin eyleminin 68. günü olan dün, Türk-İş, KESK ve Türkiye Kamu-Sen tarafından “TEKEL işçileriyle dayanışma günü” düzenlendi. Tek Gıda-İş Sendikası Genel Başkanı Türkel, “Hep sermaye, egemen güçler hakkımızı elimizden almak için saldırdı. Artık savunmada değiliz, mücadele edeceğiz” dedi. Havanın kararmasının ardından binlerce emekçi geceyi işçilere destek için Sakarya Caddesi’nde oturarak geçirdi.

Hükümet çadırdan korktu (24 Şubat 2010, s.8).

TEKEL işçilerinin 67 gündür sürdürdüğü eyleme destek vermek için Konak Alanı yakınındaki Bahribaba Parkında kurulmak istenen “dayanışma çadırı” valilik engeline takıldı.

Ölümüne direniyorlar (26 Şubat 2010, s. 14).

Direnişin 73’üncü gününde TEKEL işçisi Hamdullah Uysal geçirdiği trafik kazası sonucu hayatını kaybetti. Cenazenin Türk-İş’e getirilmesine izin verilmemesi nedeniyle gerginlik yaşandı.

TEKEL işçisi pes etmiyor (1 Mart 2010, s. 1).

Özlük haklarıyla kamu kuruluşlarına nakil hakkı için 75 günü aşkın süredir mücadele veren TEKEL işçileri eylemşlerini kararlılıkla sürdürüyor. Başbakan Erdoğan’ın yarına kadar çadırların kaldırılması istemine karşın, işçiler haklarını alana kadar Ankara’yı terk etmeyi düşünmediklerini açıkladılar.

TEKEL işçisinin 4-C zaferi (2 Mart 2010, s. 1).

Danıştay 12. Dairesi, 4 Şubat 2010 tarihli Bakanlar Kurulu kararının, TEKEL işçilerinin de aralarında bulunduğu geçici personelin 4-C'ye geçiş için 30 günlük süre içinde ilgili kurumlara başvurmasını öngören hükmünün yürütmesini durdurdu.

İşçiler çadırları söktü (3 Mart 2010, s. 7).

Türk-İş Genel Merkezi önünde 78 gündür eylem yapan TEKEL işçileri Danıştay'ın kararının ardından dün çadırları söktü.

Çalışmanın konusu bağlamında analiz edilen haber girişleri ve ana olay, başlıklar ile uyumluluk göstermektedir. Haber girişleri ve ana olaylar incelendiğinde çeşitli tarafların yer aldığı görülmektedir. Bu taraflar üç karşıtlık biçiminde tüm haber giriş ve ana olaylarında karşımıza çıkmaktadır. Bunlar; işçiler-hükümet, işçiler-güvenlik güçleri, işçiler-sendika şeklinde gözükmemektedir. İşçiler ile hükümet ve güvenlik güçleri tam bir karşıtlık biçimde yer alırken sendikalar için bunu ifade etmek biraz daha güçleşmektedir. Sendikalar bazı haber girişlerinde işçilerin haklarını savunur pozisyondayken bazılarında ise işçi haklarına karşıt bir konumda yer almaktadır. Bu durumla birlikte işçilerin temel parametre olarak haberde yer alması ve sendikalar, güvenlik güçleri, hükümet ile ilişkili olarak kullanılması önemlidir.

Gazetenin haber girişleri ve ana olaylarında işçiler lehine bir konumlandırmanın yer aldığı görülmektedir.

İşçilerin neden Ankara'da oldukları ve bu eylemleri neden yaptıkları haber girişleri ve ana olayda ayrıntılı olarak verilmiştir. İşçilere yapılan müdahaleler sert, ölçüsüz olarak değerlendirilmiş ve işçilerin hak arama mücadelesi yaptıkları öne çıkarılmıştır.

Anakara Abdi İpekçi Parkı 'nda üç gündür eylem yapan TEKEL işçilerine polis dün tazyikli su ve gaz bombaları ile müdahale etti. CHP ve MHP milletvekillerinin bulunduğu sırada müdahale eden polis sabah Türk-İş Genel Sekreteri ve Tek Gıda-İş Genel Başkanı Mustafa Türkel'in de

aralarında bulunduğu 29 kişiyi gözaltına aldı. Ellerini kaldırarak, “bizi de alın, teslim oluyoruz” diye 15-20 işçiye polis biber gazı sıktı. Gazdan alanda bulunan milletvekilleri de etkilendi.

İşçilerin özelleştirme politikalarıyla hak kaybına uğradığı, bundan dolayı hak arayışı içine girdikleri ve toplumun büyük bir kesiminden de bu nedenle destek gördükleri haber girişleride yer alan diğer bir vurgudur.

Özelleştirmeler sonucu işlerini kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalan, bir dizi hak kaybına uğrayan TEKEL işçilerinin Ankara’daki eylemi 10’uncu gününe ulaştı. Biber gazı, tazyikli su, kötü hava koşullarına karşın işçiler hak arayışlarını sürdürüyor. Toplumun büyük bir kesiminden de destek gören bu eylemlerde dün tüm gözler, TEKEL işçisinin bu direnişini ele alacak Türk-İş Başkanlar Kurulu toplantısına çevrildi. Dışarda işçilerin “Şalter inecek bu iş bitecek” sloganları eşliğinde ve genel grev beklentilerinin yoğunlaştığı bir ortamda, saatlerce süren toplantının ardından Tek Gıda-İş’in de bağlı olduğu Türk-İş’ten taksit taksit destek çıktı.

Hükümetin işçilerin hak arayışları nedeniyle gerçekleştirdiği eylemlere yönelik ihtarda bulunduğu değinilmiştir. Hükümet ve iktidar kaynaklarından yapılan açıklamaların işçiye gözdağı vermeye yönelik olduğu vurgusunun da ön plana çıkarıldığı gözlenmektedir.

Türk-İş sendikasının ise işçi taleplerini “taksit taksit” desteklediği biçiminde ifadelere de yer verilmiştir. Bu durum işçiler ile sendika arasında bir gerilim olduğu algısını yaratmakta ve sendikanın işçi haklarını yeterli oranda savunamadığını ima eder bir nitelik taşımaktadır.

3. 3. 3. Olay Taraflarının Değerlendirilmesi

Haber metnine konu olan olayın anlamının kurulması sorunu, kullanılan kodlara duyarlılık taşımayı gerektirmektedir. Haberlerin en önemli özelliklerinden biri

haberde alıntı yapılmış konuşmalara yer verilmesidir. Bu durum haberlerde ideolojik yeniden üretimi gerçekleştirmektedir. Tırnak içinde yapılan alıntılar doğrudan alıntı olarak tanımlanırken, tırnak içerisinde olmayanlar ise dolaylı alıntı olarak tanımlanır. Alıntılanan önerme veya sözcük metnin kendi sesine dönüştüğünde ise örtük alıntı olmaktadır (İnal, 1992: 101).

Örnek olaya ilişkin analiz nesnesi olan *Cumhuriyet* gazetesinde olay tarafları en temel olarak hükümet ve Tekel İşçileri olarak ele alınabilir. Gazete genel olarak bu iki öznenin söylemleri çerçevesinde haberini yapılandırmıştır. Hükümetin söylemleri işçilere gözdağı veren, uyaran, onları tehdit eden bir biçimde yapılanmakta olup, işçilerin söylemleri ise mücadele, direniş, hak arayışı çerçevesinde yapılanmıştır.

İşçileri temsilen genel olarak haberlerde Türk-İş Genel Başkanı Mustafa Kumlu, Türk-İş Genel Sekreteri ve Tek Gıda-İş Sendikası Genel Başkanı Mustafa Türkel ile Tekel İşçilerinin bizzat kendileri yer almaktadır. Hükümeti ve iktidarı temsilen ise Başbakan, Bakanlar, Ankara Valiliği gibi aktörler karşımıza çıkmaktadır. Hükümete muhalif siyasi partilerin yaptığı açıklamalar ise üçüncü bir taraf olarak *Cumhuriyet* gazetesinde önemli bir oranda yer almıştır.

Haber metinlerinde doğrudan ve dolaylı alıntılamalara sıkça rastlanmış, çoğu zaman ise alıntılanan sözcük metnin kendi sesi haline dönüşmüştür. Bu kendi sesi durumuna dönüşme hali ise gazetede metnin işçinin lehine yapılandığını gösterir niteliktedir. Birçok haber metninde de bu görülmüştür. Aşağıdaki örnek haber başlıklarda alıntılanan sözcüklerin metnin kendi sesi haline geldiği söylenebilir.

İşçiden hükümete son uyarı (15 Aralık 2009, s. 13), Çocuklarımız için buradayız (20 Aralık 2009, s. 1), “Hakkımızı helal etmiyoruz” (23 Aralık 2009, s. 8), İşçiden AKP’ye ilk ihtar (26 Aralık 2009, s. 15), TEKEL işçileri yılmıyor (24 Ocak 2010, s. 1), Verilen insanca bir yaşam mücadelesi (28 Ocak 2010, s. 7), “Uyuyan devi uyandırdılar” (5 Şubat 2010, s. 1), “Ailemizin geleceğini istiyoruz” (7 Şubat 2010, s. 6), TEKEL işçisi pes etmiyor (1 Mart 2010, s. 1).

3. 3. 4. Ardalan ve Bağlam Bilgisi

Ardalan ve bağlam bilgisi olayların sosyal ve politik yönüne vurgu yapmaktadır. Bu anlamda da olaylar yapısal, tarihsel bir çerçevede ele alınır.

Cumhuriyet gazetesinde ardalan ve bağlam bilgisine ilişkin unsurların yeterince verildiğinden bahsetmek mümkündür. Gazatede yer alan haber içerikleri incelendiğinde Tekel işçilerinin 4-C denilen Devlet Memurları Kanunu'nun dördüncü maddesinin "c" fıkrasına karşı çıktıklarına yer verilmiştir. 4-C uygulamasının neden olduğu hak ihlalleri ile ilgili bilgiler de haber içeriklerinde vurgulanmış, bu maddenin işçilere yönelik taşıdığı olumsuzluklar betimlenmiştir.

Neden meydana çıktılar (19 Aralık 2009, s. 13).

TEKEL işçilerinin Ankara'da yaptığı gösteriye, hükümetin sözünü tutmaması neden oldu. TEKEL işçilerinin gösterilerine yol açan süreç şöyle yaşandı:

TEKEL'in özelleştirilmesi:

Fabrikalar kapatılıyor:

4-C dayatması:

Maaşları üçte bire düşecek:

Sosyal hak kaybı olacak:

İşçi ne istiyor, hükümet ne veriyor? (3 Şubat 2010, s. 6).

TEKEL işçilerinin, önceki gün hükümet tarafından kendilerine sunulan öneriyi kabul etmemelerinin ardında, hükümetin 4-C kapsamını 11 ay 22 gün olarak verip 12 aya tamamlamayarak işçileri her yıl sonunda kadrosuz kalma tehdidiyle karşı karşıya bırakması ve ücretlerini ortalama

bin TL düşürmek istemesi yatıyor. Hükümetin önerileri ile TEKEL işçilerinin istekleri şöyle:

Hükümetten özelleştirme rüşveti:

İşçiye 4-C dayatması:

TEKEL işçilerinin mevcut durumu:

4-C kapsamındakilerin durumu:

Hükümetin son önerisi:

İşçi 4-C'yi istemiyor:

3. 3. 5. Sentaktik Çözümleme

Haber metinlerinde sözcüklerin anlamının olduğu bağlam dilin sentaksıdır, eşdeyişle gramer yapısıdır. Haber metinlerinde cümle yapılarının analiz edilmesi haberde inşa edilen söylemi ortaya koyma açısından önemlidir. Haberde kullanılan bazı kişi ve kurumların söylemlerinin aktif ya da pasif cümle yapıları ile verilmesi, tercih edilen ideolojinin haber söylemine yerleştirilmesinin önemli bir yoludur.

Haberlerde yer alan aktif-pasif cümle yapıları haberlerde yer alan aktörün konumunu belirlemede önemlidir.

Cumhuriyet gazetesinde incelenen haberlerin genel olarak aktif bir konumda olduğu belirtilebilir. Bu anlamıyla sentaktik çözümleme açısından incelenen haberlerdeki öznelere aktif yapıyla sunulması anlamlı olup onları bulundukları pozisyona göre olumlu, olumsuz, işlevsel, güçlü veya sorumlu olarak gösterebilmektedir.

Ankara Valiliği ise “eyleme izin yok” dedi.

Ankara Abdi İpekçi Parkı'nda üç gündür eylem yapan TEKEK işçilerine polis dün tazyikli su ve gaz bombaları ile müdahale etti.

Maliye Bakanı Mehmet Şimşek, Ankara'da 42 gündür süren TEKEK işçilerinin eylemine yönelik olarak "Yani bizim hükümetimizin varsa bir hatası, açıkta kalan işçilerimize karşı merhamet beslemesi... Eğer bir hata varsa o da merhametli olduğumuzdan kaynaklanıyor" dedi.

Erdoğan, Baykal'ın, "Hükümeti TEKEK işçileri bitirecek" şeklindeki sözlerine "Bizi TEKEK işçisi iktidar yapmadı" yanıtını verdi.

3. 3. 6. Kelime Seçimleri

Kelime seçimleri eleştirel söylem çözümlemesinde, analiz için çok önemli bir uğraktır. Çünkü kelime seçimleri ile haberin söyleminde gazetenin konuyla ilgili anlam inşası gerçekleşir ve gazetenin ideolojik yapılanmasına dair önemli ipuçlarına rastlanabilir. *Cumhuriyet* gazetesinde incelenen haberlerde kelime seçimlerine bakıldığında işçi sınıfının lehinde bir tutum sergilendiği görülmektedir. Kullanılan kelimelerle işçilere destek verilmekte, işçilerin mücadelelerinin haklılığı vurgulanmaktadır.

İşçiden hükümete son uyarı

İşçiye ölçüsüz müdahale

İşçiden AKP'ye ilk ihtar

Ankara Valiliği, bugün mücadelelerinin 30. gününe giren TEKEK işçilerine gözdağı verdi.

Türk-İş Başkanı Mustafa Kumlu duyarsız kalan hükümeti kınadı.

İşçilere sivil toplum örgütleri ve Ankaralı yurttaşlardan destek yağıyor.

AKP hükümetinin uzlaşmaz tavrı nedeniyle Ankara'da

.....TEKEL direnişiyile gerçek yüzünün ortaya çıktığı dile getirildi.

İşçilere gözdağı veren Bakan Dinçer ise “İptal ettirirlerse işsiz kalırlar” dedi.

.....TEKEL işçileri eylemlerini kararlılıkla sürdürüyor.

3. 3. 7. Haberin Retoriği

Haberin inandırıcılığını arttırmak için haber metinlerinde kullanılan sayılar, istatistiksel veriler ve fotoğraflar haberin retoriğini oluşturmaktadır. Haberin doğruluğu bu biçimde sağlanmaya çalışılmakta ve haber böylece inandırıcı kılınmak istenmektedir. Haberin inandırıcılığını sağlamada fotoğraf önemli bir konuma sahiptir.

Cumhuriyet gazetesinin konuya ilişkin incelenen haberlerinde Tekel işçilerinin eylemine yönelik olarak çok sayıda fotoğrafın kullanıldığı görülmektedir. Bununla birlikte Tekel eylemine destek veren eylemler ya da açıklamalar yapan kişi ve kurumlara da önemli oranda yer verilmektedir. Hükümet ve iktidar yetkililerinin fotoğrafları ile sendikacıların ve muhalefet parti temsilcilerinin fotoğraflarına çok fazla yer verilmediği de belirtilmelidir. Konuyla ilgili fotoğraf sayıları ve ifade ettiği görselliklere aşağıda yer verilmiştir:

106 kare fotoğraf: İşçi eyleminden fotoğrafları içermektedir. Bunun içinde güvenlik güçlerinin müdahalede bulunduğu işçiler, hak talebinde bulunurken gösteri yapan işçiler, Türk-iş Genel Merkezi önünde çadır kurup bekleyişini sürdüren işçileri anlatan fotoğraf kareleri yer almaktadır.

53 kare fotoğraf: Tekel eylemi için yurttan yapılan destek eylem ve ziyaretler

5 kare fotoğraf: Disk Başkanı Süleyman Çelebi

4 kare fotoğraf: Türk-İş Genel Başkanı Mustafa Kumlu

3 kare fotoğraf: CHP Genel Başkanı Deniz Baykal Türk-İş Binası Önünde Tekel işçileriyle birlikte

3 kare fotoğraf: Türk-İş yönetimi açıklama yaparken

2 kare fotoğraf: Tek Gıda-İş Sendikası Genel Başkanı Mustafa Türkel

1 kare fotoğraf: Başbakan Recep Tayyip Erdoğan

1 kare fotoğraf: Devlet Bakanı Hayati Yazıcı fotoğrafı

1 kare fotoğraf: Milletvekillerinin Tekel eylemine ilişkin meclis kürsüsünde yaptığı konuşmalar

Cumhuriyet gazetesinde çokça kullanılan işçi eyleminden fotoğraf kareleri, haber içeriklerini de tamamlayıcı bir unsur olarak kullanılmıştır. *Cumhuriyet* gazetesinde Tekel eylemini anlatan fotoğraf karelerinde işçilerin mücadele, direniş, hak arama boyutlarını öne çıkarılmıştır. Fotoğrafların önemli bir kısmı hak arayışında olan işçiyi betimlemiş ve bir kolu yukarda ve bağıırır konumdaki işçilerin fotoğrafları çokça kullanılmıştır. İşçiyi hareket halinde hak arayan bir özne olarak betimleyen fotoğraf kareleri, haber içeriklerinde yer alan işçi lehine konumlanması tamamlamakta ve içeriği güçlendirmektedir. İşçilerin Türk-İş'in önünde gerçekleştirdiği eylemler, oturma eylemleri de fotoğraf karelerinde sık bir biçimde kullanılmıştır. İşçilerin gündelik yaşamının sergilendiği bu fotoğraflarda, işçilerin güç koşullarda hak aramakta olduklarına dönük bir anlam çıkmaktadır. Gazete okuyucusuna gösterilen sahici mekân ve atmosfer de olayın canlılığını arttırmakta ve konuyu görünür kılmaktadır. Gazetenin hükümet ve iktidar taraflarını anlatan fotoğraf karelerine fazla yer vermemesi ise onların söylemlerini doğru, sahici bulmadığını gösterir niteliktedir. Bu durumla birlikte muhalefet partilerine ve sendikaları anlatan fotoğraflara da gazetede çokça yer verilmemiş olması, bu odakları gazetenin sahici bulmadığı algısını güçlendirmektedir.

3. 3. 8. Tırnaklı İfadeler

Peter Teo'nun çalışmasında kullandığı analiz birimi olan tırnaklı ifadeler haberdeki ideolojik yeniden üretimin serimlenmesi açısından önemlidir. Haber metinleri incelendiğinde hangi aktörlerin ifadelerinin tırnaklı alıntılarla verildiği olgusu, bir yandan haberde dengelilik kriterinin yerine getirildiğini ve bu şekilde de haberde tarafsızlığın gerçekleştirildiğini ima ederken; diğer yandan da, haberde ideolojik yeniden üretimi sağladığına ilişkin tartışmaları gündeme getirmektedir. Yaygın habercilik rutinlerinde, daha çok güç/iktidar sahibi aktörlerin söyledikleri tırnaklı alıntı ile verilmektedir. Bu bağlamda, *Cumhuriyet* gazetesinde yer alan haberlerde tırnaklı alıntılar yapılarak hangi aktörlerin söylediklerine yer verildiği saptanmıştır. *Cumhuriyet* gazetesinin incelenen bütün haberlerinde yoğun olarak tırnaklı alıntılara yer verildiği saptanmış, tırnaklı alıntı yapılan aktörlere bakıldığında ise taraflar açısından dengeli davranıldığına tanık olunmuştur.

3. 4. Hürriyet Gazetesi

3. 4. 1. Başlıklar

Haber başlıkları ele alınan konuya ilişkin okuyucuda genel bir yargının oluşmasını sağlamakla birlikte başlıkların ele alınan konuyu özetlemesi bilgi eksikliklerine neden olmaktadır. Ayrıca başlıklar haber metninin ideolojik anlamının kurulmasında da temel bir rol oynamaktadır.

Çalışmanın konusu bağlamında *Hürriyet* gazetesinde konu ile ilgili 78 günlük bir zaman dilimi içinde çıkan 98 haber incelenmiştir. *Hürriyet* gazetesinde toplamda 98 adet haber yayımlanmış olmakla beraber, Hürriyet gazetesinin haber yayınlama pratiği çalışmada ele alınan diğer gazetelerden farklılaşmaktadır. Gazetenin iç sayfasında konu ile ilgili yer alan haberler bütünleştirilmiş ve tek, büyük, koyu puntolu bir başlık altında yer almıştır. Büyük ve koyu puntolarla diğer haberleri de kapsayan haber başlığı adedi ise, 37'dir. Bu haber başlıklarından seçilen örneklerle aşağıda yer verilmiştir. Öte yandan sayfanın başında yer alan büyük ve bold başlıkları çerçeveleyen unsurları oluşturması açısından diğer haber başlıkları da çalışma içerisinde değerlendirilmiştir.

Başlık: Tekel işçilerine sert müdahale (18 Aralık 2009, s. 1).

Başlık: Tekel Gerilimi (22 Aralık 2009, s. 27).

Başlık: Türk-İş ve DİSK, Tekel işçisi için iş bıraktı, çocuklar da destek verdi (26 Aralık 2009, s. 9).

Başlık: Tekel işçilerine yüzde 14-17 zam verdi, 'Eylem bitsin' çağrısı yaptı (2 Ocak 2010, s. 9).

Başlık: Tekel eylemi köprüye çıktı, işçiler kendini zincirledi (6 Ocak 2010, s. 9).

Başlık: Tekel eylemi ölüm orucuna kadar varacak (8 Ocak 2009, s. 8).

Başlık: Zincirli eyleme plastik kelepçe (9 Ocak 2010, s. 20).

Başlık: 25 bin işçi meydana indi, Tekel'den 8 bin 364 kişi 'ya 4C ya kapı' çıktı (12 Ocak 2010, s. 13).

Başlık: Tekel işçisi 36'ncı gününde 'ölüm'e yattı (20 Ocak 2010, s. 24).

Başlık: Ölürsen karıma maaş bağlarlar (22 Ocak 2010, s. 24).

Başlık: Anlaşma yoksa ölüm orucu başlar (23 Ocak 2009, s. 7).

Başlık: Erdoğan, randevu verdi, eylemci Tekel işçisi umutlandı (27 Ocak 2010, s. 13).

Başlık: Tekel'de çözüme ilk adım atıldı (29 Ocak 2010, s. 1).

Erdoğan, Türk-İş'le Tekel'i görüştü 'çözüm arayışı' nı iki bakana yükledi (29 Ocak 2010, s. 12)

Başlık: CD Kaydında o sözler yok (30 Ocak 2010, s. 1).

'Mehmet bu işi çöz' (30 Ocak 2010, s. 18).

Başlık: Bizi Tekel işçisi iktidar yapmadı 4-C gerekirse değişir, asla kalkmaz (1 Şubat 2010, s. 9).

Başlık: Tekel’de uzlaşma yok (2 Şubat 2010, s. 1).

İyileştirilmiş 4-C uzlaştırmadı, Tekel işçisi açlık grevine dönüyor (2 Şubat 2010, s. 9).

Başlık: Bir günlük genel grev (3 Şubat 2010, s.1).

Erdoğan, ‘Aç Tekel işçisi yok’ resti çekti, ‘4 Şubat’ta hayat duracak’ yanıtı aldı (3 Şubat 2010, s. 8).

Başlık: Tekel için grev günü (4 Şubat 2010, s.1).

‘Bugün izinliyiz’ formülü ile hayatı durduracaklar (4 Şubat 2010, s. 8).

Başlık: Çalışmama hakkı kullanıldı (5 Şubat 2010, s.1).

‘Genel eylem’den Başbakana mesaj: Tekel çadırına gel, alkışlayalım (5 Şubat 2010, s. 9)

Başlık: 142 Tekel işçisi süresiz açlık grevini sürdürüyor (7 Şubat 2010, s.1).

Başlık: 4 Tekel işçisi daha hastaneye kaldırıldı (8 Şubat 2010, s.9).

Orada bir şey olursa sorumlusu sendikalardır (8 Şubat 2010, s.9).

Başlık: Erdoğan, Tekel işçileri için ‘Sadece Türk-İş Başkanı ile görüşürüm’ dedi (10 Şubat 2010, s. 15).

Başlık: Eylemdeki Tekel’ci babaya acı haber (11 Şubat 2010, s. 1).

Başlık: Tekel’de açlık grevi bitti eylem devam edecek (12 Şubat 2010, s.10).

Başlık: İşçi ve memur 4/C'ye iptal davası açacak, 20 Şubat'ta sabahlayacak (13 Şubat 2010, s. 13).

Başlık: Tekel için gereğini yapmaya hazırız (15 Şubat 2010, s. 1).

Başlık: Belediyeler iş kapısı açarsa Tekel işçisi eylemi bırakacak (16 Şubat 2010, s. 10).

Başlık: Tekel işçisi 4-C'ye 'dur' davası açtı (17 Şubat 2010, s. 12).

Başlık: Tekel'de yine 'Kumlu istifa' sesleri yükseldi Türkel, Türk-İş'i bıraktı (24 Şubat 2010, s. 9).

Başlık: 180 milyonluk dünya sendikalarından Erdoğan'a 'Tekel işçisi' mektubu (25 Şubat 2010, s. 11).

Başlık: Tekel işçisini 73 günlük direniş değil kaza öldürdü (26 Şubat 2010, s. 5).

Başlık: Tekel işçisi şimdi de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne gidiyor (28 Şubat 2010, s. 9).

Başlık: Tekel'de kritik gün geldi, 'Baykal Dağıtacaksın da ne olacak' diye sordu (1 Mart 2010, s. 15).

Başlık: Danıştay'dan Tekel işçisine müjde (2 Mart 2010, s.1).

Danıştay, 4-C' de 30 günü 'hukuksuz' saydı, Tekel işçisi zaman kazandı (2 Mart 2010, s. 9).

Hürriyet gazetesinin haber başlıkları haber metnini özetler nitelikler taşımakta olup, başlıklar metnin ana temasını içinde barındırır özellikler taşımaktadır. Bunun yanı sıra, başlıkların bazılarında da konunun özüne ilişkin bilgi eksiltimi yapıldığı da belirtilmelidir.

Gazetenin başlıkları incelendiğinde dört temel etken öznenin varlığından bahsedilebilir.

Bunlar;

- işçiler,
- hükümet ve iktidar temsilcileri,
- güvenlik güçleri
- sendikalar ve muhalefet örgütleridir.

Hürriyet gazetesinin haber metinleri incelendiğinde taraflar arasında kurulan karşıtlığın *Cumhuriyet* gazetesinde olduğu gibi işçiler ile hükümet yetkilileri ya da iktidar temsilcileri arasında olduğu görülmektedir. Gazete haber başlıklarında kullandığı sözcük seçimlerinde de bunu ifade etmektedir. Gazetenin haber başlıklarında kullandığı işçi-hükümet karşıtlığını içeren metaforların şunlar olduğu söylenebilir.

“gerilim”

Tekel Gerilimi (22 Aralık 2009, s. 27).

“uzlaşma”

Tekel’de uzlaşma yok (2 Şubat 2010, s. 1).

Özellikle “ölüm” metaforunun haber başlıklarında çokça kullanıldığı görülmektedir.

“ölüm”

Başlık: *Tekel eylemi ölüm orucuna kadar varacak (8 Ocak 2009, s. 8).*

Başlık: *Tekel işçisi 36’ncı gününde ‘ölüm’e yattı (20 Ocak 2010, s. 24).*

Başlık: *Ölürsem karıma maaş bağlarlar (22 Ocak 2010, s. 24).*

Başlık: *Anlaşma yoksa ölüm orucu başlar (23 Ocak 2009, s. 7).*

İşçiler ile güvenlik güçleri arasındaki karşıtlığın ise “**müdahale**” metaforuyla kurulduğu görülmektedir. Örnek haber başlığı ise şudur:

Başlık: “*Tekel işçilerine sert müdahale (18 Aralık 2009, s. 1).*”

İşçi ile sendikalar ya da muhalefet grupları arasındaki ilişkide ise sendikalar işçilerin temsilcisi konumunda yer almaktadır. Sendikalar ve muhalefet gruplarının iktidar ile işçi arasında arabuluculuk, uzlaşma sağlayıcı bir konumda haber başlıklarında yer aldığı da belirtilmelidir. Bununla birlikte işçi sendika liderlerinin Tekel işçileri ile yaşadığı anlaşmazlık da başlığa taşınmıştır. Konuyla ilgili haber başlıklarından çeşitli örnekler aşağıdadır.

Başlık: *Türk-İş ve DİSK, Tekel işçisi için iş bıraktı, çocuklar da destek verdi (26 Aralık 2009, s. 9).*

Başlık: *Erdoğan, Tekel işçileri için ‘Sadece Türk-İş Başkanı ile görüşürüm’ dedi (10 Şubat 2010, s. 15).*

Başlık: *Tekel’de yine ‘Kumlu istifa’ sesleri yükseldi Türkel, Türk-İş’i bıraktı (24 Şubat 2010, s. 9).*

İncelenen haberlerde Tekel eylemindeki işçilerin gerçekleştirdiği eylemin nedenlerini ifade etmekten ziyade işçilerin yaşadıkları trajediler başlığa taşınmıştır. Böylece eylemin bağlamından uzaklaşmıştır.

Başlık: *Türk-İş ve DİSK, Tekel işçisi için iş bıraktı, çocuklar da destek verdi (26 Aralık 2009, s. 9).*

Başlık: *Ölürsem karıma maaş bağlarlar (22 Ocak 2010, s. 24).*

Başlık: *Eylemdeki Tekel’ci babaya acı haber (11 Şubat 2010, s. 1).*

Başlık: *Tekel işçisini 73 günlük direniş değil kaza öldürdü (26 Şubat 2010, s. 5).*

İncelenen haber başlıklarının gazetenin ideolojisi olan liberal-sağ yaklaşıma uygun bir nitelik taşıdığı, bu anlamda da güç-iktidar gruplarının söylemlerini haber başlıklarına taşıdığı söylenebilir. Tekel eylemi süresince de hükümet yetkililerinin ifadelerinin başlığa taşındığı görülmekte olup hükümet yetkililerinin sorun çözücü ve rasyonel davranan insanlar olduğu algısını uyandıran başlıklar gazetede ön plana çıkarılmıştır. Bununla birlikte gazetenin kimi zaman kendi yayın politikası olan liberal-sağ yaklaşımların dışına çıktığı ve daha tarafsız bir konumlanma içine girmeye çalıştığı da haber başlıkları üzerinden görülmektedir. Gazetenin hükümetin sözlerini başlığına taşıdığı örnekler aşağıda verilmiştir.

Başlık: *Tekel işçilerine yüzde 14-17 zam verdi, 'Eylem bitsin' çağrısı yaptı (2 Ocak 2010, s. 9).*

Başlık: *Erdoğan, Türk-İş'le Tekel'i görüştü 'çözüm arayışı' nı iki bakana yükledi (29 Ocak 2010, s. 12)*

Başlık: *'Mehmet bu işi çöz' (30 Ocak 2010, s. 18).*

Başlık: *Bizi Tekel işçisi iktidar yapmadı 4-C gerekirse değişir, asla kalkmaz (1 Şubat 2010, s. 9).*

Başlık: *Erdoğan, 'Aç Tekel işçisi yok' resti çekti, '4 Şubat'ta hayat duracak' yanıtı aldı (3 Şubat 2010, s. 8).*

Başlık: *Orada bir şey olursa sorumlusu sendikalardır (8 Şubat 2010, s.9).*

Başlık: *Erdoğan, Tekel işçileri için 'Sadece Türk-İş Başkanı ile görüşürüm' dedi (10 Şubat 2010, s. 15).*

Hürriyet gazetesi incelendiğinde önemli bir duruma da dikkat çekmek gerekebilir. Gazete Tekel eyleminin yapılmaya başlamasından üç gün sonra Tekel

eylemini sayfalarına taşımıştır. Gazetenin sayfalarına taşınmasına neden olan şey ise Tekel eylemindeki işçilerin güvenlik güçlerinin müdahalesine uğramasıdır. Güvenlik güçleri ile yaşanan olaylar sonucunda gazete sayfalarını Tekel işçilerine açmıştır.

3. 4. 2. Haber Girişleri ve Ana Olay

Haber metninde hiyerarşik olarak başlıklardan sonra gelen haber girişleri, haber metninin özetini vererek ana olayı betimler. Diğer bir deyişle haber girişlerinde, olayın ne olduğu verilmektedir. Aşağıda *Hürriyet* gazetesinde konuyla ilgili araştırılan haberlerin ana olaylarını anlatan bazı haber girişlerine yer verilmiştir.

Tekel işçisi suya ve biber agzına boğuldu, destekçi milletvekili de payını aldı (18 Aralık 2009, s. 8).

Özlük hakları için eylem yapan Tekel işçileri, dün polisin sert müdahalesiyle karşılaştı. Eylemci işçilere dün MHP'den 5, CHP'den 15 milletvekili destek verdi. Milletvekilleri etten duvar oluşturup, polisi durdurmaya çalıştı. İşçilere atılan tazyikli su ve atılan biber gazı, milletvekillerini de etkiledi.

Tekel işçisine 'yetim hakkı' resti çekti, bazı ilaçlara market kapılarını araladı (28 Aralık 2010, s. 9).

İstanbul'da Dış Ekonomik İlişkiler Kurumu'nun (DEİK) genel kuruluna katılan Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, günlerdir devam eden Tekel işçilerinin eylemine rest çekti. Erdoğan, "bu ideolojik değil de nedir? Kimin gönlü gelip de işçinin havuza atlamasını veya orada soğukta kalmasını ister. Ama kusura bakmasınlar ben tüyü bitmemiş yetimin hakkını da orada oturarak kimseye yediremem" dedi.

Tekel işçilerine yüzde 14-17 zam verdi, 'eylem bitsin' çağrısı yaptı (2 Ocak 2010, s. 9).

Hükümet, 19 gündür süren eylemle Türkiye'nin gündemine oturan Tekel işçilerini ikna etmek için başta yüzde 14.2-17.4 maaş zammı olmak üzere

bir dizi karar aldı. Çalışma bakanı Ömer Dinçer, işçilere ‘Artık eylemi bitirin’ çağrısı yaptı.

Tekel eylemi köprüye çıktı, işçiler kendilerini zincirledi (6 Ocak 2010, s. 9).

Tekel’in çeşitli fabrikalarında çalışırken 4-C statüsü altında ‘geçici personel’ olarak çalışmak üzere başka kurumlara gönderilmek istenen işçiler eylemlerinin 22. gününde dün de Boğaziçi Köprüsü’ne çıktı, kendilerini korkuluk demirlerine zincirlemek istedi.

Tekel eylemi ölüm orucuna kadar varacak (8 Ocak 2010, s. 8).

Tek-Gıda İş Genel Başkanı Mustafa Türkel referandum sonucuna göre Tekel işçilerinin yapacağı ‘eylem planını’ açıkladı. Tüm Tekel işçileri 14 Ocak’ta Ankara’ya yürüyecek, üçer günlük eylem yapacak. Eylemin sonuncusu ‘ölüm orucu’ olabilir.

Tekel işçisi 36. günde ‘ölüm’e yattı (20 Ocak 2010, s. 12).

Ankara’da 36 gündür özlük hakları için Türk-İş Genel Merkezi önünde eylem yapan Tekel işçileri açlık grevine başladı. Türk Tabipler Birliği’nin “36 gündür soğukta eylem yapan işçilerin dışarıda açlık grevine gitmesinin sakıncalı bulunması” uyarısı üzerine işçilerden sadece 100’ü açlık grevine dahil oldu.

Ölürsem karıma maaş bağlarlar (22 Ocak 2010, s. 24).

Açlık grevi sürdüren 150 Tekel işçisinden 4’ü dün hastaneye kaldırıldı. İşçilerden Abdurrahman Turanç, “Karım kan kanseri. Şuanda bile ona bakamıyorum. Maaşım düşünce hiç birşey yapamam. Ölürsem ona 1500 lira maaş bağlarlar. Benim ölüm, dirimden daha değerli” dedi.

Anlaşma yoksa ölüm orucu başlar (23 Ocak 2010, s. 7).

Ankara’da 39 gündür hakları için mücadelelerine devam eden Tekel işçileri, dört gündür sürdürdükleri açlık grevine dün sabah ara verdi. İşçiler salıya kadar herhangi bir gelişme sağlanmazsa topyekûn ölüm orucuna başlayacak.

Erdoğan randevu verdi, eylemci Tekel işçisi umutlandı (27 Ocak 2010, 13).

Tekel işçilerinin eyleminin 43. gününde, Türk-İş’in randevu talebine Başbakan Tayyip Erdoğan ‘yeşil ışık’ yaktı. Erdoğan, “Tekel işçilerinin eylemi konusunda Türk-İş’le görüşeceğiniz belirtiliyor” diyen gazetecilere, “Türk-İş’le birkaç kez görüştüm, yine görüşürüm” dedi. Görüşme, yarın saat 18.00’de olacak.

Tekel’de çözüme ilk adım atıldı (29 Ocak 2010, s. 1).

Ankara’da Tekel işçilerinin eyleminin 45’inci gününde Başbakan Erdoğan ile Türk-İş Başkanı Mustafa Kumlu’nun görüşmesinde çözüm için ilk adım atıldı.

Bizi Tekel işçisi iktidar yapmadı, 4-C gerekirse değişir, asla kalkmaz (1 Şubat 2010, s. 9).

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, TRT’de katıldığı programda sorular üzerine, “Bizi Tekel işçisi değil, milletimiz iktidar yaptı. Hukuk dışına çıkıldığı zaman olay değişir. Gerekirse 4-C’nin içeriği değişebilir ama asla kalkmaz” dedi.

‘İyileştirilmiş 4-C uzlaştırmadı’, Tekel işçisi açlık grevine dönüyor (2 Şubat 2010, s.9).

Hükümet, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın önceki gün TRT’de açıkladığı gibi “iyileştirilmiş 4-C” formülü önerdi. Türk –İş ve Tekel İşçilerinin sendikası Tek Gıda-İş kabul etmedi. Devlet Bakanı Hayati Yazıcı, “Bizim son noktamız budur” dedi. Bunun üzerine Tek Gıda-İş

Sendikası, bugünden itibaren daha geniş katılımlı açlık grevine başlama kararı aldı. Yarın da “genel iş bırakma eylemi” gündeme gelecek.

Erdoğan, Tekel işçileri için, ‘Sadece Türk-İş Başkanı ile görüşürüm’ dedi (10 Şubat 2010, s. 15).

Tekel İşçilerinin sorunları için 6 işçi ve memur konfederasyonunun başkanları adına randevu talep eden Türk-İş Başkanı Mustafa Kumlu’ya Başbakan Tayyip Erdoğan’dan cevap geldi. “ Sadece Mustafa Kumlu ile görüşürüm, diğer sendikalıların başkanları ile değil.

Tekel’de açlık grevi bitti, eylem devam edecek (12 Şubat 2010, s. 10).

Hükümetin işçi statüsünden 4-C’ye (geçici sözleşmeli işçi) statüsüne geçmeleri için ay sonuna kadar süre verdiği Tekel işçileri, eylemlerinin 59. gününde, geçen ay başlattıkları ‘açlık grevi’ni sona erdirmeye kararı aldı. Ancak Başbakan Erdoğan ile gerçekleştirilen görüşmeden sonuç çıkmamasının ardından eylemlere devam edileceği açıklaması yapıldı.

Tekel’de yine ‘Kumlu istifa’ sesleri yükseldi, Türkel Türk-İş’i bıraktı (24 Şubat 2010, s. 9).

Tekel işçilerinin eylemi 72 günü doldurdu, sınırlar iyice gerildi. Türk-İş, DİSK, Türkiye Kamu-Sen ve KESK Başkanlarının açıkladığı ‘genel eylem’ kararını beğenmeyen işçiler; Türk-İş Başkanı Mustafa Kumlu’yu istifaya çağırırdı. Tekel işçilerinin örgütlü olduğu Tek Gıda-İş’in Başkanı Mustafa Türkel, bu sloganı atan işçilere kızdı, Türk-İş Genel Sekreterliğinden istifa ettiğini açıkladı.

Hürriyet gazetesinde çalışmanın konusu bağlamında analiz edilen haber girişleri ve ana olay, başlıklar ile paralellik taşımakta olup haber girişleri ve ana olay içindeki temel aktörlerin işçiler-hükümet, işçiler-güvenlik güçleri, işçiler-sendika olduğu saptanmıştır.

Gazetenin haber girişleri ve ana olay yapılanmasında hükümet yetkililerinin ifadelerini ön plana çıkardığı görülmektedir. Hükümet yetkililerinin ifadeleri, işçi sendikası yetkililerinin ve işçilerin ifadeleri ile kıyaslandığında ‘akılcılığı’ ima eder tarzda sunulmuştur.

İstanbul’da Dış Ekonomik İlişkiler Kurumu’nun (DEİK) genel kuruluna katılan Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, günlerdir devam eden Tekel işçilerinin eylemine rest çekti. Erdoğan, “bu ideolojik değil de nedir? Kimin gönlü gelip de işçinin havuza atlamasını veya orada soğukta kalmasını ister. Ama kusura bakmasınlar ben tüyü bitmemiş yetimin hakkını da orada oturarak kimseye yediremem” dedi.

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, TRT’de katıldığı programda sorular üzerine, “Bizi Tekel işçisi değil, milletimiz iktidar yaptı. Hukuk dışına çıkıldığı zaman olay değişir. Gerekirse 4-C’nin içeriği değişebilir ama asla kalkmaz” dedi.

Hükümet, 19 gündür süren eylemle Türkiye’nin gündemine oturan Tekel işçilerini ikna etmek için başta yüzde 14.2-17.4 maaş zammı olmak üzere bir dizi karar aldı. Çalışma bakanı Ömer Dinçer, işçilere ‘Artık eylemi bitirin’ çağrısı yaptı.

İşçilerin ve işçi sendikalarının ifadeleri ise yapılan eylemin nedenlerini anlatmaktan uzaktır. İşçilerin hastalanmaları, gerekirse ölüm orucuna girecekleri gibi olaylara yer verilmiş olmakla birlikte eylemin nedenlerine değinilmemiş, 4-C’nin ne olduğu vurgulanmamış, işçilerin mevcut durumu ve 4-C’ye geçtikten sonra alacakları konum üzerinde herhangi bir araştırma-inceleme metnine rastlanmamıştır. İşçilerin eylem durumunda yaşadıkları dramatize edilmiş, eylemin neden yapıldığı gibi okuyucuyu bilgilendirecek esas unsurlar haberde ya kullanılmamış ya da çok kısa bir biçimde bilgilendirme unsuru alt bir düzeyde sunularak kullanılmıştır.

Tekel’in çeşitli fabrikalarında çalışırken 4-C statüsü altında ‘geçici personel’ olarak çalışmak üzere başka kurumlara gönderilmek istenen

işçiler eylemlerinin 22. gününde dün de Boğaziçi Köprüsü'ne çıktı, kendilerini korkuluk demirlerine zincirlemek istedi.

Açlık grevi sürdüren 150 Tekel işçisinden 4'ü dün hastaneye kaldırıldı. İşçilerden Abdurrahman Turanç, "Karım kan kanseri. Şuanda bile ona bakamıyorum. Maaşım düşünce hiç birşey yapamam. Ölürsen ona 1500 lira maaş bağlarlar. Benim ölüm, dirimden daha değerli" dedi.

Ankara'da 39 gündür hakları için mücadelelerine devam eden Tekel işçileri, dört gündür sürdürdükleri açlık grevine dün sabah ara verdi. İşçiler salıya kadar herhangi bir gelişme sağlanmazsa topyekûn ölüm orucuna başlayacak.

Gazetede sendikanın, işçilerle hükümet arasında arabulucu bir konumda olduğu, yapılan arabuluculuk çalışmalarında ise sendikanın "İyileştirilmiş 4-C" formülünü kabul etmediği, uzlaşmayan tarafın sendikanın olduğu vurgusu öne çıkarılmıştır. Hükümet yetkililerinin açıklamaları ise sorun çözücü, mantıklı, akılcı nitelikleri ön plana çıkarılarak sunulmuştur.

Hükümet, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın önceki gün TRT'de açıkladığı gibi "iyileştirilmiş 4-C" formülü önerdi. Türk-İş ve Tekel İşçilerinin sendikası Tek Gıda-İş kabul etmedi. Devlet Bakanı Hayati Yazıcı, "Bizim son noktamız budur" dedi. Bunun üzerine Tek Gıda-İş Sendikası, bugünden itibaren daha geniş katılımlı açlık grevine başlama kararı aldı. Yarın da "genel iş bırakma eylemi" gündeme gelecek.

Tekel işçilerinin eyleminin 43. gününde, Türk-İş'in randevu talebine Başbakan Tayyip Erdoğan 'yeşil ışık' yaktı. Erdoğan, "Tekel işçilerinin eylemi konusunda Türk-İş'le görüşeceğiniz belirtiliyor" diyen gazetecilere, "Türk-İş'le birkaç kez görüştüm, yine görüşürüm" dedi. Görüşme, yarın saat 18.00'de olacak.

3. 4. 3. Olay Taraflarının Değerlendirilmesi

İncelenen haberlerde Tekel işçileri, işçi sendikaları ve hükümet yetkilileri temel taraflar olarak yer almaktadır. Gazete hükümet yetkililerinin yaptığı açıklamalara temel bir önem vermiş olup, işçiler ve işçi sendikalarının yaptığı açıklamalara da önem verilmiştir. Yapılan açıklamalarda işçilerin geçmek istemedikleri 4-C maddesinin ne olduğuna değinilmezken, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Ömer Dinçer'in 4-C'lilerin devlete maliyetini anlatan ifadelerine yer verilmiştir.

30 bin 4-C'linin 2010 yılı maliyeti 84.2 milyon lira (2 Ocak 2010, s. 9).

.....Dinçer şöyle konuştu: “Özelleştirme nedeniyle 1992'den 2003'e kadar 14 bin işçimiz kapı önüne bırakıldı. Sendikaların da önerisiyle 2004'te Bakanlar Kurulu bir karar alarak istihdam imkanı sağladı. Bu imkan da 1992'den bu yana özelleştirme nedeniyle işsiz kalan işçilere uygulandı. Zamanında 'Tekel' olan ve 80 bin kişiyi istihdam eden bu şirkette şu an üretim yok. Sadece tütün alım ve ambarlama kaldı. Buna rağmen 10 bin 857 işçiye ayda maaş ve üsret olarak yaklaşık 40 milyon lira ödeniyor. Tekel işçileriyle birlikte 4-C kapsamında çalışan sayısı 30 bin 357 kişiye ulaştı”.

Örnek alınan haber metninde de görüldüğü gibi haber içeriğinde Bakan Ömer Dinçer'in bu açıklamalarına yer verilmekte ve bu açıklamalara karşı çıkan alternatif yaklaşımlara haberde yer verilmemektedir. Bu durum da gazetenin hükümetin politikalarını desteklediği yönlü yargıyı güçlendirmektedir. Haberde Bakan Dinçer, hükümetin politikasını haklı ve meşru olarak tanıtmış olup, Hürriyet gazetesi de alternatif seslere bu haberde yer vermeyerek haberin hükümetin politikasını destekler yönde kapanmasını sağlamıştır.

İşçileri temsilen genel olarak haberlerde Türk-İş Genel Başkanı Mustafa Kumlu, Türk-İş Genel Sekreteri ve Tek Gıda-İş Sendikası Genel Başkanı Mustafa Türkel ile Tekel İşçilerinin bizzat kendi sözlerine yer verilmiştir. Hükümeti ve iktidarı temsilen ise Başbakan ve Bakanların yaptığı açıklamalara yer verilmektedir.

3. 4. 4. Ardalan ve Bağlam Bilgisi

Hürriyet gazetesinde ardalan ve bağlam bilgisine ilişkin unsurların yeterince verildiğinden bahsetmek mümkün değildir. Haberlerde işçilerin karşı çıktığı ve bu nedenle eylem yaptıkları 4-C maddesinin ne olduğuna değinilmezken, hükümetin açıklamaları doğrultusunda işçilerin konumuna ilişkin bilgilendirme yapılmıştır.

Hükümet yetkililerinin yaptığı açıklamalar eylemin ideolojik yönlü olduğuna ilişkin olup, gazete de bu yorumu destekler nitelikte yayın yaparak farklı görüşlere yer vermemiştir. İşçiler ve işçi sendikalarının görüşleri gazetede yer bulmuş fakat işçiler ya eylem yaparken, güvenlik güçleri ile çatışırken ya da hastaneye götürülen daha çok haberleştirilmiştir. Özellikle ‘ölüm’, ‘ölüm orucu’ tabirine haber de çokça yer verilmiş, işçi eylemi magazinleştirilerek sunulmuştur. Eylemlerin neden yapıldığına ilişkin bir açıklamaya yer verilmemiş, ya da hükümet yetkililerinin yaptığı açıklamalar temelinde eylemin ‘neden’lerinin algılanmasına olanak sağlayacak şekilde haberde kapanma gerçekleşmiştir.

Hükümetin açıklamaları yönünde kapanan haberlerden bazılarının başlıkları aşağıda örneklenmiştir.

Tekel işçisine ‘yetim hakkı’ resti çekti, bazı ilaçlara market kapılarını araladı (28 Aralık 2010, s. 9), Tekel işçilerine yüzde 14-17 zam verdi, ‘eylem bitsin’ çağrısı yaptı (2 Ocak 2010, s. 9), Bizi Tekel işçisi iktidar yapmadı, 4-C gerekirse değişir, asla kalkmaz (1 Şubat 2010, s. 9), Erdoğan, Tekel işçileri için, ‘Sadece Türk-İş Başkanı ile görüşürüm’ dedi (10 Şubat 2010, s. 15).

3. 4. 5. Sentaktik Çözümleme

Gazetede yer alan haberlerde kullanılan bazı kişi ve kurumların söylemlerinin aktif ya da pasif cümle yapıları ile verilmesi sentaktik çözümleme ile ilgilidir. Bu ilgililik gazetenin ideolojisini inşa etme noktasında önemli bir analiz çerçevesi sunmaktadır. Bu anlamda öznel bulundukları pozisyona göre olumlu, olumsuz, işlevsel, güçlü veya sorumlu olarak gösterilebilmektedir.

Hürriyet gazetesinde incelenen heberlerin de *Cumhuriyet* gazetesinde olduğu gibi genel olarak aktif cümle yapıları kullanılarak inşaa edildiği görülmektedir.

“Benim ölüm, dirimden daha değerli” dedi.

Hükümet, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın önceki gün TRT’de açıkladığı gibi “iyileştirilmiş 4-C” formülü önerdi.

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, TRT’de katıldığı programda sorular üzerine, “Bizi Tekel işçisi değil, milletimiz iktidar yaptı. Hukuk dışına çıkıldığı zaman olay değişir. Gerekirse 4-C’nin içeriği değişebilir ama asla kalkmaz” dedi.

Tek-Gıda İş Genel Başkanı Mustafa Türkel referandum sonucuna göre Tekel işçilerinin yapacağı ‘eylem planını’ açıkladı.

Hürriyet gazetesindeki özne yapıları sentaktik çözümleme açısından değerlendirildiğinde anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir.

3. 4. 6. Kelime Seçimleri

Hürriyet gazetesinde konuya ilişkin haberler incelendiğinde kelime seçimlerinin haber metinlerinin yapısına uygun olduğu saptanmıştır.

Haber başlıklarında ve metinlerinde kullanılan kelimeler incelendiğinde, hükümet yetkililerinin açıklamalarının sorun çözücü, mantıklı, akılcı olarak kavranılmasını sağlayacak kelimelerin seçildiği görülmektedir. İşçiler ise kullanılan kelimeler neticesinde uzlaşmaz, ideolojik bakan, ikna olmayan, rasyonel olmayan biçimde haberde yer almıştır.

Bunlar;

*“bu **ideolojik** değil de nedir?*

*Tekel işçisine ‘yetim hakkı’ **resti çekti***

*Tekel işçilerine yüzde 14-17 **zam verdi**, ‘eylem bitsin’ **çağrısı yaptı***

*Hükümet, 19 gündür süren eylemle Türkiye'nin gündemine oturan Tekel işçilerini **ikna etmek** için başta yüzde 14.2-17.4 maaş zammı olmak üzere bir dizi karar aldı. Çalışma bakanı Ömer Dinçer, işçilere 'Artık eylemi bitirin' çağrısı yaptı.*

*Tekel eylemi **köprüye çıktı***

*Tekel işçilerinin eyleminin 43. gününde, Türk-İş'in randevu talebine Başbakan Tayyip Erdoğan '**yeşil ışık**' yaktı.*

3. 4. 7. Haberin Retoriği

Haberin dili açısından görsel ve istatistiki verilerin haber metinlerinde yer alması gazetede ideolojik anlamın kurulması açısından önemlidir. Bu bağlamda, *Hürriyet* gazetesinde incelenen haberlerde haberin retoriğini oluşturan fotoğraflar aşağıda verilmiştir. Haberlerin genelinde kullanılan fotoğraflar, haber metniyle uygunluk göstermektedir.

37 kare fotoğraf: İşçi eyleminden fotoğrafları içermektedir. Bunun içinde güvenlik güçlerinin müdahalede bulunduğu işçiler, hak talebinde bulunurken gösteri yapan işçiler, ölüm orucu direnişinde bulunan işçiler ve hastaneye kaldırılan işçilerin anlatan fotoğraf kareleri yer almaktadır.

15 kare fotoğraf: Tekel eylemi için yurtdışı yapılan destek eylem ve ziyaretleri

8 kare fotoğraf: Başbakan Recep Tayyip Erdoğan

5 kare fotoğraf: Tek Gıda-İş Sendikası Genel Başkanı Mustafa Türkel

4 kare fotoğraf: Türk-İş Genel Başkanı Mustafa Kumlu

2 kare fotoğraf: CHP Genel Başkanı Deniz Baykal

2 kare fotoğraf: Bakan Ömer Dinçer

2 kare fotoğraf: Sendikacılar

1 kare fotoğraf: CHP Milletvekili Çetin Soysal

1 kare fotoğraf: Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç

1 kare fotoğraf: Bakan Mehmet Şimşek

1 kare fotoğraf: Eski Çalışma Bakanı Yaşar Okuyan

1 kare fotoğraf: DİSK Genel Başkanı Süleyman Çelebi

1 kare fotoğraf: Meclis kürüsüsündeki vekillerin tartışması

Fotoğrafların önemli bir kısmının işçi eylemini anlattığı belirtilebilir. İşçiler genel olarak eylem halindeyken fotoğraflanmış olup işçilerin aileleri ile birlikte ya da hasta durumdayken çekilmiş fotoğraflarına çokça yer verilmiştir. Tekel eylemi için yapılan destek ziyaret fotoğrafları da haber de önemli bir oranda yer alırken, hükümet üyelerinin fotoğrafları da çokça kullanılmıştır. Hükümet üyelerinin fotoğraflarına toplamda 12 kere gazetede yer verilmiştir. Sendika temsilcilerinin fotoğrafları da gazetede 12 defa yer bulmuştur. Eylemci işçiler hareket halindeki özneler olduğundan daha çok fotoğraflanmış, buna karşılık diğer aktörler de haber içinde önemli oranda fotoğraflanarak kullanılmıştır.

3. 4. 8. Tırnaklı İfadeler

Yaygın habercilik rutinlerinde, daha çok güç/iktidar sahibi aktörlerin söyledikleri tırnaklı alıntılar ile verilmektedir.

Hürriyet gazetesinin incelenen haberlerinde tırnaklı ifadelerin kullanımı görülmekle birlikte, sadece güç/iktidar sahibi aktörlerin ifadelerinin tırnaklı olarak verildiğini söylemek mümkün olmamaktadır. Bu anlamda, dengeli bir yaklaşımın gösterilmeye çalışıldığından bahsedilebilir. İncelenen haberlerde tırnaklı ifadelerin kullanıldığı bazı örneklerle aşağıda yer verilmiştir.

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, DEİK'in genel kurulunda Tekel işçilerinin eylemi için, "Bu ideolojik değil de nedir? Kusura bakmasınlar ben tüyü bitmemiş yetimin hakkını kimseye yediremem. Tütün depolarında bu insanlar duruyor. 10 bin kişinin aylık maliyeti 40 milyon lira" dedi.

Türkel, "İsteklerimizden vazgeçmeyeceğiz. İsteklerimizi almadan eylem sona ermeyecek. Mücadelamız devam edecek. 4-C'yi çıkaranında icat edenin de 'Allah belasını vesin' 4-C bir kölelik. Bunu kabul etmek mümkün değil" dedi.

..... Hüseyin Arslan, "Çocuklarımla geleceği için arkadaşlarımla yanına döndüm. Oğlumunda ölmesini istemiyorum. Sayın Başbakanımız Recep Tayyip Erdoğan'ın bize sahip çıkmasını istiyorum" dedi.

3. 5. Zaman Gazetesi

3. 5. 1. Başlıklar

Habercilik pratikleri içinde haber başlıkları atılırken, minimum kelimeyle maksimum bilgi verilmeye çalışılmasından kaynaklı her kelime özenle seçilip kullanılmaktadır. Bu durum okuyucuya yönelik belirli bir bakış açısının sunulmasına neden olup, haberi paketleştirerek ideolojik anlamın inşa edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Çalışmanın konusu bağlamında *Zaman* gazetesinde konu ile ilgili 78 günlük bir zaman dilimi içinde çıkan 29 haber incelenmiştir. İncelenen haber başlıklarının benzer özellikler taşıdığı saptanmıştır. Ayrıca *Zaman* gazetesinde yer alan haber sayısı *Cumhuriyet* ve *Hürriyet* gazetelerindeki haber sayısından az olduğu için 78 günlük zaman dilimi içerisinde gazetede çıkan tüm haber başlıkları incelenmiştir. İncelenen haber başlıklarına ise aşağıda yer verilmiştir:

Başlık: *Tekel işçilerine sert müdahale (18 Aralık 2009, s. 12).*

Başlık: Özelleştirme mağdurlarının maaşı artacak, çalışma süresi uzayacak (24 Aralık 2009, s. 11).

Başlık: Türk-İş, 1 saat geç işbaşı yapacak (24 Aralık 2009, s. 11).

Başlık: CHP, kendisini protesto eden işçiler için polis istemiş (24 Aralık 2009, s. 19).

Başlık: CHP ve MHP'den eylemci Tekel işçilerine destek geldi (25 Aralık 2009, s. 18).

Başlık: Tekel işçilerine gösterilen duyarlılık Kent AŞ çalışanlarına gösterilmedi (26 Aralık 2009, s. 18).

Başlık: Tekel çalışanlarına salonda köşe ayıran CHP, Kent AŞ işçilerini dışarıda bıraktı (27 Aralık 2009, s. 17).

Başlık: Marketlerde ilaç satılabilecek (28 Aralık 2009, s. 13).

Başlık: Şişe atan işçi: Ekmeğimizi verselerdi CHP liderini karanfille karşıladık (30 Aralık 2009, s. 14).

Başlık: Özelleştirmeden gelen işçiye 115 TL. zam (2 Ocak 2010, s. 9).

Başlık: Rahşan Ecevit Tekel işçilerine destek verdi (3 Ocak 2010, s. 10).

Başlık: Buca Belediyesi, yılbaşı gecesi 100 işçiyi attı (6 Ocak 2010, s. 11).

Başlık: Tekel işçileri “eyleme devam” dedi (7 Ocak 2010, s. 7).

Başlık: Tekel işçileri, Türk-İş'i işgal etti (18 Ocak 2010, s. 8).

Başlık: Karanlık senaryolara boynumuzu bükmedik (23 Ocak 2010, s. 19).

Başlık: Başbakan Erdoğan'dan "Tekel sorununu çözün" talimatı (29 Ocak 2010, s. 1).

Başlık: Maliye, Tekel mesaisi yapacak (30 Ocak 2010, s. 8).

Başlık: Sivil vesayet yok, yargı vesayeti var (1 Şubat 2010, s. 13).

Başlık: Hükümet, Tekel'e kıdem tazminatı teklif etti, sendika reddetti (2 Şubat 2010, s. 1).

Başlık: Eyleme katılım sınırlı kaldı (5 Şubat 2010, s. 1).

Başlık: Tekel eylemine PKK'lular bile karıştı (8 Şubat 2010, s. 15).

Başlık: Emine Erdoğan'ı ziyarete giden Tekel işçilerini Başbakan karşıladı (11 Şubat 2010, s. 17).

Başlık: Türk-İş'in Başbakan ile görüşmesinde sonuç yok (12 Şubat 2010, s. 13).

Başlık: Sendikacılar 4-C'nin iptali için Danıştay'a gidiyor (13 Şubat 2010, s. 11).

Başlık: Zirveden sonuç çıkmayınca 4-C'ye geçişler hızlandı (13 Şubat 2010, s. 11).

Başlık: Dinçer: Mahkeme iptal ederse herkes işsiz kalır (13 Şubat 2010, s. 11).

Başlık: İptal kararı çıkarsa 4-C'liler işsiz kalacak (20 Şubat 2010, s. 13).

Başlık: 300 işçi 4-C'ye geçince, Türkel istifa etti (24 Şubat 2010, s. 11).

Başlık: Tekel işçisi kazada vefat etti (26 Şubat 2010, s. 8).

Zaman gazetesinin haber başlıkları haber metnini özetler nitelikler taşımaktadır. Başlıklar metnin ana temasını içinde barındırır özellikler taşıırken, başlıkların çoğunda konunun özüne ilişkin bilgi eksiltimi yapıldığı da belirtilmelidir.

Gazetenin başlıkları incelendiğinde dört temel etken öznenin varlığından bahsedilebilir.

Bunlar;

- işçiler,
- hükümet ve iktidar temsilcileri,
- güvenlik güçleri
- sendikalar ve muhalefet örgütleridir.

Zaman gazetesinin haber başlıkları incelendiğinde *Cumhuriyet* ve *Hürriyet* gazetelerinde yer alan metaforik karşıtlıkların yer almadığı görülmektedir. İncelenen haber sayısı göz önünde bulundurulduğunda da diğer iki gazeteye göre oldukça az haber yayınlayan *Zaman* gazetesi, gazetenin muhafazakar-sağ ideolojisi doğrultusunda hükümetin politikalarını doğrudan destekleyen bir yayın politikası izlemiş ve başlıklarını oluşturmuştur.

Gazetenin doğrudan hükümetin politikalarını desteklediği başlıklar, yani hükümet yetkilileri herhangi bir demeç vermemesine rağmen gazetenin kendi araştırmaları sonucu yayınladığı haber başlıkları şunlardır:

Başlık: *Özelleştirme mağdurlarının maaşı artacak, çalışma süresi uzayacak (24 Aralık 2009, s. 11).*

Başlık: *Özelleştirmeden gelen işçiye 115 TL. zam (2 Ocak 2010, s. 9).*

Sendikanın 4-C'nin iptali için mahkemeye gitmesine yönelik olarak ise hükümet yetkililerinin yaptığı açıklamalar haber başlıklarına taşınmıştır.

Başlık: Zirveden sonuç çıkmayınca 4-C'ye geçişler hızlandı (13 Şubat 2010, s. 11).

Başlık: Dinçer: Mahkeme iptal ederse herkes işsiz kalır (13 Şubat 2010, s. 11).

Başlık: İptal kararı çıkarsa 4-C'liler işsiz kalacak (20 Şubat 2010, s. 13).

Hükümetin sorun çözücü, buna karşılık Tekel işçilerinin ise sorun yaratıcı olduklarına ilişkin kanılar uyandırabilecek başlıklar da gazete tarafından kullanılmıştır. Hükümetin işçiler lehine olan politikalarının, işçilerin uzlaşmaz tavrı nedeniyle reddedildiği algısı bu başlıklara hakimdir.

Başlık: Başbakan Erdoğan'dan "Tekel sorununu çözün" talimatı (29 Ocak 2010, s. 1).

Başlık: Hükümet, Tekel'e kıdem tazminatı teklif etti, sendika reddetti (2 Şubat 2010, s. 1).

Zaman gazetesinde, diğer gazetelerde olmayan bir karşıtlık durumunun olduğu da belirtilmelidir. Bunlar CHP'li bir belediyenin kendi belediye işçileriyle yaşadığı sorunlarını Tekel eylemiyle bağlantılandırılarak başlığa taşınmasıdır. Zaman gazetesi Tekel eylemiyle bağlantılı haberlerinin önemli bir kısmını, ana muhalefet partisi olan CHP'nin bir belediyesinin kendi işçileriyle yaşadığı sorun üzerinden başlığa taşımıştır. Burada aslında ana muhalefet partisi olan CHP'nin Tekel eylemindeki işçileri desteklediği ve bu desteğin de samimi bir destek olmadı algısının oluşturulmak istendiğinden bahsetmek mümkündür. Konuyla ilgili haber başlığı örnekleri aşağıda verilmektedir.

Başlık: CHP, kendisini protesto eden işçiler için polis istemiş (24 Aralık 2009, s. 19).

Başlık: Tekel işçilerine gösterilen duyarlılık Kent AŞ çalışanlarına gösterilmedi (26 Aralık 2009, s. 18).

Başlık: Tekel çalışanlarına salonda köşe ayıran CHP, Kent AŞ işçilerini dışarıda bıraktı (27 Aralık 2009, s. 17).

Başlık: Şişe atan işçi: Ekmeğimizi verselerdi CHP liderini karanfille karşıladık (30 Aralık 2009, s. 14).

Başlık: Buca Belediyesi, yılbaşı gecesi 100 işçiyi attı (6 Ocak 2010, s. 11).

Zaman gazetesinde, Tekel eylemini muhalefet partilerinin desteklediği, örgütlediği yönlü bir algı oluşturulmak istenmiş ve bu yönlü başlıklar haberlerde kullanılmıştır. Aynı zamanda illegal grupların Tekel eylemini desteklediği yönlü başlıklar ile de işçilerin hak arama talepli eylemi farklı boyutlara çekilmiştir.

Başlık: CHP ve MHP'den eylemci Tekel işçilerine destek geldi (25 Aralık 2009, s. 18).

Başlık: Rahşan Ecevit Tekel işçilerine destek verdi (3 Ocak 2010, s. 10).

Başlık: Tekel eylemine PKK'lular bile karıştı (8 Şubat 2010, s. 15).

Zaman gazetesinde diğer gazetelerde yer almayan bir başka durum ise konuyla doğrudan bağlantısı olmayan haberlerin içerisinde Tekel eyleminden bahsedilmesidir. Bu haber başlıkları şunlardır:

Başlık: Marketlerde ilaç satılabilecek (28 Aralık 2009, s. 13).

Başlık: Karanlık senaryolara boynumuzu bükmedik (23 Ocak 2010, s. 19).

Başlık: Sivil vesayet yok, yargı vesayeti var (1 Şubat 2010, s. 13).

Doğrudan Tekel eylemiyle bağlantısı olmayan haberlerin ortak noktası Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın konuşmalarını içermesidir. Başbakan genel olarak

yaptığı konuşmalar içinde Tekel eylemine de değinmiş ve *Zaman* gazetesi genel metin içinde Tekel eylemine Başbakan'ın ifadeleri doğrultusunda kısa bir yer ayırmıştır.

Marketlerde ilaç satılabilecek (28 Aralık 2009, s. 13) başlıklı haberin içinde Tekel işçileri ile ilgili kısmın alt başlığı “*Tekel işçilerinin eylemi ideolojik değil de ne?*” şeklindedir. Burada Başbakan'ın sözleri alt başlık yapılmıştır.

Zaman gazetesi ayrıca işçilerin hak arama mücadelesini öne çıkarmaktan ziyade, işçiler ve Türk-İş arasında yaşanan gerilimleri haber başlığı yapmayı tercih etmiştir.

Başlık: *Tekel işçileri, Türk-İş'i işgal etti (18 Ocak 2010, s. 8).*

3. 5. 2. Haber Girişleri ve Ana Olay

Zaman gazetesinde çalışmanın konusu bağlamında analiz edilen haber girişleri ve ana olay, başlıklarda oluşturulan anlamla paralellik göstermekte olup, haber girişleri ve ana olay haber metninin bütünüyle de anlam açısından benzerlik taşımaktadır. *Zaman* gazetesinde, konu ile ilgili yayımlanan haber girişlerine aşağıda yer verilmiştir:

Tekel işçilerine sert müdahale (18 Aralık 2009, s. 12).

Tekel fabrikalarının özelleştirilmesi kapsamında statüleri değiştiği gerekçesiyle 3 gündür Ankara'da bulunan işçilerin eylemi dün tatsız görüntülere sahne oldu.

Özelleştirme mağdurlarının maaşı artacak, çalışma süresi uzayacak (24 Aralık 2009, s. 11).

Hükümet, Tekel çalışanlarının eylemi ile gündeme gelen özelleştirme mağduru işçilerin hak kayıplarını gidermek için düğmeye bastı. Yeni düzenleme ile özelleştirilen kurumlardan kalan işçiler, kamuda yılda 10 ay yerine 11 ay çalıştırılacak. Maaşlarında da eğitim durumlarına göre iyileştirme yapılacak. Fakat işçilerin kıdem tazminatı konusundaki sıkıntısı sürecektir.

Türk-İş, 1 saat geç işbaşı yapacak (24 Aralık 2009, s. 11).

Hükümet ile Türk-İş arasında Tekel işçilerinin eylemi ile başlayan gerginlik devam ediyor.

CHP, kendisini protesto eden işçiler için polis istemiş (24 Aralık 2009, s. 19).

CHP Genel Başkanı Deniz Baykal, bugün, eylemlerini sürdüren Tekel işçileri ile görüşecek. Özelleştirilen Tekel işçilerinin eylemlerine CHP'li vekiller destek olmuş, İstanbul milletvekili Çetin Soysal da polisin sıkıldığı biber gazına muhatap olmuştu. Aynı CHP, İzmir'deki kendi yönetimlerindeki belediyeden çıkarılan işçilerin eylemine karşı farklı bir tutum sergiliyor.

Tekel işçilerine gösterilen duyarlılık Kent AŞ çalışanlarına gösterilmedi (26 Aralık 2009, s. 18).

CHP Genel Başkanı Deniz Baykal'ın, partisine mensup İzmir Karşıyaka Belediyesi'nce çıkarılan Kent AŞ işçilerinin yüzüne bakmazken Tekel işçilerine sahip çıkması DİSK Başkanı Süleyman Çelebi'nin de tepkisini çekti. Çelebi, Kent AŞ ve Tekel işçileri konusunda CHP'nin çifte standart uyguladığını savundu.

Buca Belediyesi, yılbaşı gecesi 100 işçiyi attı (6 Ocak 2010, s. 11).

Tekel işçilerinin eylemine destek veren CHP, kendi belediyelerinin işçi çıkarma kararları yüzünden çelişki yaşıyor. İzmir Karşıyaka Belediyesi'nin çıkardığı Kent AŞ işçilerinin eylemlerine kulak tıkamakla suçlanan parti, yeni yıla da işten atma kararları ile girdi.

Tekel işçileri, Türk-İş'i işgal etti (18 Ocak 2010, s. 8).

Dün hükümeti protesto için düzenlenen işçi mitingi, Türk-İş yönetimini vurdu. Konfederasyonun öncülüğünde gerçekleştirilen eylemin sonunda

bazı Tekel işçileri, Türk-İş Genel Merkezi'ni işgal etti. Başkan Mustafa Kumlu'nun bulunduğu kata çıkan işçiler "Kumlu istifa" sloganı attı.

Başbakan Erdoğan'dan "Tekel sorununu çözün" talimatı (29 Ocak 2010, s. 1).

Başbakan Tayyip Erdoğan, Ankara'da 45 gündür eylem yapan Tekel işçilerine yeşil ışık yaktı. Türk-İş heyeti ile görüşen Erdoğan, Maliye Bakanı Mehmet Şimşek ve Devlet Bakanı Hayati Yazıcı'ya sorunun çözümü için talimat verdi.

Maliye, Tekel mesaisi yapacak (30 Ocak 2010, s. 8).

Tekel işçilerinin 46 gündür süren eylemlerinin ardından Başbakan Tayyip Erdoğan'ın "çözüm" talimatı umut oldu. Maliye Bakanlığı, işçileri memnun edecek formül için mesaiye başladı.

Hükümet, Tekel'e kıdem tazminatı teklif etti, sendika reddetti (2 Şubat 2010, s. 1).

Tekel eylemini sona erdirmek için hükümet ile Türk-İş arasında dün yapılan görüşmelerde anlaşma sağlanamadı. Hükümetin 4-C statüsünde iyileştirme öngören paketi sendika tarafından reddedildi. Tekel işçilerinin yanısıra kamudaki 19 bin 4-C işçisini kapsayan pakete göre sözleşmeliler için halen 10 ay olan çalışma süresi 11 aya çıkarılıyor. 22 gün izin hakkı tanınan işçiler ayrıca kıdem tazminatı hakkına da sahip oluyor.

Eyleme katılım sınırlı kaldı (5 Şubat 2010, s. 1).

Hükümet ile Tekel işçileri arasındaki restleşme, dün gerçekleştirilen bir günlük iş bırakma eylemi ile daha da büyüdü. Sendikalar, özelleştirme mağduru işçilerin kamuda sözleşmeli (4-C) statüde istihdamını kabul etmeyeceklerini dile getirdi. Başbakan Erdoğan ise işçileri ideolojik

tuzaklara gelmemeleri konusunda uyardı. Eyleme destek düşük seviyede kalırken, ulaşım çok az aksadı.

Tekel eylemine PKK'lılar bile karıştı (8 Şubat 2010, s. 15).

Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Hayati Yazıcı, ilginç bir açıklama yaptı. Yazıcı, Tekel işçilerinin eyleminde PKK'lıların da parmağı olduğunu söyledi.

Emine Erdoğan'ı ziyarete giden Tekel işçilerini Başbakan karşıladı (11 Şubat 2010, s. 17).

Başbakan Erdoğan'ın Ankara'daki konutu dün ilginç bir ziyarete sahne oldu. Tekel işçisi 8 kadın, Başbakan'ın eşi Emine Erdoğan ile görüşmek için Keçiören'e geldi. Kimlik kontrolünün ardından içeri alınan iki işçiye kapıyı Başbakan açtı. Başbakanı karşılarında gördüklerinde heyecanlandıklarını söyleyen Tekel işçisi Arife Güneş, görüşmenin olumlu geçtiğini belirtti.

Zirveden sonuç çıkmayınca 4-C'ye geçişler hızlandı (13 Şubat 2010, s. 11).

Önceki akşam Tekel işçileri için Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile yapılan zirveden sonuç çıkmayınca 4-C'ye (sözleşmeli sithdam) geçişler hızlandı.

Dinçer: Mahkeme iptal ederse herkes işsiz kalır (13 Şubat 2010, s. 11).

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Ömer Dinçer, 4-C uygulamasının mahkeme kararı ile iptal edilmesi halinde Tekel işçilerinin işsiz kalacağını söyledi.

Zaman gazetesinde haber girişleri ve ana olay içindeki temel aktörlerin işçiler-kükümet, işçiler-güvenlik güçleri, işçiler-sendika olduğu saptanmıştır. Gazetenin haber girişleri ve ana olay yapılanmasında hükümet yetkililerinin ifadeleri ön plana

çıkarılmakta ve hükümetin politikalarına doğrudan desrek veren açıklamalara yer verilmektedir.

Hükümet, Tekel çalışanlarının eylemi ile gündeme gelen özelleştirme mağduru işçilerin hak kayıplarını gidermek için düğmeye bastı. Yeni düzenleme ile özelleştirilen kurumlardan kalan işçiler, kamuda yılda 10 ay yerine 11 ay çalıştırılacak. Maaşlarında da eğitim durumlarına göre iyileştirme yapılacak. Fakat işçilerin kıdem tazminatı konusundaki sıkıntısı sürecektir.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Ömer Dinçer, 4-C uygulamasının mahkeme kararı ile iptal edilmesi halinde Tekel işçilerinin işsiz kalacağını söyledi.

Gazete hükümet temsilcilerinin açıklamalarına haber girişlerinde yer vererek, hükümetin sorunu çözme yönünde uzlaşımçı bir politika çizdiği algısını uyandırmaktadır. Bununla birlikte Tekel işçileri ve sendikaların tavrının ise uzlaşmazlık, anlaşmazlık barındırdığı yönlü bir algı yaratılmıştır.

Başbakan Tayyip Erdoğan, Ankara’da 45 gündür eylem yapan Tekel işçilerine yeşil ışık yaktı. Türk-İş heyeti ile görüşen Erdoğan, Maliye Bakanı Mehmet Şimşek ve Devlet Bakanı Hayati Yazıcı’ya sorunun çözümü için talimat verdi.

Tekel işçilerinin 46 gündür süren eylemlerinin ardından Başbakan Tayyip Erdoğan’ın “çözüm” talimatı umut oldu. Maliye Bakanlığı, işçileri memnun edecek formül için mesaiye başladı.

Tekel eylemini sona erdirmek için hükümet ile Türk-İş arasında dün yapılan görüşmelerde anlaşma sağlanamadı. Hükümetin 4-C statüsünde iyileştirme öngören paketi sendika tarafından reddedildi. Tekel işçilerinin yanısıra kamudaki 19 bin 4-C işçisini kapsayan pakete göre sözleşmeliler için halen 10 ay olan çalışma süresi 11 aya çıkarılıyor. 22

gün izin hakkı tanınan işçiler ayrıca kıdem tazminatı hakkına da sahip oluyor.

Zaman gazetesinde diğer gazetelerde olmayan bir durum da göze çarpmaktadır. Gazete CHP’li bir belediyenin kendi belediye işçileriyle yaşadığı sorunlarını Tekel eylemiyle bağlantılandırılarak habere taşımıştır. Haber başlıklarında yapılan analizde de belirtildiği gibi bu durum CHP’nin Tekel işçilerine yönelik samimi bir politika izlemediğini ifade etmek için kullanılmış ve böylece Tekel eylemleri dolaylı olarak gündeme gelmiştir.

CHP Genel Başkanı Deniz Baykal, bugün, eylemlerini sürdüren Tekel işçileri ile görüşecek. Özelleştirilen Tekel işçilerinin eylemlerine CHP’li vekiller destek olmuş, İstanbul milletvekili Çetin Soysal da polisin sıkıldığı biber gazına muhatap olmuştu. Aynı CHP, İzmir’deki kendi yönetimlerindeki belediyeden çıkarılan işçilerin eylemine karşı farklı bir tutum sergiliyor.

CHP Genel Başkanı Deniz Baykal’ın, partisine mensup İzmir Karşıyaka Belediyesi’nce çıkarılan Kent AŞ işçilerinin yüzüne bakmazken Tekel işçilerine sahip çıkması DİSK Başkanı Süleyman Çelebi’nin de tepkisini çekti. Çelebi, Kent AŞ ve Tekel işçileri konusunda CHP’nin çifte standart uyguladığını savundu.

Tekel işçilerinin eylemine destek veren CHP, kendi belediyelerinin işçi çıkarma kararları yüzünden çelişki yaşıyor. İzmir Karşıyaka Belediyesi’nin çıkardığı Kent AŞ işçilerinin eylemlerine kulak tıkamakla suçlanan parti, yeni yıla da işten atma kararları ile girdi.

Zaman gazetesi Tekel eylemlerine fazla yer vermezken, gazetenin bu eylemleri gündeme getirişi ise eylemin nedenlerini sorgulamaktan ziyade, çatışma ve uzlaşmazlık temaları çerçevesinde olmuştur. Gazete sendika ile işçiler arasında yaşanan gerilimi aşağıdaki şekilde haber girişine taşımıştır.

Dün hükümeti protesto için düzenlenen işçi mitingi, Türk-İş yönetimini vurdu. Konfederasyonun öncülüğünde gerçekleştirilen eylemin sonunda bazı Tekel işçileri, Türk-İş Genel Merkezi'ni işgal etti. Başkan Mustafa Kumlu'nun bulunduğu kata çıkan işçiler "Kumlu istifa" sloganı attı.

Gazete illegal grupların Tekel eylemini desteklediği yönlü haber girişleri ile de işçilerin hak arama talepli eylemini farklı bir boyuta çekmiştir.

Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Hayati Yazıcı, ilginç bir açıklama yaptı. Yazıcı, Tekel işçilerinin eyleminde PKK'lıların da parmağı olduğunu söyledi.

3. 5. 3. Olay Taraflarının Değerlendirilmesi

Zaman gazetesinde olay tarafları temel olarak Tekel işçileri, hükümet yetkilileri ve işçi sendikalarıdır. Bu durumla birlikte Tekel işçilerinin kendi seslerini taşıyan haberlere Zaman gazetesinde bir istisna dışında yer verilmediği görülmektedir. Başbakanı evinde ziyaret eden Tekel işçilerinin evden ayrılırken ki olumlu ifadeleri sadece gazetede yer bulabilmiştir.

Başbakan Erdoğan'ın Ankara'daki konutu dün ilginç bir ziyarete sahne oldu. Tekel işçisi 8 kadın, Başbakan'ın eşi Emine Erdoğan ile görüşmek için Keçiören'e geldi. Kimlik kontrolünün ardından içeri alınan iki işçiye kapıyı Başbakan açtı. Başbakanı karşılarında gördüklerinde heyecanlandıklarını söyleyen Tekel işçisi Arife Güneş, görüşmenin olumlu geçtiğini belirtti.

Zaman gazetesinin yayınladığı haberlerde, haber taraflarını ele alışımda hükümet yetkililerinin sözlerini metnin sesi haline getirdiği ve olumladığı belirtilmelidir. Gazetenin yayın politikasının muhafazakar-sağ olduğu göze alındığında da gazetenin yayınladığı haberlerin kendi politikasıyla tutarlı olduğu belirtilmelidir.

Olay tarafları olarak işçilerin doğrudan hükümetle karşı karşıya gelmesinden ziyade, işçi sendikalarıyla hükümet arasında bir uzlaşmazlık olduğu yönlü yaklaşım haberlerde egemendir.

3. 5. 4. Ardalan ve Bağlam Bilgisi

Zaman gazetesinde Tekel işçilerinin eylemlerine ilişkin ardalan ve bağlam bilgisi verilmemiştir. Hükümet yetkililerinin sözleri metnin sesi haline gelmiş ve hükümet politikalarını olumlayan bir biçimde haber metinlerinde kapanmalar gerçekleşmiştir. Aşağıda ardalan ve bağlam bilgisine örnek teşkil edecek bir haber metni incelenmiştir.

Haberlerde işçilerin karşı çıktığı ve bu nedenle eylem yaptıkları 4-C maddesinin ne olduğuna değinilmezken, sadece Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Ömer Dinçer’in 4-C’ye ilişkin yaptığı bilgilendirici açıklamaya yer verilmiştir.

Bakan Ömer Dinçer, özelleştirmelerin başladığı 1992 yılında 2004’e kadar kamu kurumlarındaki özelleştirmeler sebebiyle 14 bin kişinin işsiz kaldığı bilgisini verdi. 2004 yılında sendikaların talebi üzerine 4-C statüsünün ihdas edildiğini vurgulayan Bakan, böylece bu işçilere kamuda istihdam imkanının sağlandığını belirtti. ... Tekel işçilerinin halen ortalama 2 bin 200 TL. maaş aldığını kaydeden Dinçer, “Bu kişilere aynı maaşlarıyla istihdam edecek kamu kurumu yok. Böyle bir istihdama ihtiyaçta yok” dedi. Tekel işçilerinin eylemlerine son vermesini isteyen Bakan Dinçeri, “Türkiye’de halen milyonlarca kişi işsiz. Tekel işçilerinin kabul etmediği şartlarda çalışmaya hazır çok sayıda kişi var” ifadelerini kullandı.

Tekel işçilerine sunulan 4-C maddesini olumlayan ve işçilerin eylemlerine son vermesini isteyen Bakan Dinçer’in açıklamalarına büyük bir yer ayıran gazete, aynı haberde Tek Gıda-İş Sendikası Genel Başkanı Mustafa Türkel’e oldukça kısa bir alan ayırmıştır.

Tek Gıda-İş Sendikası Genel Başkanı Mustafa Türkel ise hükümetin aldığı kararın kendilerini ilgilendirmedeği ve mücadeleye devam edeceklerini söyledi.

Burada sendika başkanı Türkel'in neden Bakan'ın açıklamalarına karşı çıktığına ilişkin herhangi bir bilgi verilmezken, sendika başkanı uzlaşmaz gösterilmiş, Bakan'ın açıklamaları 'akılcı' ve 'makul' olarak sunulmuştur.

3. 5. 5. Sentaktik Çözümleme

Haberlerde kullanılan bazı kişi ve kurumların söylemlerinin aktif ya da pasif cümle yapıları ile verilmesi sentaktik çözümleme ile ilgili olup gazetenin ideolojisini inşa etmede önemli bir analiz çerçevesidir.

Zaman gazetesinde incelenen heberlerin genel olarak aktif cümle yapıları kullanarak inşa edildiği görülmektedir. Sentaktik çözümleme açısından değerlendirildiğinde *Zaman* gazetesinde anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir.

Recep tayyip Erdoğan, Tekel işçilerinin eylemi ile ilgili olarak da, “Bu ideolojik değil de nedir? Kimin gönlü gelip de işçinin havuza atlamasını veyahut da orada kalmasını ister? Ama kusura bakmasınlar, ben tüyü bitmemiş yetimin hakkını da orada durarak, oturarak kimseye yediremem” açıklamasını yaptı.

Türk-İş Başkanı Mustafa Kumlu, “Genel grev yok, iş bırakma eylemi yapılacak” dedi.

3. 5. 6. Kelime Seçimleri

Zaman gazetesinde konuya ilişkin haberler incelendiğinde kelime seçimlerinin haber içeriklerinin yapısına uygun olduğu saptanmıştır. Gazete hükümetin 4-C'ye ilişkin politikasını destekler biçimde yapılandığı haber metinlerinin kelimelerini de bu uygunlukta seçmiştir. Aşağıda bu duruma ilişkin örnekler verilmektedir.

*Polise **direnen** 18 kişi gözaltına alındı.*

Parkı **terk etmemekte direnen** işçilere polis su ve biber gazı sıkarak müdahale etti.

Ankara Valisi Kemal Önal “Eğer bu müdahale olmasaydı sizleri, bizleri çok daha fazla meşgul edecek **sıkıntılı günler** bekliyordu”.

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan **problemlerin giderilmesi** için talimat verdi.

Hükümet, Tekel’e kıdem tazminatı **teklif etti**, sendika **reddetti**.

Bir günlük grevin **maliyeti** 600 bin TL.

3. 5. 7. Haberin Retoriği

Görsel ve istatistiki verilerin haber metinlerinde yer alması gazetede ideolojik anlamın kurulması açısından önemlidir. Bu bağlamda, *Zaman* gazetesinde haberin retoriğini oluşturan fotoğraflar incelenmiştir. Haberlerin genelinde kullanılan fotoğraflar, haber metniyle uygunluk taşımaktadır.

10 kare fotoğraf: İşçi eyleminden fotoğrafları içermektedir. Bunun içinde güvenlik güçlerinin müdahalede bulunduğu işçiler, hak talebinde bulunurken gösteri yapan işçileri anlatan fotoğraf kareleri yer almaktadır.

3 kare fotoğraf: Başbakan Recep Tayyip Erdoğan

2 kare fotoğraf: Türk-İş Genel Başkanı Mustafa Kumlu.

2 kare fotoğraf: Kent A.Ş. işçileri (CHP’li belediyeden işten çıkarılan işçiler)

1 kare fotoğraf: Tek Gıda-İş Sendikası Genel Başkanı Mustafa Türkel

1 kare fotoğraf: CHP Genel Başkanı Deniz Baykal

1 kare fotoğraf: DİSK Genel Başkanı Süleyman Çelebi

1 kare fotoğraf: Devlet Bakanı Hayati Yazıcı

Zaman gazetesinde Tekel eylemini anlatan haber sayısının *Cumhuriyet* ve *Hürriyet* gazetesinden az olmasına paralel bir biçimde eylemi konu alan fotoğraflar da diğer gazetelere göre daha az kullanılmıştır. Diğer gazetelerde yer alan Tekel işçilerine destek ziyareti yapan kurum ve kuruluşların fotoğraflarına *Zaman* gazetesinde yer verilmezken, Kent A.Ş. işçilerinin CHP’li belediyeyle olan ilişkisi Tekel işçileriyle bağlantılandırılarak fotoğraflanmıştır.

3. 5. 8. Tırnaklı İfadeler

Yaygın habercilik rutinlerinde, daha çok güç/iktidar sahibi aktörlerin söyledikleri tırnaklı alıntılar ile verilmektedir. Bununla birlikte *Zaman* gazetesinde sadece güç/iktidar sahibi aktörlerin ifadelerinin tırnaklı olarak verildiğini söylemek de mümkün değildir. Bu anlamda *Zaman* gazetesinde anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Tekel eylemindeki işçilerin ya da sendika temsilcilerinin ifadelerine ise zaten çok fazla yer verilmemiştir. Birçok haber metninde de hükümetin yaklaşımı metnin kendi sesine dönüşmüş olarak kullanılmıştır.

Ankara Valisi Kemal Önal, “Eğer bu müdahale olmasaydı sizleri, bizleri çok daha fazla meşgul edecek sıkıntılı günler bekliyordu. Söylememize rağmen işçilerimizin sahipsiz kaldığını gördük ve yan unsurlar bu eyleme destek vermeye başladı. Aldığımız bilgilere göre, diğer illerimizden de Ankara’ya gelip bu eylemi çok daha kalıcı yapma durumu ortaya çıktı” dedi.

...Kumlu, “Onlar büyük bir disiplin ve dikkat içinde hiçbir taşkınlık yapmadan hak arama eylemlerini sürdürmektedir. Bu işçilerin büyük bir destek gördüğü doğrudur. Bu desteğin giderek daha da büyüyeceği anlaşılmaktadır...” dedi.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kapitalist toplumlarda üretim biçiminin koşullandırmasıyla oluşan farklı sınıflar arasındaki mücadele toplumsal dayanışma ve örgütlenme ağlarının oluşturulmasını gerekli kılmıştır. Bu toplumsal dayanışma ve örgütlenme ağları, İkinci Dünya Savaşı yıllarından sonra, sosyal refah devleti anlayışı bağlamında ivme kazanmıştır. Bu ağlar, zamanla yasal düzenlemeler yapılarak ve demokrasinin de bir gereği olarak bugünkü adıyla sendikalar haline dönüşmüştür. Ancak, sosyal refah devleti anlayışından zamanla uzaklaşılması, 1970’li yılların ikinci yarısından itibaren yeni sağ politikaların küresel boyutta işler hale getirilme çabaları ile küresel kapitalizm denilen yeni bir döneme girilmiştir. Bu yeni dönemde, üretimin esnekleşmesi yeni sömürü biçimlerini beraberinde getirirken; toplumsal dayanışma ve örgütlenme alanlarında önemli sorunlara neden olmuştur.

Sosyal, politik ve ekonomik alanlarda etkisini gösteren yeni sağ politikalar, medya sektörünü de etkilemiştir. 1980’li yıllara gelindiğinde yeni sağ politikaların etkisiyle kitle iletişim araçlarının mülkiyet sahipliğinde değişimler yaşandığı görülür. Medya, geleneksel işlevlerini büyük ölçüde yitirerek, devlet ve sermaye gruplarından görece özerkliğini yitirmiş ve büyük sermaye gruplarının denetimine girmeye başlamıştır. Medya atmosferinin genel görünümü ve ekonomik politik yapısından hareketle, sendikal hareketlerin ve işçi sınıfının medyadaki sunumu değerlendirildiğinde, medyanın toplumsal rolü ve medya içeriklerinin değiştiği bu anlamda da *emekten*, *emek haberciliğinden* uzaklaşan medya içeriklerinin yaygınlaştığı söylenebilir.

Bu kuramsal temelden yola çıkılarak, bu çalışmada, sendikal hareketlerin ve işçi eylemlerinin basında sunumuna ilişkin bir çözümlemeye gidilmiştir. Bu anlamda Tekel işçilerinin 15 Aralık 2009’da başlattığı ve 3 Mart 2010’da işçilerin ‘direniş çadırları’nı kaldırması ile sonuçlanan Tekel işçi eylemleri örnek olay olarak ele alınarak incelenmiştir. İdeolojik konumları bağlamında 15 Aralık 2009–3 Mart 2010 tarihleri arasında Türkiye basınıni temsilen *Cumhuriyet*, *Hürriyet* ve *Zaman* gazeteleri bu çalışmada ele alınarak eleştirel söylem çözümlemesi ile değerlendirilmiştir. Bu

gazetelerin seçilme nedeni ise, *Cumhuriyet* ulusal-sol, *Hürriyet* liberal-sağ, *Zaman* gazetesinin ise, muhafazakâr-sağ cepheden bakarak yayın politikasını belirlemesi, bu anlamda da seslendikleri izlerkitlenin farklılaşmasıdır.

Bu bağlamda, çalışmada ele alınan gazeteler değerlendirildiğinde Tekel işçi eylemleri ve sonrasında yaşanan gelişmelere ilişkin gazetelerin kendi yayın politikalarına paralel bir yayın çizgisi izlemiş olduğu saptaması doğrulanmış gözükmektedir.

Cumhuriyet gazetesinin Tekel işçi eylemlerine ilişkin gazetede yer alan haberlerine eleştirel söylem çözümlemesi yöntemi uygulandığında gazetenin konuya yönelik tavır almada kendi ulusal-sol yayın politikası ile tutarlı bir biçimde haber başlıkları, haber girişleri, olay tarafları, ardalın ve bağlam bilgisi, kelime seçimleri, fotoğraf gibi unsurları kullandığı görülür. Sendika yetkililerinin ve eylemci işçilerin sözlerine gazetede önemli oranda yer verilmiş ve işçilerin eylemi gazetede hak arayışı temelinde sunulmuştur. Haberlerde temel uzlaşmazlığın hükümet yetkililerinin izlediği politikalar ile bu politikalara direnen sendikalar ve işçiler arasında meydana geldiğine yönelik bir yaklaşım hâkimdir. *Cumhuriyet* gazetesinde yer alan haberler gazetenin ulusal-sol yayın politikasıyla tutarlı bir biçimde işçi sınıfı lehine kapanma göstermektedir.

Hürriyet gazetesinin Tekel işçi eylemlerine ilişkin yayımladığı haberlere eleştirel söylem çözümlemesi modeli uygulandığında, gazetenin hükümet politikalarını destekler yönde bir söylemle haberlerini inşa ederek kapattığı gözlemlenmiştir. Gazete liberal-sağ yayın politikasına tutarlı bir biçimde haber başlıkları, haber girişleri, olay tarafları, ardalın ve bağlam bilgisi, kelime seçimleri, fotoğraf gibi unsurları kullandığı görülür. Gazetede sendikanın, işçilerle hükümet arasında arabulucu bir konumda olduğu, yapılan arabuluculuk çalışmalarında ise sendikanın çözüm formüllerini kabul etmediği, uzlaşmayan tarafın sendikanın olduğu vurgusu öne çıkarılmıştır. Hükümet yetkililerinin açıklamaları ise sorun çözücü, mantıklı, akılcı nitelikleri ön plana çıkarılarak sunulmuştur. İşçiler ise uzlaşmaz, ideolojik bakan, ikna olmayan, rasyonel olmayan biçimde haberde yer almıştır. İşçilerin neden eylem yaptıklarına dair ardalın bilgisi haberlerde verilmezken, işçiler dramatize edilmiş bir biçimde haberlerde yer almıştır. *Hürriyet* gazetesinde yer alan haberler gazetenin liberal-sağ yayın politikasıyla

tutarlı bir biçimde hükümet yetkililerinin ifadeleri çerçevesinde kapanma göstermektedir.

Zaman gazetesinin Tekel işçi eylemlerine ilişkin yayımladığı haberlere eleştirel söylem çözümlemesi modeli uygulandığında, gazetenin *Hürriyet* gazetesine nazaran daha açık bir biçimde hükümet politikalarını destekler yönde bir söylemle haberlerini inşa ederek kapattığı gözlemlenmiştir. Gazete muhafazakar-sağ yayın politikasına tutarlı bir biçimde haber başlıkları, haber girişleri, olay tarafları, ardalın ve bağlam bilgisi, kelime seçimleri, fotoğraf gibi unsurları kullandığı görülür. Gazetede hükümet temsilcilerinin söylemleri ve hükümetin politikaları sorun çözücü olarak ele alınırken, sendika temsilcileri ve işçilerin söylemleri ve tutumları sorun yaratıcı, uzlaşmaz olarak haberde inşa edilmiştir. *Zaman* gazetesinde Tekel işçileri doğrudan yer almamakta, işçileri temsilen daha çok sendika başkanlarının demeçlerine yer verilmektedir. Tekel işçilerinin kendi seslerini taşıyan haberlere *Zaman* gazetesinde bir istisna dışında yer verilmediği görülmekte olup Başbakanı evinde ziyaret eden Tekel işçilerinin evden ayrılırken ki olumlu ifadeleri sadece gazetede yer bulabilmiştir. *Zaman* gazetesinde yer alan Tekel eylemiyle bağlantılı haberlerinin önemli bir kısmı da, ana muhalefet partisi CHP'nin bir belediyesinin kendi işçileriyle yaşadığı sorun üzerinden oluşturulmuştur. Bu durum CHP'nin Tekel işçilerine yönelik samimi bir politika izlemediğini ifade etmek için kullanılmış ve böylece Tekel eylemleri dolaylı olarak gündeme gelmiştir. *Zaman* gazetesinde Tekel eylemi ile doğrudan bağlantısı olmayan haberlerin içerisinde Tekel eyleminden bahsedilmekte olup bu haberlerin ortak noktası Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın konuşmaları çerçevesinde yapılanmasıdır. Tekel işçilerinin gerçekleştirdiği eyleme ilişkin ardalın ve bağlam bilgisi de verilmemiştir. Gazete haberlerinde işçilerle hükümet doğrudan karşı karşıya getirilmemiş, temel anlaşmazlığın işçi sendikalarıyla hükümet arasında görüldüğü biçiminde haberler yapılmıştır. Hükümet yetkililerinin sözleri metnin sesi haline gelmiş ve hükümet politikalarını olumlayan bir biçimde haber metinlerinde kapanmalar gerçekleşmiştir.

Bu anlamda, çalışmada ele alınan analiz birimi gazetelerin haberin söyleminde ideolojik üretim yapmalarından hareketle yapısal yanlılığı destekler ölçüde benzerlik bulunduğu söylenebilir. Bununla birlikte, gazetelerin haberin söyleminde oluşturdukları ideolojik üretimin biçiminin her gazetenin ideolojik yapısına bağlı olarak belirlendiği de söylenmelidir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Adaklı, Gülseren. **Türkiye’de Medya Endüstrisi**. Ankara: Ütopya Yayınevi, 2006.

Aktan, Coşkun Can. **Gerçek Liberalizm Nedir?**, İstanbul: T Yayınları, 1994.

Arsan, Esra Doğru. “Medya Güç İdeoloji Ekseninde Merve Kavakçı Haberlerinin İki Farklı Sunumu”, **Haber Hakikat ve İktidar İlişkisi**. Ed.: Çiler Dursun, Ankara: Elips Yayınevi, 2004.

Atabek, Nejdet ve Erdal Dağtaş. **Kamuoyu ve İletişim**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1998.

Belek, İlker. **“Postkapitalist” Paradigmalar**. İkinci Basım. İstanbul: Sorun Yayınları, 1999.

Dağtaş, Erdal. **Türkiye’de Magazin Basımı**. Birinci Baskı. Ankara: Ütopya Yayınevi, 2006.

Dursun, Çiler. **TV Haberlerinde İdeoloji**. Birinci Basım. Ankara: İmge Kitapevi, 2001.

Dursun, Çiler. “Türkiye’de İşçi Sınıfı Kimliğinin Medyada Temsili: 1970-1997”, **Haber Hakikat ve İktidar İlişkisi**. Derleyen: Çiler Dursun, Ankara: Elips Yayınevi, 2004.

Dursun, Çiler. “Türkiye’de Habercilik Çalışmalarının Genel Bir Değerlendirmesi: 1980-2003”, **Haber Hakikat ve İktidar İlişkisi**, Ed.: Çiler Dursun, Ankara: Elips Yayınevi, 2004.

Fincancı, Yurdakul. **Sivil Toplum**. İstanbul: Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı Yayınları, 1991.

Geray, Haluk. “Birikim Düzenleri, Yeniden Yapılanma ve Küreselleşme”, **İletişim Ağlarının Ekonomisi: Telekomünikasyon, Kitle İletişimi, Yazılım ve İnternet**. Derleyenler: Haluk Geray ve Funda Başaran. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2005.

Gökçen, Sinan. “**Hak Örgütleri ve Medya**”, **Medyada Görünür Olmak**. Ed.: Gülgün Erdoğan Tosun, İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları, 2007.

Işık, Yüksel. **Osmanlı’dan Günümüze İşçi Hareketinin Evrimi: (1876-1994)**. Ankara: Öteki Yayınevi, 1995.

Işıklı, Alpaslan. **Gerçek Örgütlenme Sendikacılık**. Ankara: İmge Kitapevi, 2003.

İnal, Ayşe. **Haber Okumak**. Birinci Basım. İstanbul: Temuçin Yayınları, 1996.

Kazgan, Gülten. **Küreselleşme ve Ulus-Devlet:Yeni Ekonomik Düzen**. Üçüncü Basım. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 2002.

Keskin, Zerrin Ertan. “Türkiye’de Haber İncelemelerinde van Dijk Yöntemi,” **Haber Hakikat ve İktidar İlişkisi**. Ed.: Çiler Dursun, Ankara: Elips Yayınevi, 2004.

Marx, Karl ve Friedrich Engels, **Komünist Parti Manifestosu**. Almandan Çeviren.: Yılmaz Onay. İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2005.

Marx, Karl. **Felsefenin Sefaleti**. Çev.: Ahmet Kardam, Altıncı Basım. Ankara: Sol Yayınları, 2007.

Nichols, Theo ve Nadir Suğur. **Globel İşletme Yerel Emek**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.

Nikitin, Petr İvanoviç. **Ekonomi Politik**. Fransızcadan çeviren: Hamdi Konur. Ankara: Sol Yayınları, 1990.

Oskay, Ünsal. **İletişimin ABC'si**. Dördüncü Basım. İstanbul: Der Yayınları, 2005.

Öngen, Tülin. **Prometheus'un Sönmeyen Ateşi**. Birinci Basım. İstanbul: Alan Yayıncılık, 1994.

Portelli, Hugues. **Gramsci ve Tarihsel Blok**. Çev.: Kenan Somer. Ankara: Savaş Yayınları, 1982.

Sönmez, Mustafa. **Filler ve Çimenler**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.

Şaylan, Gencay. **Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi**. Birinci Basım. Ankara : İmge Kitabevi, 1995.

Ülkü, Güler. "Söylem çözümlemesinde Yöntem Sorunu ve Van Dijk Yöntemi", **Haber Hakikat ve İktidar İlişkisi**. Derleyen: Çiler Dursun. Ankara: Elips Kitap, 2004.

MAKALELER

Akkaya, Yüksel. "Devlet, Sendikalar ve Korporatist İlişkileri". **İktisat Dergisi**. Sayı: 403, Temmuz 2000, ss. 40-57.

Akkaya, Yüksel. "Türkiye'de İşçi Sınıfı ve Sendikacılık". **Praksis Dergisi**. Sayı: 6, Bahar-2002, ss. 63-101.

Akkaya, Yüksel. “Türkiye’de İşçi Sınıfı ve Sendikacılık”. **Praksis Dergisi**. Sayı: 5, 2002, ss. 131-176.

Dağtaş, Banu ve Erdal Dağtaş. “Cumartesi Annelerinin Türkiye Basınındaki Sunumu”. **Kültür ve İletişim**. Sayı: 10/1, Kış-2000, ss. 71-105.

Ecevit, Yıldız. “Yoksulluğa Karşı Feminist Strateji”. **Amargi**. Sayı: 6, Güz-2007, ss. 14-18.

Hattatoğlu, Dilek. “Küreselleşme, Yeni Emek Biçimleri, Yoksulluk ve Kadınlar”. **Amargi**. Sayı:6, Güz-2007, ss. 18-22.

İnal, Ayşe. “Haber Metinlerine Eleştirel Bir Bakış: Temel Sorunlar ve Örnek Çalışmalar”. **Ankara Üniversitesi İletişim Yıllığı**. Ankara: Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi, 1994, ss. 135-163.

İnal, Ayşe. “Yazılı Basın Haberlerinde ‘Yapısal’ Yanlılık Sorunu”, **Toplum ve Bilim**, Sayı: 67, Güz, 1995, ss. 111-135.

Özbek, Nadir. “Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Sosyal Devlet”, **Toplum ve Bilim**, (Sayı: 92, Bahar 2002), ss. 7-33.

Özkazanç, Alev. “Refah Devletinden Yeni Sağa: Siyasi İktidar Tarzında Dönüşümler”. **Mürekkep Dergisi**. Sayı: 7, 1997, ss. 21-37.

Suğur, Nadir. “Fordizm, Postfordizm ve Ötesi”. **Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**. Sayı:1, 1999, ss. 134-152.

Topal, Aylin. “Küreselleşme Sürecindeki Türkiye’yi Anlamaya Yarayan Bir Anahtar: Yeni Sağ”. **Praksis Dergisi**. Sayı: 7, Yaz 2002, ss. 63-84.

Yılmaz, Gaye. “Uluslar arası Sendikal Hareketin Küreselleşmeye Cevabına Eleştirel Bir Yaklaşım”. **Praksis Dergisi**. Sayı: 7, Yaz-2002, ss. 193-212.

Yücesan Özdemir, Gamze. “Kapitalizmde Devlet ve Fabrika İlişkisi Üzerine”. **İktisat Dergisi**. Sayı: 403, Temmuz 2000, ss. 34-40.

İNTERNET ADRESLERİ

“1961 Anayasa’sı”. <http://www.anayasa.gen.tr/1961ay.htm>. 9 Ocak 2011.

“10 Soruda Sendika”. http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=3204. 14 Kasım 2010.

Çakallı, Mehmet Emin. “Sosyal Devlet”.
http://www.genbilim.com/index.php?option=com_content&task=view&id=1715. 10 Ocak 2011.

“Sendika”. <http://tr.wikipedia.org/wiki/Sendika>. 2 Ocak 2011.

Özdemir, Süleyman. “Refah Devleti ve Üstlendiği Temel Görevler Üzerine Bir İnceleme”. http://www.sosyalsiyaset.net/documents/refah_devleti_ustlendigi_gorvler.htm. 10 Ocak 2011.

Saklı, Ali Rıza. “Kapitalist Gelişim Sürecinde Fordizm ve Post Fordizm”.
<http://www.sakli.info/Fordizm.pdf>. (10 Aralık 2010), s. 8.

TEZLER

Çakır, S. Murat. “Toplumsal Hareket Sendikacılığı”. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Tartanoğlu, Şafak. “1980 Sonrası Türk Sendikacılığı ve Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu”. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

SÖZLÜKLER

Gordon, Marshall. **Sosyoloji Sözlüğü**. Çev.: Osman Akınhay ve Derya Kömürcü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1999.

Rosenthal, Mario ve P. Yudin. **Materyalist Felsefe Sözlüğü**. Çev.: Enver Aytekin ve Aziz Çalışlar, Dördüncü Basım. İstanbul: Sosyal Yayınları, 1972.